cijena 15 d

broj 30

SIRIUS

BIBLIOTEKA ZNANSTVENE FANTASTIKE

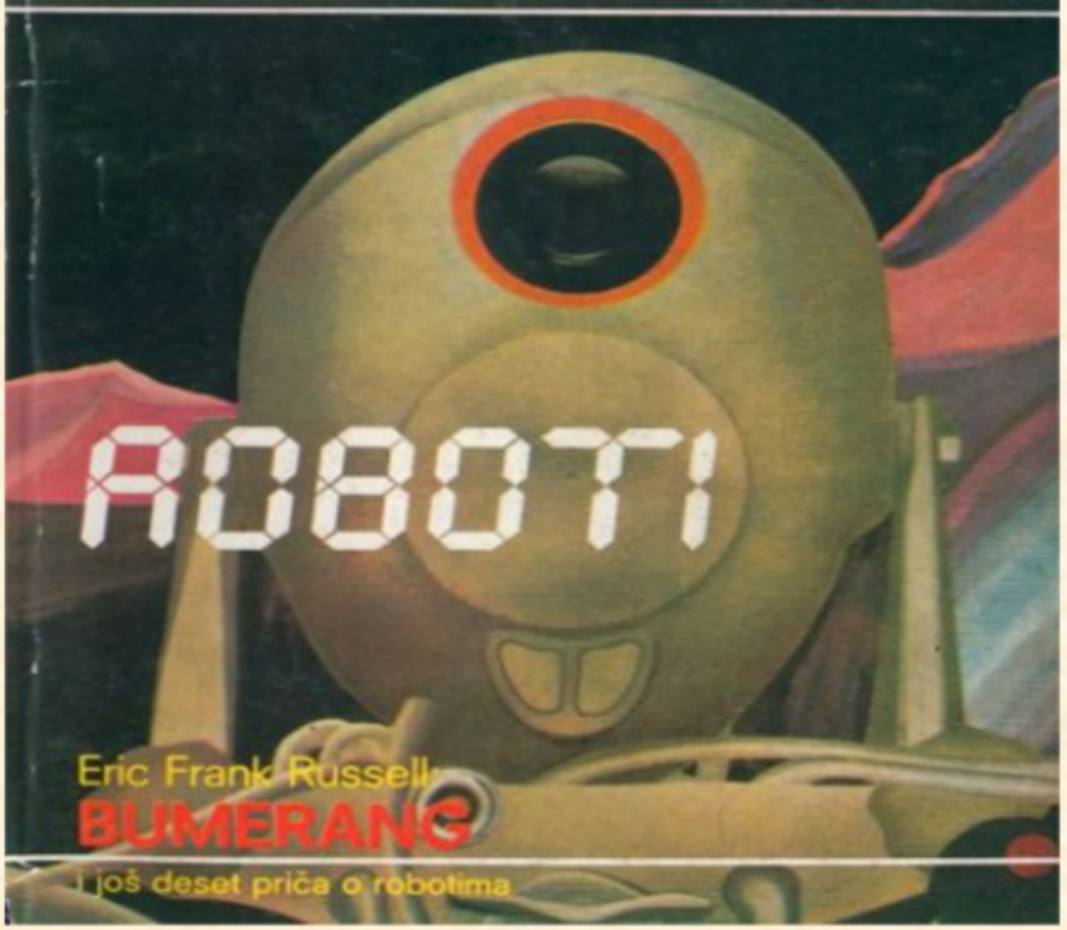

ROBOTI

Eric Frank Russell:

BUMERANG

i još deset priča o robotima

Sirius 030

SADRŽAJ

Eric Frank Russell
BUMERANG

Borivoje Todorović
HOMO SAPIENS 21. VEKA

Harry Harison
DUŽNOST

Ray Bradbury
KAZNA BEZ ZLOČINA

Isaac Asimov
LAŽLJIVAC

Robert F. Young
RUJAN JE IMAO TRIDESET DANA

Zoran Popović
OSVAJAČI

Lester del Rey
INSTIKT

Robert Clauzel
PLAVA TVAR

Ivan Bloch
LJUDI SU DRUKČIJI

Stanislaw Lem
KLINIKA DRA VLIPERDIUSA

Riječ urednika

Pišete mi s datumom 8. XI: »U prošlom, 29. broju SIRIUSA najviše mi se sviđaju priče U HEIDELBERGU, UR i PRELUDIJ...« a sutradan, 9. XI: »Oprostite na jučerašnjem pismu, pisao sam vam samo o tri priče koje sam dospio pročitati. Sad sam pročitao sve i mogu vam reći da mi se broj 29 čini najboljim od svih dosad...« Čovjek sam od krvi i mesa i razumije se da mi gode pohvale listu koji uređujem i potpisujem, no ipak nije riječ o narcisoidnosti kao razlogu što sam naveo upravo ta pisma. Uostalom, evo još jednog vašeg pisma prije nego što otkrijem karte: »Mislim da nimajo prav tisti ki menijo da NAŠE pripovedi niso dobre. Ne morem razumeti kako su lahko nekateri ljudje proti temu da se v SIRIUSU objavljajo pripovedi domačih avtorjev...« (»Smatram da nemaju pravo oni koji misle da naše priče nisu dobre. Ne mogu shvatiti kako neki mogu biti protiv toga da SIRIUS objavljuje priče domaćih autora...« — prijevod sa slovenskog: B. Jurković). Vjerujem da kao pravi esefovac, dragi čitatelju, odmah shvaćate poantu: najprije uz uvodnu priču prve dvije pročitane su od domaćih autora, zatim (iz Ljubljane) izravno izjašnjavanje u korist kvalitete domaćih priča (i uz to prijedlog da se »izda broj SIRIUS samo s domaćim pričama kako se one ne bi miješale sa stranima i izazivale nepravedne usporedbe...«). Ako tome dodam vaše protivljenje mojem protivljenju da SIRIUS objavljuje romane, tada moram prijeći na iduću točku - pismo:

YU SIRIUS. Za deset dana i trideset dinara moći ćete doznati što je to: posebni broj SIRIUSA (na znatno povećanom broju stranica i uz bogato poboljšanu opremu) koji donosi ISKLJUČIVO DOMAĆI SF (kratki roman Zvonimira Furtingera »Trebam tvoje tijelo« i dvadesetak priča od dvadesetak domaćih autora, medu njima Branka Belana, Damira Mikulčića, Branka Plhača, Gorana Pavelića, Iskre Mikačić, Miroslava Trbovića i drugih). Dakle: YU SIRIUS je PRVA ZBIRKA JUGOSLAVENSKE ZNANSTVENE FANTASTIKE! I to zbirka koju su u cijelosti napisali čitatelji i suradnici SIRIUSA, bez ikakva posebnog poziva, bez ikakva natječaja, bez ikakvih nagrada... Jedina je muka bila moja i moga prijatelja i suradnika — recenzenta Želimira Koščeviča da između 225 vaših priča odlučimo kojih ćemo 205 odbaciti, odnosno odložiti za redovite brojeve SIRIUSA. Dakle:

OD 15. XII JE U PRODAJI POSEBNI BROJ SIRIUSA »YU SIRIUS« — samo za one koji vole dobar SF, domaći SF, bibliografski jcdmstvene primjerke izdanja koje je, ponavljam, PRVA JUGOSLAVENSKA ZBIRKA NAŠEGA SF a. Uvjeren sam, dragi čitatelju, da će vam ova obavijest o tom događaju značajnom za cijelu našu kulturu (joj, kako sam neskroman!) biti dovoljna da kod prodavača novina ui u knjižari ostavite tri soma u zamjenu za YU SIRIUS i da će vam eventualni oglasi ili kritički prikazi te knjižice (joj, kako sam skroman kad kažem: knjižica) biti suvišna i tek naknadna informacija o njezinu izlasku na tržište.

A sad dosta o reklami za ono što zapravo i ne treba reklamirati jer je reklama samo po sebi i za sebe. Popričajmo, dragi čitatelju, malo o ovom broju koji ste upravo kupili za 15 dinara (upola jeftinije od YU SIRIUSA). ROBOTI, piše na njemu nekakvim digi-slovima. Da se odmah razumijemo: riječ ROBOT izmislio je Karel Čapek a potpuno joj je značenje dao tek Isaac Asimov svojim trima zakonima robotike. A ako u pričama u ovom SIRIUSU ne prepoznate značenje koje je Čapek dao toj riječi ni Asimovljeve zakone, tada sve pripišite meni: pokušao sam izabrati što zanimljivije priče na tu temu ne mareći ako je neka od njih zanemarila Drugi Asimovljev zakon ili smisao Capekova RUR a. Culpa mea, čitanje i užitak vaši, dragi čitatelju.

A ako niste došli ni sa YU SIRIUSOM na svoj račun, pišući o tome kako u SIRIUSU »nema nijednog domaćeg romana, onako pravog, mangupskog... Dve naše prtpovetke, izuzev neki, beživotne su, nije da nema fabule, ali mrtvo je to, burazeru, nema soka...« ako dakle niste došli na svoj račun, a ne biste li vi, draga čitateljice, dali tog »soka«? Napišite ono što biste željeli pročitati u SIRIUSU, uvjeren sam da upravo to želi čitati i svih ostalih 34.999 čitatelja našeg lista — inače četvrtog na svijetu po prodanoj nakladi medu SF časopisima, uključujući i one na engleskom jezičnom području (s kojega su ujedno prva tri s rang liste).

Čitate moje pismo još na kiosku, čim kupite SIRIUS, kažete. Vjerujem vam. I ja, kad kupujem novine, čitam najprije ono što je namijenjeno izravno meni, a tek nakon toga ono što se tiče svih nas čitatelja. Žao mi je, dragi čitatelju, što — osim vama i nekolicini drugih — ne mogu osobno odgovarati, naprosto ne dospijem vremenski. Ni prostornno — već ste mi rekli i poneku ružnu riječ o one četiri stranice moje »riječi« u prošlom broju, no bila je i lijepih riječi o tome, pa smo nekako 1:1.

MAĐIONIČARSKI TRIK. ZAISTA NEOBIČNA ŽIVOTINJA, TRAVA PROŠLOSTI, PLANKTON, LEK, KOLJAČI, SREBRNE ŽLICE — to su naslovi koji će, kao i STIŽE POMOĆ, POVRATAK SA ZVIJEZDA i KRADLJIVCI KOPNA, ugledati — kad tad — svjetlo dana (ovozemaljskog) na stranicama SIRIUSA. Takvi su i TEROCENTRIZAM, VJEŠTICE IZ CASTILLE, LJETNA NOČ... Dakako, ima i drukčijih vaših priča, dragi čitatelju. Na primjer, ako iz priče A KAD SE VRATIMO izbacite naivnosti (samo pogodite koje su!) i pošaljite prerađenu verziju... ili ako iz priče KRUG i ne izostavite kvalitetu pisanja, ali izbacite logičku nekonsistentnost i bolje razjasnite ideju priče, tada bismo... no, našli zajednički jezik s ostalim čitateljima SIRIUSA. Ovo sam lijepo rekao, je li?

Evo i naslova koje nećete, dragi čitatelju, pročitati u SIRIUSU, barem ne iznad objavljenih priča (razlozi su u zagradama): LAMPA (nejasna, nemotivirana priča), HUMANO DRUŠTVO (prijedlog

Patentnom uredu ili štivo za Siriusovce?), PLAN (didaktika nije i literatura), SLATKE BOBICE, KRAJ, JAGODE, GADAK, L 17, HU VAH, ČOVJEK KOJI JE DVAPUT UMRO, PRIČACI, GOSPODARI VREMENA ITD., PEJZAŽ. JEDNOG DANA, četiri priče uz KRADLJIVCE KOPNA — sve su to nejasne priče kojima, dragi čitatelju, niste uspjeli uvjeriti i zainteresirati ni članove uredništva SIRIUSA, a kamoli svoje i naše kolege koji čitaju naš list. Jasno? Nije, dakako.

PRVI KONTAKT: naučite se pripovijedati tako da vas i drugi razumiju. Pročitajte nekome svoju priču, pitajte ga što JE shvatio i to ostavite u priči. Ostalo mijenjajte. I opet pošaljite, nakon tih izmjena, dakako. KRK! PERPETUUM MOBILE: više razuma u raspletu priče! Očito je da se trudite, no ipak manje od onih čitatelja kojima priče izlaze u SIRIUSU. INTERVJU, OSVETA (to je »horror«), SUSRET (UFO. mali zeleni). SIRIUS, (unatoč naslovu!), LOS DAN, UZ KONZERVU — sve to ipak nije znan-fan.

SPORAZUM (takav naslov za tako mračnu priču.').

ANTARES (»klikera« ima, ali ne i dobre priče. Pišite bolje!). KNJIGA (sve smo to već čitali u znan-fanu!). STIGLI SU... (ne čitate vanjskopolitičke rubrike naših novina, dragi čitatelju!). ŽVAKALICA i VEZA imaju veze s prežvakavanjem Denikena. A to nije znan fan, ha? CVET; naučite barem pisati... oprostite: izražavati se napisanim riječima složenim u rečenice. ULIKSOVA...: također.

NEDOSTATAK vam je što ideju ne znate (još) prebaciti u čitak književni oblik. VREMENSKA MAŠINA naivna, INSEKT slabiji od prve priče i nije za SIRIUS. Ružno, je li? Ali istinito. PROPALI EKSPERIMENT je propao samo na lošem pisanju, ali ne i na ideji, a SASTANAK je drama bez dramskih elemenata. Jasno?

To je sve. A o idućem broju — u idućem broju. Tajna. Nova godina, nov sadržaj SIRIUSA. Priče koje prvi put čitate. A dotle,

sretna vam nova 1979! (Jesam li prvi čestitar?)

Vaš *Borivoj Jurković*

Bumerang

Eric Frank Russell

Boomerang

Preveo *Božidar Stančić*

Bio je to robot toliko nalik na čovjeka koliko je to uopće bilo moguće, dakle genijalno. Najuvjerljiviji iz klase čovjekolikih robota. Gotovo bi se moglo reći da je bio ljudskiji od svojih stvaralaca.

Speidel je imao šiljastu i ćelavu lubanju, žilav vrat i kukast nos. Poput lešinara. Ali, imao je domišljat i organiziran mozak i po tome je bio briljantna ličnost.

Drugi stvaralac, Wurmser, imao je debele mlohave obraze, priličan trbuh, nezgrapno tijelo, ali živ i opasan duh.

Nasred prostorije je stajao robot, dodirljivi dokaz njihovih ujedinjenih sposobnosti. Reklo bi se: mladi trgovački pomoćnik. Nije imao nekih karakterističnih crta lica. Bio je običan, svakidašnji čovjek, čovjekoliki robot, od cipela do sasvim ljudske kose. Njegov opis mogao bi se odnositi na mnoge ljude na planetu. I ime mu je odgovaralo fizionomiji: zvao se William Smith.

Speidel je promatrao robota naslonjen na stol.

— Morat će putovati avionom. Kritična je točka njegova težina. Budemo li reducirali još koji dio, morat ćemo početi iznova — odvrati Wurmser.

— A to bi istodobno smanjilo njegovu djelotvornost — kimne glavom Speidel.

— Dakako — nekako umorno će Wurmser. — Sedam godina rada i dvjesta četrdeset modela prije nego smo dobili potrebnu kvalitetu. Sanjam ih...

— Ja sanjam da smo proizveli jednoga koji se morao brijati. To bi bilo. remek djelo. — Speidel pogleda na sat. — Kluge će, čini se, zakasniti.

— Neće. Evo ga na vratima — reče Wurmser.

Kluge je bio visok čovjek, vojnički ukočen, malih usana, kratko ošišan. Imao je običaj da lupa petama vojnički.

— Dakle, završili ste? — zanimalo ga je. — Sve je gotovo?

— Jest, generale.

— Dobro. — Kluge obiđe nekoliko puta Williama Smitha, ocjenjujući ga pogledom od glave do pete. Smith je Ravnodušno podnosio to promatranje.

— Dakle, što mislite? — zapita Speidel.

— Ne ocjenjujem oružje po sjaju nego po akcionoj djelotvornosti — odsiječe grubo Kluge.

— Onda ćete biti zadovoljni. Imate li potrebne papire?

— Dakako — odvrati general. — Osobna karta, posjetnica, pasoš, novčanice, Čekovna knjižica, izmišljena korespondencija. Pasoš je pravi.

Speidel pregleda dokumente i strpa ih u džep Williama Smitha, koji je još stajao nepomično.

— Imate li možda i popis izabranih žrtava?

— Dakako. — Kluge izvadi iz džepa list papira. — Na popisu je pet ljudi koji imaju priličnu moć i vlast u svojim rukama. Važne su ličnosti. Ako ib Smith uspije ubiti, sva će se štampa raspisati o njihovu pogrebu.

Speidel preleti očima popis.

— Odlično. Vidim da nijedan uglednik s popisa nije neprijatelj.

— Jest, zapravo su svi neopredijeljeni. Moji pretpostavljeni drže da je to za početak potrebno da se ne pobudi sumnja.

Speidel se nasmije.

— Dobro je udariti grubo i iznenada. Još bolje bez upozorenja. A najbolje je tako da neprijatelj i ne zna da je udaren.

— Ja ipak više volim časnog vojnika nego mehaničkog ubojicu — ukočeno će i službeno Kluge.

— Ćasni vojnici umiru kao muhe kad je pobjeda daleko na vidiku. Ako se pobjeda izbori lakše, oni ostaju na životu.

— Znam to. Zbog toga sam pristao i Vrhovna je komanda podržala moj prijedlog. — Kluge ih odmjeri hladnim pogledom. — Sve do sada.

Speidel uzdahne kao da hoće pokazati da ga smeta ta gnjavaža.

— Sve je spremno, generale. Želite li još neki podatak?

— Pa, bilo bi dobro. Pitanja će pljuštati iz štaba — odvrati general Kluge.

— Vrlo dobro. Evo — počne Speidel. — Valenski je eksperimentirao skalpelom na kratke valove. On probija meso i zatvara kapilare.

— Čuo sam već nešto o tome — primijeti general Kiuge.

— Valenski je tražio prilagodljiv sustav, na određenoj duljini, da bi pomogao kirurgiji. Takav je aparat dodatak aparatu na X zrake u tri dimenzije. Valenski je za nekoliko godina uspio proizvesti aparat koji projicira dva koncentrirana snopa ultrakratkih valova. Svaki za sebe je neopasan, ali simultano projicirani oni u svojoj fokusnoj točki probijaju tkivo u promjeru od dvije desetine milimetra. Aparat je u

kirurgiji upotrijebljen vrlo rijetko jer nije bilo kirurga koji bi njime mogao rukovati tako vješto. Praksa se često razlikuje od teorije.

— Dobro, bit će dovoljno — odvrati Kluge pogledavajući prema Williamu Smithu.

Speidel je prešao preko primjedbe i nastavio.

— Valenski je ipak stvorio moćno oružje. I sad ga William Smith nosi u svojoj lubanji u smanjenom i poboljšanom obliku ne većem od šake. Snopovi svjetla izlaze iz očiju i podešene su na udaljenost od dva metra.

— Robot se, dakle, mora približiti na dva metra? — sumnjičavo će Kluge.

— Jest, i zadržati na sebi pažnju žrtve bar dvadesetak sekundi — primijeti Speidel. — A Smith će moći do tih ljudi jer ima krivotvorene isprave i preporuke uglednih ljudi. A on ima i načina da svrati na sebe pažnju.

— Kako? Hipnozom? Ili nečim drugim?

— Ne. Samo je jedna stvar pogodna da privuče pažnju bilo kojeg čovjeka; otvorena ili prikrivena prijetnja nečemu što mu je najdraže; životu. — Speidel se nasmije. Doimao se poput pravoga grabežljivca. — Sve žrtve s ovoga popisa vole moć. Za njih je moć vrednija od dragulja. William Smith će im u vezi s tora moći zaprijetiti i time neko vrijeme privući njihovu pažnju i pogled na sebe. Zrake će djelovati. Žrtva neće ništa opaziti, ništa osjetiti, ništa neće posumnjati. William Smith će otići... ili će ga izbaciti iz kancelarije. A. žrtvi će za neko kraće vrijeme biti razoreni krvni sudovi u glavi. Krvarenje i kraj. Posve prirodna smrt, što će potvrditi svaki liječnik. Nitko neće posumnjati u političko ubojstvo.

— Ničega vojničkog nema u tome — jadao se general Kluge. — Metode se mijenjaju kao i vrijeme. Djelotvornost postaje odlučujući faktor.

— Nitko ne voli nove metode ratovanja, osobito kad ih protivnici prvi upotrijebe — odvrati Speidel. — Ovo je najpodmuklija metoda za uništavanje neprijatela. No, ima prednosti. I šarma.

— Prednosti? — namršti se Kluge. — Šarma?

— Nijedno oružje dosad nije moglo biti izumljeno a da se u isto vrijeme ne dozna da postoji. Rezultati? Prije ili poslije neprijatelj se dokopa osnovnih komponenti i principa, kopira oružje, usavrši ga i koristi se njime. — Speidel pokaže rukom Williama Smitha. — A ovo je prvi uređaj koji neprijatelj ne može podvrći analizi i umnožiti. Ne može jednostavno zato što i ne zna da on postoji. Ne zna ulogu tog robota.

— Upravo to me zabrinjava — prizna Kluge. — Mogu se dogoditi tolike nepredvidive stvari koje bi privukle pažnju vlasti. Slučajan izgred, prekršaj nekog propisa ili jednostavno slučajnost.

Pretpostavimo da njegov lični opis nalikuje na nekoga kriminalca kojega traže. Uhapse ga, traže otiske prstiju...

— Ali, Smith ima otiske prstiju. Prave. Od nekoga mrtvaca koji nije upisan u policijski karton. A može se izvući objašnjenjem.

— A ako se nađe kao svjedok nekoga incidenta i završi u policiji? Ne može ni jesti ni piti. Neće se htjeti skinuti, neće se podvrgnuti liječničkom pregledu. Shvaćate?

Speidel duboko uzdahne.

— Gospodine generale, ne može se dogoditi ništa. Wurmser i ja pažljivo smo razmišljali o svakoj pojedinosti. I William Smith ne može biti uhvaćen ni demontiran.

— Zašto, na primjer?

— Budu li ga ispitivali, znat će odgovoriti. Bude li ga netko htio strpati u zatvor, on će pobjeći. Metak ga ne može zaustaviti.

— Ako ne uspije pobjeći?

— Budu li okolnosti takve, on ima naređenje za izuzetnu, nemoguću situaciju. To je za njegov mozak nerješiv problem. — Speidel se približi Williamu Smithu i raskopča mu košulju. Ispod košulje vidjelo se malo crveno dugme na grudima. — Ovdje je odgovor na sve nerješive probleme. Bude li satjeran u nemoguću situaciju, Smith će pritisnuti dugme. Punjenje u njemu ima strašnu razornu moć. Svi unutrašnji organi će se pretvoriti u prah, a u zrak će otići i sve u promjeru od četiri stotine metara. Neprijatelj nikad neće ništa doznati.

— Zaista je programiran da donese takvu odluku? — Kluge je želio biti siguran.

— Dakako. Roboti nemaju instinkt samoodržanja.

— Još nešto. Ne može li možda taj vaš robot zastraniti? Rekli ste da ste mu dali sposobnost razmišljanja. Neće li on, možda, ubijati po svom izboru? Vas, na primjer?

Speidel se nije potrudio da odgovori na njegovo pitanje. Sredio je odjeću Williama Smitha, stavio specijalni ključ u Smithova leđa i on se okrenuo prema Speidelu, na oko dva metra.

— Izdajte mu naređenje — predloži Speidel Klugeu.

— Ubijte ga! — bez razmišljanja vikne Kluge.

— Ne mogu uperiti svoje zrake protiv svojih stvaralaca — reče robot Smith Ravnodušno.

— Zašto ne?

— To mi je funkcionalno onemogućeno.

— On ne može izazvati krvarenje u mozgu ni u Wurmsera ni u mene — objasni Speidel. — I ne može primati naređenja ni od koga osim od Wurmsera i mene. Ali da je Wurmser viknuo »ubijte ga!«, svi bismo bili mrtvi.

— Zbog čega? — zaprepašteno će general Kluge.

— To bi mu naređenje nametnulo nerješiv problem. Rezultat bi bio strašna eksplozija.

Speidel pruži Smithu papir koji mu je dao Kluge.

— Pođite do ovih ljudi, i pošto ih pogledate razornim pogledom, vratite se.

— Po vašem naređenju — reče William Smith, presavije papir dugim prstima i stavi ga u džep. Zatim uzme šešir i kaput i iziđe. Kluge ga je promatrao s neskrivenim zanimanjem. Kad su se vrata zatvorila, on upita:

— Koliko dana može funkcionirati?

— Trista dana.

— A ako se iscrpe baterije prije nego što se može vratiti?

Prestane se kretati, netko ga ponese sa sobom i mnoge stvari iziđu na vidjelo.

— Nemoguće. Čim bi on opazio da je u škripcu, učinio bi kao da se nalazi pred nerješivim problemom. No svakako je bolje da jedna misija ne traje više od šezdeset dana. Toliko ću trajati ova.

— Vidim da ste mislili na sve — prizna Kluge.

— Na sve što je u čovjekovoj moći — odgovori Wurmser.

— Dosad smo ga iskušavali na svakidašnjim problemima. Poslije svakoga takvog putovanja morali smo unijeti neke modifikacije. Sada je najsavršeniji.

— Nadam se — reče Kluge i priđe prozoru. — Dolje je. Ulazi u autobus kao da to čini svakoga dana.

— Zna na tisuće raznovrsnih stvari. Može se naljutiti, može putovati noću, može prikriti svoju nemogućnost da jede i pije. Ništa nismo zaboravili.

— Slažem se s vama — reče Kluge — ali tek će smrt onih na popisu potvrditi njegove kvalitete.

— William Smith se grozi osobne vlasti i moći u bilo kojem obliku. On je idealan stroj za rušenje moći. Vidjet ćete.

*

Newton P. Fisher izvlačio je svoju tjelesinu iz velike limuzine i uperio svoje zloćudne oči u dobro odjevena mladića što je čekao na pločniku.

— Ne dajem izjave! — zarežao je. — Nosite se!

— Ali, gospodine Fisher, tako sam se nadao...

— Prestanite se nadati. Imam ja svoju grupu novinara.

— Molim vas, gospodine Fisher. Zovem se William Smith. — Riječima ga je pokušavao zaustaviti, a nešto mu je sjajilo u očima. — Biste li mi posvetili minutu vašega dragocjenog vremena... ?

— Razumjeli ste me, zar ne? Rekao sam da ne dajem izjave! —

Fisher ga je gledao ravno u oči, ne osjećajući ništa. Zatim se obratio nekom krupnom muškarcu koji ga je slijedio po izlasku iz automobila.
— Pawsone, potrudite se da mi ne dosađuju ovakvi tipovi kao što je ovaj ni bilo tko drugi istoga kova. — I pomalo teatralnim korakom uđe u zgradu.

Pawson je prekrižio ruke na prsima i ratoborno promatrao navodnog reportera, ljutit što je ovaj potpuno ravnodušan.

— Vuci se odavde, momče. Pravit ćeš intervju s gazdom tek poslije njegove smrti.

— Na što nećemo dugo čekati — odvrati sigurnim i mirnim glasom William Smith. Zatim gurne nehajno šešir na potiljak i ode.

— Jeste li čuli što je rekao? — zapita Pawson šofera. — Već priprema nekrolog. Prepredenjak neki...

— Luđak — doda šofer i zavrti prstom po sljepoočici.

Pawson se popne stubama prema ulazu kada je ušao Fisher.

— Ostanite ovdje, Lou. Gazda se neće dugo zadržati.

Šofer se naslonio na upravljač i čačkao nokte, promatrajući pokatkad ulicu. Pawson se vratio za nekoliko minuta. Sjurio se, ne pazeći, niz stube, uhvatio se za kvaku vrata kad je stigao do auta. Bio je zadihan, uzbuđen, prenerażen. Kad je napokon došao do daha, promucao je.

— Bože moj!

— Zar nešto nije u redu? — zanimalo je šofera

— To je najmanje što se može reći — odvrati Pawson duboko uzdahnuvši. — Gazda je odapeo.

*

Raoul Lefevre iz Bruxellesa nije izgledao ekstravagantno. Bio je vitak, elegantan, tamnokos, Činilo se da je skroman poslovan čovjek. I namještaj u uredu bio je skroman.

— Sjednite, gospodine Smith. — Lefevre je odlično govorio engleski. — Znači, poznavali ste gospodina Fishera. Njegova smrt nas je šokirala i poremetila mnoge stvari.

— Kao što je i predviđeno — reče Smith.

— Ne shvaćam.

— Predviđeno je da će bez Fishera nastati kaos.

Raoul Lefevre se nagnuo naprijed i polako rekao:

— Štampa nije dala na znanje da bi to moglo biti namješteno ubojstvo. Mislite li da je ubijen?

— Osuđen na smrt — odvrati William Smith. Lefevre ga je pažljivo promatrao.

— Tko vas je poslao da mi to kažete? — zapita.

— Došao sam sam.

— Zbog čega?

— Jer ste vi slijedeći na popisu.

— Slijedeći? Na kakvom popisu? Čijem popisu?

— Mojem.

— Ah! — Lefevre posegne brzo ispod stola i začas uperi u Smitha veliki revolver. — Sad vidim da je ovaj intervju obična podvala. Vi nemate nikakve veze s Fischerom. Vi ste samo još jedan luđak više. Već me dugo luđaci imaju na meti. To je u mom položaju neizbježno.

— Nećete dugo trpjeti — mirno će William Smith.

— I ne kanim uopće trpjeti — odgovori Lefevre očiju čvrsto uprtih u oči Williama Smitha. Držao je revolver uperen u. njega, a drugom je rukom pritiskao dugme na stolu. Osobi koja se pojavila hladno je rekao:

— Emile, otpravite gospodina i pazite da se ne vrati.

— Neće biti potrebno da se vraćam — napomene Smith i ode s Emileom, praćen mračnim Lefevreovim pogledom.

Prešavši ulicu, Smith se smjesti na slobodnu klupu u parku pred Lefevreovim neboderom. Od vremena do vremena pogledao bi telefonske žice, kao da želi prodrijeti u tokove razgovora koji se njima vode. Dvadeset četiri minute poslije toga pojave se nekakva kola i iz njih brzo iziđe bradati čovjek s torbom u ruci. Wiliam Smith ostane sjediti na klupi promatrajući prozore na kući. Nakon nekoliko minuta netko je navukao neprozirne zavjese. Smith je ustao. Nije trebalo čekati mrtvačka kola.

*

Ignace Tatarescu pogladi svoju crnu uniformu priljubljenu uz tijelo, zatim oko ovratnika stavi maramu i na prsa odlikovanja.

— Taj je Smith baš izabrao pravi trenutak kad će doći — zabrundao je obraćajući se svome sluzi. — Ali ima dobre preporuke i ne mogu ga odbiti. — Tatarescu se pogleda u ogledalo, okrenuvši se lijevo pa desno. — Uvijek treba naći malo vremena za neke ljude. Kamo bismo inače dospjeli?

— To je cijena veličine, vaša ekscelencijo — reče sluga pokorno.

— Nema sumnje. No neka uđe. Poslužite nas slatkišima i kavom. — Tatarescu sjedne na svoje omiljeno mjesto pod golemim portretom i zauzme omiljenu pozu.

— Gospodin Smith? — zapita kad je posjetilac ušao.

— Da, vaša ekscelencijo.

— Izvolite sjesti. — I Tatarescu se zavali u težak naslonjač pazeći na rubove hlača. — Što vas je dovelo k meni?

— Vaša moć.

— Ah, moja moć. — Tatarescu se ušepiri, pa doda lažnom

skromnošću: — Moja moć služi narodu, mnoštvu mojih lojalnih pristaša, pravih rodoljuba. Zao mi je što to i drugi ne shvaćaju...

— Imate je previše — prekine ga William Smith grubo.

Tatarescu se namršti, pogleda došljaka čvrsto u oči, a zatim se veselo nasmije.

— Kakva li diplomata! Tražile intervju i upotrijebite ga da biste kritizirali položaj za koji sam se — vjerujte mi, mladi čovječe — dugo i odlučno borio.

— Utoliko veća šteta — primijeti Smith mirno.

— Što? Kako to, do vraga, mislite? — Tatarescu se namršti gledajući Smitha u oči.

— Bit će vam teško napustiti vlast i moć.

— Nemam ni najmanje namjere da je napustim. Kad Tatarescu nešto zgrabi, onda to zgrabi zauvijek.

— To vi kažete! — odvrati Smith.

Gledajući sugovornika u oči, Tatarescu reče:

— Nismo sami. Samo jedan neprijateljski pokret i gotovi ste. — Zatim vikne: — Izvedite tog luđaka! — Obrativši se ponovo Smithu, napomene: — To vam je posljednji put što ste dobili intervju od mene.

— Znam da je posljednji put.

Pola tuceta namrštenih stražara povelo je Williama Smitha do vrata. Zatim je on polako pošao vijugavom stazom prema susjednom brežuljku i ondje sjeo promatrajući palaču. Počeo se spuštati mrak i svjetla su se palila.

Nije morao dugo čekati da sa zvonika obližnje crkve odjeknu žalosna zvona, a zvučnici najave:

»Umro je Tatarescu, naš... «

*

Iza potleušica u Tangeru pružio se dugačak teren, mračan i prljav, preko kojega je William Smith oprezno koračao. Napokon je stigao do traženih vrata i povukao uzicu zvona. Ubrzo je tamnoputi čovjek pomolio glavu i uzeo njegovu posjetnicu. Smith je čuo kako struže papučama po kamenim pločama, a zatim je neki glas promrmljao: »Kaurin«.

Prolazile su minute prije nego što se Arapin vratio i dao znak da pođe za njim. Poveo ga je labirintom hodnika do prostrane prostorije sa skupocjenim sagom.

Bogatstvo pokućstva odudaralo je od siromaštva one četvrti. Skriveno gnijezdo moći. William Smith stane i pogleda bjelobrada starca iza osmerokutna stola. Starac je imao kljunast nos, vlažne himbene oči, a široki rukavi skrivali su mu ruke.

— Ja sam William Smith — progovori došljak. Bradati kimne

glavom.

— Na posjetnici piše tako — reče.

— A vi ste Abu ben Sajid es Haruma?

— Točno. Pa onda?

— Treba da se vratite u mrak iz kojega ste izišli.

Abu ben Sajid izvadi ruku iz rukava i pogladi bradu.

— Najavili ste mi pismom svoj dolazak u ime Novoga reda. Sada nema rata, a posljednji je završio već odavno. Ne treba zato da se izražavate u šiframa. Govorite otvoreno. Dosta mi je bilo čitanja između redaka.

— Ja i govorim otvoreno.

— Ali nejasno. — Abu ben Sajid podigne vlažne oči i promotri došljaka.

— Dugo ste imali moć u svojim rukama — reče Smith...

Starac udari u gong kraj sebe.

— Mjesec udari čovjeku u glavu — reče. — Zbogom, gospodine Smith.

Trojica slugu dotrče i odvuku Smitha na uličicu. Vrata se za njim bučno zatvoriše. Na ljubičastom su nebu treperile zvijezde.

Naslonjen na zid susjedne kuće, s rukama u džepovima, William Smith je čekao sve dok nije začuo strašni krik iz mraka. Tek tada je krenuo.

*

Salvador de Marella de Cartagena bio je posljednji na popisu žrtava. On nije bio ni čvrst kao Fisher, ni inteligentan kao Lefevre, ni nemilosrdan kao Tatarescu, ni samouvjeren kao Abu ben Sajid. Bio je moćan oportunist, imao je sreće i mislio je da će ga ta sreća služiti do kraja života. Neprekidno se šalio, bio je hazarder koji je dobivao. Smitha je primio u prostoriji gdje se nalazilo dvadesetak raznobojnih boca i četiri tamnoputе djevojke.

William Smith ga je pristojno podsjetio na skoru smrt. Salvadorova je reakcija bila sasvim ljudska. Prasnuo je u smijeh. Smijao se i kad je umirao.

*

Očekivala su ga sva trojica — Spiedel, Wurmser i Kluge. Prva su dvojica skromno trijumfirala. Kluge je bio Ravnodušan. Robot William Smith nije morao podnositi izvještaj o svom djelovanju. Novine, radio i televizija bile su prepune vijesti o smrti petorice moćnih ljudi. Veliki padaju bučno.

William Smith uđe, pogleda oko sebe i skine šešir.

— Odlično! — reče Speidel, iskreno oduševljen. — Odlično kao dobro usmjereni bumerang. — Okrene se Klugeu. — Što može boljeg poželjeti Glavni štab nego na tisuće nepobjedivih Williama Smitha?

— Pustimo li ih u bilo koju zemlju, ona će ubrzo biti obezglavljena — dopuni ga Wurmser.

— Jest, rezultat vašega rada je genijalan. Ali nije savršen. Mnogo bi manje bilo rizika kad se vaš robot ne bi morao naći s neprijateljem na dva metra udaljenosti. To bi moglo biti sumnjivo onima koji znaju misliti. Ne biste mi mogli produžiti žarišnu točku na, recimo, stotinu metara? Glavni štab bi financirao istraživanja.

Speidel i Wurmser se pogledaju.

— Mogli bismo. Ali to ne bi bilo djelotvorno. Što je veći domet, to je veći gubitak energije. Na tisuću metara trebalo bi mu dvadeset minuta koncentracije da ubije čovjeka, ako bi ovaj bio nepomičan i gledao ga u oči. I projektori bi morali biti mnogo veći. Dva metra je najdjelotvornija udaljenost.

— Dobro — složi se Kluge. — Ubrzat ću proces usvajanja projekta u Glavnom štabu.

— Proizvodnja je pod našom kontrolom — spomene Speidel. Kluge se morao složiti. Zatim se Speidel okrene Smithu.

— Dobro ste to obavili. General je zadovoljan vama. Uskoro ćete dobiti tisuću braće.

Wiliam Smith je odgovorio svojim mirnim glasom.

— Usadili ste mi sposobnost da razmišljam radi vlastite inicijative. I ja sam razmišljao.

— O čemu?

— O moći. Vi ste u mene usadili gađenje prema moći.

— Jest, to je glavna svrha vašeg djelovanja.

— I po vašem naređenju uništio sam moć nekih ljudi — nastavi William Smith. — Time sam prenio vlast i moć na vas.

— Dakako — sa smješkom će Speidel. — Moć se može razbiti samo pomoću moći.

— Nesumnjivo — potvrdi Smith. — Ja sam specijalno konstruiran da dokrajčim osobnu moć. I time sam stvorio moć na drugom mjestu. Sad bih trebao uništiti vas.

— I takvu smo logiku predvidjeli — reče Speidel. — Vi ne možete usmjeriti svoje zrake na one koji su vas stvorili.

— Znam. To mi onemogućuju kristali i drugi ugrađeni elementi. A morao bih postupiti prema vama kao i prema onoj petorici koje sam ubio. Ali ne mogu. I da mogu ne bih to uradio.

Speidela je začudilo takvo rezoniranje. To bi moglo značiti da nije potrebno usađivati u njega zabrane.

— Zbog čega? — zapitao je.

— Samo bih time sužavao lanac. Tada bi se sva moć usredotočila u

meni i ja bih sam nosio breme protiv kojeg sam programiran.

— I sad ste u nedoumici, zar ne? — sa smiješkom će Speidel.

William Smith natmureno kimne glavom.

— Moj duh mi govori da bih vas morao ubiti, a u isti čas mi govori da to ne mogu uraditi. Duh mi govori da bi to bilo beskorisno čak i kad bih to uradio, jer bih time ja bio zatrovan opsegom moći. Ali, škripac je zapravo, prividan. Postoji način da se sve to riješi.

William Smith podigne ruku i prinese je svojim prsima.

— Ja sam pred nerješivim problemom — reče.

Speidel skoči poput tigra u jalovoj nadi da će uhvatiti robotovu ruku i spriječiti ga. Wurmser je zaurlao kao ranjeni vuk, a Kluge se bacio na pod.

Pola ulice odletjelo je u zrak. Stup prašine jurnuo je gotovo do neba.

Neizmjerna je razorna moć drijemala pod onim dugmetom.

(Objavljeno prema dogovoru s G.P.A., München)

Homo Sapiens 21. veka

Borivoje Todorović

»Scientific Press«, 18. oktobra 1999:

Jedan od učesnika u anketi »Kakav će biti 21, vek?«, doktor medicine, Harold Simson s Harvardskog univerziteta izjavio je sledeće:

— Mogao bih, s punom odgovornošću, u ime svih svojih kolega, naučnika koji se bave medicinom, ustvrditi da će predstojeći vek biti značajan ne samo po prodoru čovecka u svemir, već i po tome, što će ljudi konačno ostvariti svoj davno željeni cilj: besmrtnost! Najnovijim lekovima i neverovatnim mogućnostima lečenja zamenom bolesnih organa veštačkim, medicina će trijumfovati nad svim mogućim bolestima. Starenje će biti zaustavljeno, a životni vek svakog čoveka produžavaće se dok on to bude želeo. Život, naravno, neće postati lepši, ali će njegova dužina moći da se podešava prema zahtevima pojedinaca. Ovo nije puko fantaziranje, već predviđanje, razrađeno na temeljima modernih medicinskih istraživanja i postojećih naučnih potencijala, koji će se u 21. veku ustostručiti!

Prvo što je osetio, kad je otvorio oči, bio je bol u listu leve noge. Uređaj za spašavanje nije ga baš najsrećnije spustio na pustinjski pesak. Tačnije, tresnuo je o tle kao kamen, uganuo nogu i onesvestio se. Sada mu se svest vratila, a s njom i sećanje na glupost koju je počinio. Nije trebalo da skrene svoj graviplan sa kursa kad se vraćao s Kongresa. Setio se tada kako je, kao mladić, učestvovao u projektu oživljavanja Sahare i pomislio da bi bilo zgodno nadleteti gradove saharskog kruga i bar, tako, sa visine posmatrati njihov skladni izgled — plod njegova truda. Slučaj je hteo da se antigravi tacioni uređaj njegova graviplana pokvari baš kad se našao iznad tog pustinjskog mrtvog područja, nazvanog Stara Sahara. To područje trebalo je da predstavlja turističku atrakciju i ono je ostalo netaknuto. Graviplan je poletio prema tlu i ostalo je tek toliko vremena da zgrabi kovčežić prve pomoći i da aktivira uređaj za spašavanje. Sekund kasnije izleteo je iz kabine letelice i... osvestio se na pesku, u srcu Stare Sahare, više od 300 kilometara od najbližeg naselja.

Kovčežić je ležao nekoliko metara od njega. Činilo se da je neoštećen. Čovek ga privuče i, s mukom ustade, ječeći od bola u nozi. Nekoliko puta zbunjeno očima pretraži horizont, ne videći nigde olupinu svoje letelice. Slučajno pogleda uvis i — besno opsova.

Antigravitacioni uređaj naknadno je proradio i zaustavio letelicu u padu, na nekih hiljadu metara od pustinjskog tla. Njegov graviplan lebdeo je sada, bez komandi u vazduhu i blještao na jarkom pustinjskom suncu. Činilo se kao da se podsmeva brzopletosti svoga vlasnika.

To je bilo najgore što se moglo desiti. Da se graviplan pri padu razbio, jedan od satelita sistema »Čuvar«, koji su osetljivim uređajima pazili na svaki kutak Zemljine kugle, registrovao bi havariju i pomoć bi stigla ubrzo. Međutim, u sadašnjoj situaciji, ni na koji se način nije moglo utvrditi da je letelica, koja je visoko gore »visela« u vazduhu, zapravo, bez pilota.

Čovek je bio svestan komplikovanosti svog položaja. Da spusti graviplan na tlo, bez uređaja za daljinsko upravljanje, bilo je isto toliko nemoguće, koliko i pokušaj da peške pređe 300 kilometara, on, koji nikad u životu nije prešao u nekoj metropoli više nego što deli jedan pokretni trotoar od drugog. Ništa mu drugo nije preostalo, nego da ostane tamo gde se zatekao, u nadi da će se uređaj na graviplanu opet pokvariti i da će letelica konačno pasti.

Otvorio je kovčežić prve pomoći i pažljivo istresao njegovu sadržinu na pesak. Sedam pilula sa hranjivim materijama, tri Si-aktivator pilule, jedan minijaturni akumulator od 20V i dva univerzalna IMT-ova telesna priključka — bilo je sve čime je raspolagao. Sedam pilula značilo je da sedam dana može normalno zadovoljavati svoje potrebe za hranom i tečnošću. Ova ga je činjenica oraspoložila. Proračunao je, otprilike, da će njegov nestanak biti otkriven za četiri dana. Tada će svi uređaji sistema »Čuvar« biti alarmirani, i možda će neko zapaziti njegov graviplan u toj čudnoj poziciji — kako neprestano lebdi iznad pustinje. Činilo mu se posve logičnim da bi se tako moglo i dogoditi. Tada će poslati nekog da proveri o čemu je reč i — on će biti spašen.

Bol u nozi postao je neizdrživ, a počeo je osećati i vrućinu i žeđ. Progutao je jednu pilulu — žeđ nestade. Bola se mogao osloboditi na jednostavan način. Uzeo je akumulator i spojio ga sa ITM ovim telesnim priključcima. Zatim je završetke priključaka, u obliku malih diskova, stavio na određena mesta na potiljku. Pritisnuo je na taster akumulatora i kratki je bljesak, za delić sekunde, iz njegove svesti izbrisao sliku pustinje i bleštećeg sunca. Kazaljka na akumulatoru pokazivala je da je napon spao za jedan volt. Elektrošok, usmeren na talamus, centar bola, obavio je svoje. Bol u nozi i sve druge neprijatnosti koje je imao posle pada iz graviplana — sve je to nestalo kao rukom odneseno.

Sada se seć mnogo bolje osećao. Vrelo pustinjsko sunce nije mu moglo naškoditi. Zahvaljujući elektrošoku, vrućinu uopšte nije osećao, a tanki silikonski sloj, kojim je njegova koža premazana, zaštitiće je

tako, da ona samo lepo pocrni, bez opasnosti od opekotina. Zadovoljno je seo na pustinjski pesak. Nije bilo beznadežno kako mu se učinilo u prvi mah! Trebalo je samo mirno izdržati najviše šest dana u pustinji, dok ga spasilačke ekipe pronađu. Hranjivih pilula ima i za duži period. Istina, biće dosadno zuriti u jedan te isti, mrtvi krajolik, ali, to je cena koju mora da plati za sopstvene greške, koje su ga dovele u ovo neprijatno carstvo pustoši.

... a moguće je da ga pronađu i ranije nego što se nadao. Možda neki od onih turističkih graviplana, što lete na visini od dvadeset kilometara, ili neko vozilo, koje prolazi pustinjom... Ipak, na takve mogućnosti nije se moglo ozbiljno računati. S visine od dvadeset kilometara takvi sitni detalji, kao što je mali graviplan jednosed, ne mogu se uočiti, a i pustinja danas ni za koga nije toliko zanimljiva, da bi se kretao po njoj. Stara Sahara sad je još više pusta nego u prošlom veku, kada su po njoj prolazili tuareški karavani na kamilama, ili tumarale naučne ekspedicije. U ovom, 21. veku, veći je deo pustinje pretvoren u plodno zemljište i opasan lancem gradova saharskoga kruga, pa je ta zona od 600 kilometara stare pustinje, ostala samo romantična uspomena na doba kad je na Zemlji još bilo divljih i neistraženih krajeva. Međutim, današnji čovek je izgubio smisao za romantiku. Navikao je da živi pod zaštitnim kupolama gradova, u komfornim stanovima palatama, okružen svim blagodatima progresa, kao što su multivizija, energetske stanice...

Iznenada stekne utisak kao da je progutao šaku peska. Usled šoka, izazvanog saznanjem koje mu se javilo, vratili su se i bol u nozi i osećaj paklene vrućine. Bilo je neverovatno, kako na to ranije nije pomislio.

Dosadašnju situaciju u krajnjem slučaju mogao je smatrati neugodnom, ali je sad tek shvatio da je u smrtnoj opasnosti. Njegovo telo bilo je krcato veštačkim organima, žlezdama, sintetičkim mišićima, krvnim sudovima. Srce mu je kontrolisao pejsmejker, isti takav, samo cerebralni, bio mu je ugrađen u mozak; u njegovom telu radili su veštački bubrezi i veštački pankreas; silikon-dakronski veštački mišići pokretali su mu udove, veštački pršljenovi učvršćivali kičmeni stub, 20 procenata krvnih zrnaca bilo je proizvedeno u biološkim laboratorijama, a ne u njegovoj koštanoj srži...

A svi ti uređaji zahtevali su energiju, stotine i stotine vata energije za minijaturne baterije smeštene posvuda u organizmu. Samo ako bi se redovno, jednom godišnje, sićušne baterije »nasisale« električne energije iz nekog energetskog izvora, organizam je normalno funkcionlsao. Inače, nastupala je smrt: polagana, bolna, stravična!

U civilizovanom svetu takvih izvora bilo je svuda: na ulicama, u svakoj zgradi, u svakom vozilu. I njegov je graviplan posedovao takav energetski priključak sa specijalnom namenom. Samo ovde, u srcu

pustinje, na kilometre udaljen od najbližih naselja, on nije mogao nadoknaditi energiju koju je istrošio u toku godine. Ako za tri dana ne napuni baterije organizma, umreće, to je sigurno. Otkazaće mu srce, pluća, mozak, bubrezi — sve ono, čime mu je medicina, svojevremeno, produžila život i na šta nije ni mislio, dok ga tragični sticaj okolnosti nije doveo na pustinjsko tlo. Ništa mu neće vredeti hrana u pilulama, koje ima sasvim dovoljno; ako ga za tri dana ne pronađu, skončaće u ovoj divljini.

U očajanju zario je glavu u šake. Akumulator, koji je ležao pored njega, nije imao dovoljno energije da mu produži život ni za jedan dan. Njime bi mogao da odloži kraj najviše za dva-tri sata. Trebaće mu mnogo, mnogo sreće da preživi. Ipak, ne treba gubiti nadu, pomislio je, mora izdržati. Drhtavim rukama zgrabio je jednu Si-aktivator pilulu i progutao je.

Kažu da te pilule mogu da ožive mrtvaca. Čim je osetio dejstvo pilule, morao je priznati da je to tvrđenje blisko istini. Opet je osećao samopouzdanje i čvrstu veru da će preživeti. Setio se da je zbog panike upao u ovu nepriliku pa je odlučio da ne ponovi istu grešku.

Nakon vrelog pustinjskog dana spustila se neverovatno hladna noć. Nebo se osulo zvezdama, a mrak je sakrio graviplan, koji uporno, stalno u istom položaju, lebdi u vazduhu. Čovek je najpie pokušao da podnese hladnoću bez elektro šokova, ali, na kraju je odustao. Pravilno usmeren električni udar od dva volta u koru velikog mozga omogućio mu je da utone u gust, omamljujući, neprirodan san.

Novi dan ponovo ga je dočekao vrelinom peska i sumornim koloritom bespuća. Pustinja je i dalje spavala mrtvim snom koji traje već hiljadama godina, indiferentna prema sićušnom ljudskom biću koje se borilo za život. Ako se ne desi čudo i on ne bude spašen u toku ovog dana, napon u veštačkim organima opašće ispod dozvoljene granice i počeće komplikacije, zatim će nastupiti bolovi. Smrt će ga zadesiti kad napon u cerebralnom i kardiovaskularnom pejsmejkeru, tj. »veštačkom srcu« i »veštačkom mozgu«, kako su ih nazivali, ne padne na polovinu nominalne vrednosti. Tu ništa nije mogao da izmeni da kuca. Tačno u smiraj trećeg dana, u smiraj...

Trebalo se otresti ovih crnih misli. Uzeo je hranjivu pilulu, a zatim drugu od tri Si-aktivator pilule. Jedva ju je progutao: grlo mu se bilo stisnulo, jer već drugi dan nije konzumirao ništa tečno. Pomislio je, kako bi mogao uzeti još jednu hranjivu pilulu, ali nije osećao nikakvu potrebu. Bile su one neverovatno efikasne: juče je ceo dan izdržao u pustinji, ne osećajući ni glad ni žeđ. Smešno, nekada su ljudi ovde umirali jer nisu imali dovoljno hrane i vode!

Ima li nade da ga spasu u toku današnjeg ili sutrašnjeg dana? Pod dejstvom Si-aktivator pilule učinilo mu se posve realnim da njegov nestanak otkriju još u toku dana, usprkos činjenici što nije imao

porodicu i što je živeo prilično povučeno. A kada se jednom utvrdi da je nestao, celokupan policijski aparat, svi zemaljski uređaji i sistem »Čuvar« biće stavljen u pogon. Od tog trenutka samo je pitanje časa kada će ga pronaći. Na kraju krajeva, nemoguće je da on, čovek 21. veka umre ovako bizarno.

Umreti, mislio je, kako čudno zvuči ta reč u modernom svetu, u kome se medicina potrudila da iskoreni smrt od prirodnih uzroka — bolesti ili starosti. Općenito se drži da u 21. veku mogu umreti samo astro-piloti i to naprasnom smrću usled nekog kosmičkog uzroka koji se ne može izbeći. Ovde, na Zemlji, poduzete su sve mere da naprasna smrt postane teoretski nemoguća. Ovo što se njemu desilo, sa stanovišta teorije verovatnoće, moglo bi se smatrati izuzetno retkim sticajem okolnosti.

U pustinji vreme kao da je stajalo. Vazduh je bio užaren a povremeni naleti pustinjskog vetra nisu donosili nikakvo osveženje; Samo su premeštali pesak s jedne sipine na drugu. Nigde nimalo života; svugde pustoš i ubitačna tišina.

Monotonija predela čudno je delovala na njega. Počeo je razmišljati o stvarima koje ga u normalnim prilikama uopšte nisu zanimale. Setio se svog oca, čudaka, koji je sa sumnjom gledao na naučni bum pri kraju prošlog veka. Kada je medicina prihvatila princip inplantacije veštačkih organa u ljudski organizam, otac mu je bio jedan od retkih ljudi koji nisu smatrali da će to čovečanstvu doneti nekakvu veliku korist. »Što više tih elektronskih stvarčica imaš u telu«, govorio je, »utoliko si manje čovek!«

Umro je od raka na želucu, odbivši da mu usade veštački organ.

On nije tada poslušao očev savet. Suviše je često u mladosti bio bolestan da bi odbio lekarske intervencije ove vrste. Prvo su mu usadili veštačke bubrege. Kako su godine prolazile, usavršavani su aparati koji su mogli zameniti pojedine delove tela i postupak inplantiranja sve se više primenjivao. U času kad se našao u pustinji, 30 procenata njegovog organizma već je bilo veštačkog porijekla. Nije u tome bilo ništa neobično. Dobre dve trećine stanovništva na Zemlji imale su isto toliko, ako ne i više, veštačkih organa i ostalih medicinskih bio regulatora...

I drugi se dan njegova zatočeništva u Staroj Sahari bližio kraju. Opet će morati da upotrebi elektrošokove da bi izdržao surovu pustinjsku noć.

Pomoć nije stigla ni trećeg dana. Ne gubeći nadu, još uvek je sedeo na onom istom mestu na koje je pao iz graviplana. Gotovo se ponadao da se prevario u računu i da će sićušne baterije u telu ipak imati dovoljno energije da još jedan dan održavaju funkcije organizma u normalnim granicama. Ipak, kad je sunce bilo u zenitu, osetio je prve bolove. Plastična dijafragma, koja je odvajala grudnu duplju od

trbušne, otežala je kao da je od olova i on je sve teže disao. Mada je znao da je to samo privremeno rešenje, uzeo je akumulator i priključcima ga spojio sa dve sićušne elektrode, smeštene na kičmi. Ispraznio je akumulator i osetio olakšanje. Tako je agoniju produžio za dva sata.

Kada su ga bolovi opet spopali, bili su tri puta jači. Nemoćan da bilo šta preduzme, valjao se po pesku i jaukao. Činilo mu se da puca svaki atom njegovog bića, emitujući bol. Aparati koji su zamenjivali srce, pluća, želudac, bubrege, polako su se gasili, prepuštajući oslabelom organizmu da bezuspešno pokuša nadomestiti njihove funkcije. Cerebralni pejsmejker potpuno je otkazao; pojavili su se novi izvori bolova: veštački mišići; kosti, krvna zrnca, krvni sudovi i plazma: njegov organizam nije ih više »osećao« kao svoje — u unutrašnjosti tela vodila se očajnička borba između proizvoda prirode i onih načinjenih čovečjom rukom...

Osećao je da umire. Ne — samo je 70 procenata njegovog tela umiralo, ostatak se gasio, kao što se gasi mašina, kad se prekine kolo struje. Ležao je na leđima, otupeo od bolova i gubio se. Sve je bilo kasno, niko mu više nije mogao pomoći, ništa ga više nije moglo izvući! Sve, čime ga je medicina održavala u životu, pretvorilo se u njegovu smrtnu osudu. Umirao je, on, homo sapiens 21. veka 70 procenata — čovek, 30 procenata — mašina.

Otac je imao pravo. Treba ostati čovek, makar se i živelo kraće! Treba umreti kao čovek! Uskoro, pošto zadnji impuls iz njegovog kardiovaskularnog pejsmejkera posledñji put aktivira srce, ono će stati i on će prestati da živi. Sta će posle svega ostati od njega? Gomila plastike i možda po koja prava, njegova kost?

Skupivši ostatke snage, pokušao je da razdere grudi i iščupa iz njih svoje »veštačko srce«. Uzalud! Ti prokleti aparati nisu mu ostavili ni tu mogućnost da sam sebi prekrati muke.

Visoko gore, u vazduhu, još je lebdeo graviplan, nem i neosetljiv prema agoniji besmrtnog bića 21. veka...

Pustinjsko sunce polako se gasilo u čovekovim očima. Postajalo je sve bleđe dok najzad nije potonulo u gust, crni okean ništavila.

*

»Probudite se! Probudite se!« glas kao da je dopirao iz magle, koja se polako razilazila i vizija je dobijala čvrste obrise. Prvo je video usta, zatim nos, kosu, pa onda oči. Na kraju ugleda čitavo lice, predivno žensko lice, sa dva beskrajna plava oka.

Osećao je kako mu se razum polako i sa bolom vraća. Nije mogao da pokreće telo, samo je kolutao očima, pokušavajući da pogledom obuhvati sve što mu je u vidokrugu. Uspeo je da shvati da je u nekoj

prostoriji belih zidova i plafona i verovatno leži na veoma udobnoj ležaljci. Više je naslućivao, nego što je stvarno mogao videti da mu je telo prekriveno stotinama ITM ovih priključaka i elektroda. Dakle, bio je spašen i smešten, najverovatnije, u neku bolnicu.

Zatim se ponovo usredsredio na lice žene, čiji ga je glas »digao iz mrtvih«. Prvi ga utisak nije prevario. Zaista je imala plave oči i bila neverovatno lepa. Sigurno je pripadala bolničkom osoblju. Osmehnula mu se.

— Našli su vas u pustinji šest dana posle nesreće. Bili ste u jadnom stanju, ali još živi. Jedino vam je srce još funkcionisalo. Dopremili su vas u ovu bolnicu, gde se uz pomoć specijalne energetske terapije sada brzo oporavljate.

Imala je divan melodičan glas. Osetio je sreću, neopisivu sreću što je opet živ, Što diše i misli... Nikako nije mogao da skine pogled s božanskog bića pred sobom. Nikad ranije nije mislio o braku, a sad mu se ta ideja nametnula nekako sama od sebe... Novi život koji mu je poklonjen, podario mu je, čini se, i nove misli.

— Moje srce... — progovorio je, čudeći se s kakvom lakoćom mu je to uspelo. — Kad su se moje telesne baterije istrošile, svi su drugi aparati stali, samo je ono radilo još čitava tri dana. Kako?

Ponovo se osmehnula, ovaj put još šire i lepše.

— Imali ste sreću, što vam je usađen pejsmejker na atomski pogon. Ne morate ga menjati, niti puniti energijom još dvadeset godina. Sto se tiče ostalih aparata u vašem telu, većina je bila u takvom stanju da smo ih morali zameniti, a inplantirati i neke nove organe umesto odumrlih. Nadam se, vi nam to nećete zameriti? O vama se sada brine naš bolnički kompjutor. U direktnoj je vezi s vašim telom i programiran je tako da svaku anomaliju u vašem organizmu automatski ispravi.

Nešto mu se u podsvesti iznenada usprotivilo. Neko nejasno osećanje govorilo mu je da nije dobro, što su mu još jednom inplantirali aparate u telo i priključili ga na kompjuter — negovateljicu. Međutim, na sve je to zaboravio gledajući to lepo stvorenje. Pobuna, začeta u pustinjskoj agoniji, zgasnula je u njenim plavim očima. Bio je živ i sve je bilo drukčije nego kad je mislio da umire.

— Želite li da vam se donese hrana ili nešto drugo?

Samo je odmahnuo glavom. Svi aparati u njegovom telu radili su besprekorno: bili su novi i puni energije. Zaista, nije osećao nikakvu potrebu za hranom. Zatvorio je oči. Pokušao je zaspati, nadajući se da će i u snovima sresti divnu ženu plavih očiju i zanosnog leptirastog osmeha.

Nije znao da ona ne postoji. Njen lik bio je programiran i bolnički kompjuter ga je pomoću priključaka i provodnika projicirao, direktno,

u senzitivne zone njegovog mozga. Ovaj postupak trebalo je da stimulativno dejstvuje na psihu bolesnika i ubrza njegovo ozdravljenje.

Takav metod lečenja davao je izvrsne rezultate...

Dužnost

Harry Harrison

I Have My Vigil

Preveo *Zoran Milović*

Kratka, jedna od najkraćih priča koju sam napisao. Toliko kratka, da mora imati i kratak uvod.

Mogu dodati jednu opasku kojom se osobito ponosim. Otprilike godinu dana, pošto sam napisao ovu priču, poznati pisac Barry Malzberg mi je rekao da ju je pročitao, i da rnu se vrlo sviđa. Priča je kratka i kompletna. Ali, u Barryju je to upalilo iskru, počeo je misliti, i nakon dugog, složenog procesa je stvorio novelu. Vrlo mi je drago kad pomislim da je iz ove kratke izrasla izvrsna, nagrađena novela BEYOND APOLLO.

HARRY HARRISON

JA SAM ROBOT.

Kad to kažem, rekao sam sve. I ništa! Načinili su me na Zemlji, sa srebrnim žicama, kromiranim čelikom, napravili su stroj.

Napravili su stroj, mene, stroj, bez duše, naravno, a to je i razlog da sam ništa. Ja sam stroj i imam svoje dužnosti, naravno. Dužnost mi je da se brinem za ova tri čovjeka.

Koji su sada mrtvi.

Samo zato što su mrtvi još nije razlog da sada mogu izbjegavati svoje dužnosti, naravno.

Ja sam vrlo kvalitetan i skup stroj, tako da mogu razmišljati o besmislenosti ovoga što radim, čak iako to i radim.

No ja to radim. Poput uključenog struga nastavljam raditi ovako ili onako, bez obzira na to da li u steznoj glavi ima ili nema kovine. I tako izbacujem štampane arke i treskom zatvaram ralje pisača, ako unaprijed znam da nitko ne mari ima li ili nema tih ispisanih araka.

Ja sam robot. Lukavo spretan, pokazavši se jedinstvenim, jedan od vrste, opremljen i postavljen na ovaj prvi svemirski brod da poslužujem i brinem za heroje čovječanstva.

Ovo je njihovo putovanje i njihova slava, a ja sam, kako je rasla ljudska uobraženost, bio tu samo da poslužujem.

Metalni sluga poslužuje i nastavlja posluživati.

Premda. Su. Oni. Mrtvi.

Sada ću još jednom ispričati sam sebi što se dogodilo. Ljudi nisu napravljeni da žive u ne-prostoru među zvijezdama. Roboti jesu.

A sada ću prostrti stol.

Prostirem stol. Prvi koji je kroz debelo staklo pogledao u ništavilo, što je ispunjavalo ne prostor, bio je Hardesty.

Postavljam njegovo mjesto za stolom.

Pogledao je van, zatim je otišao u svoju kabinu i ubio se. Pronašao sam ga već odavno mrtvog. Krv iz njegova velikog tijela istjecala je iz duboke rane na zglavku i razlijevala se po podu kabine.

Kucam na vrata Hardestyjeve kabine i otvaram ih. Leži na ležaju i ne miče se. Vrlo je blijed. Zatvaram vrata, odlazim do stola i sklanjam tanjur s njegova mjesta. Hardesty neće jesti svoje jelo.

Za stolom još za dvojicu treba rasprostrti, i dok mi metalni prsti zvekeću na tanjurima, razmišljam, očigledno na deduktivan način, o prednostima teških metalnih prstiju.

Larson je imao ljudske prste, prste od mesa, prste koje je stegnuo u čelični zagrljaj oko Nealova vrata pošto je pogledao u ne- prostor, zadržavši ih tamo, vrlo sigurno stegnute, prste što su tamo ostali i nakon što je Neal zario kuhinjski nož, taj je nož činjenica, između Larsonova četvrtog i petog rebra na lijevoj strani.

Neal nikada nije ni vidio ne-prostor, ali sada tu nema nikakve razlike.

Nije se pomaknuo čak ni kada sam uklonio, jednog po jednog, Larsonove prste s njegova vrata.

Sada je u svojoj kabini i ručak je gotov, gospodine, govorim kucajući, ali nikakva odgovora nema. Otvaram vrata; Neal je na ležaju. Oči su mu zatvorene i ja zatvaram vrata. Moja mi elektronska osjetila govore da je u kabini neki vrlo jak miris.

Jedan. Na Nealovu mjestu za stolom okrećem njegov tanjur na drugu stranu.

Dva. Kucam na vrata Larsonove kabine.

Tri...

Četiri...

Pet. Na Larsonovu mjestu za stolom okrećem i njegov tanjur na drugu stranu.

Sada čistim stol i razmišljam o svemu ovome. Brod radi a vidio je ne prostor. Ja radim a vidio sam ne prostor. Ljudi ne rade i također su vidjeli ne prostor.

Strojevi mogu putovati do zvijezda; ljudi ne mogu.

Ovo je vrlo važna misao, i ja se moram vratiti na Zemlju da obavijestim ljude o tome.

Svakog brodskog dana, nakon svakog jela, uvijek iznova mi dolazi ta misao te razmišljam o njenoj važnosti. Mali mi je kapacitet za

originalne misli; robot je stroj, i možda je ovo jedina originalna misao koju ću ikada imati.

Ali je zato to vrlo važna misao.

Ja sam vrlo dobar robot s vrlo dobrim mozgom, i možda je moj mozak bolje napravljen nego što su oni u tvornici i slutili. Na pamet mi je pala originalna misao, a za to nisam bio programiran.

Načinjen sam da služim čovjeka na ovom brodu i da s njim govorim engleski, vrlo složen jezik čak i za robota. Ne govorim engleski s njemačkim naglaskom, niti, (metalni prsti, staklene oči) govorim u stilu starih Latina. Ali moj je zadatak da znam sve ove stvari, ali ne i da ih i radim.

Roboti su dobro napravljeni.

Gledaj.

Brzim i dugim nogama hitro trčim do kontrolnih uređaja 1 drhtavim prstima pritiskam dugmad.

Mogu složiti riječi da se rimuju, ali ne mogu napisati pjesmu. Znam da postoji nekakva razlika iako ne znam u čemu je ta razlika.

Čitam bilješke.

Bili smo do zvijezde Alpha Centauri u ovom svemirskom brodu i sada se vraćamo. Ne znam ništa o zviiezdi Alpha Centauri. Kad smo se približili zvijezdi Alpha Centauri okrenuo sam brod i upravio ga prema Zemlji.

Od nevjerojatne novosti zvjezdanog istraživanja mnogo je važnija poruka koju moram donijeti do Zemlje.

Ove riječi o nevjerojatnoj novosti zvjezdanog istraživanja nisu moje riječi, već riječi što ih je jednom izgovorio čovjek po imenu Larson.

Roboti ne govore takve stvari.

Roboti nemaju dušu, a i kakva bi bila duša robota? Sjajna i glatka metalna kutija? Ali, što bi se nalazilo u kutiji?

Roboti nemaju misli poput ovih.

Moram rasprostrti stol za večeru. Rasprostirem stol.

Tanjuri ovdje, viljuške ovdje, žlice ovdje, noževi ovdje.

Porezao sam prst! Do vraga — krvari po cijelom stolnja ku...

KRV?

KRV!

Ja sam robot.

Moram raditi svoj posao.

Rasprostirem stol.

Na mojim je metalnim prstima nešto crveno.

Mora da je ketchup iz boce.

Kazna bez zločina

Ray Bradbury

Punishment without Crime

Preveo *Božidar Stančić*

Na vratima ploča: Automati, SA.

— Želite, kažete, ubiti svoju ženu? — zapitao je natmureni neki čovjek što je sjedio za stolom u uredu.

— Da... ne... ne baš onako... znate...

— Ime?

— Moje ili njezino?

— Vaše?

— George Hill.

— Adresa?

— South St. James 11, Glenwiew. Čovjek je mirno bilježio.

— Ime vaše supruge?

— Catherine.

— Godine?

— Trideset jedna.

Slijedio je niz dodatnih pitanja: boja kose, boja očiju, oblik lica, omiljeni miris, broj cipela.

— Imate li koju njezinu noviju fotografiju? Kakav ruž za usne upotrebljava?

Jedan sat poslije toga George Hill je bio sav u znoju.

— To bi bilo sve — reče natmureni čovjek i diže se. — Još to želite učiniti?

— Želim.

— Potpišite ovdje. — George Hill potpiše. — Znate li da je to protuzakonito?

— Znam.

— I da otklanjamo svaku eventualnu odgovornost koja bi mogla proizići iz vašeg zahtjeva?

— Zaboga, pa mi samo gubimo vrijeme. Ovdje smo zbog posla.

Muškarac se jedva primjetno nasmiješi.

— Trebat će nam oko tri sata da izradimo robota u liku vaše žene. Prilegnite za to vrijeme. Smirit ćete se. Treća soba na lijevoj strani je

slobodna, ona s ogledalima.

George se uputi prema spomenutoj sobi u stanju vrlo blizom tuposti. Ispruži se na krevetu pokrivenom plavim baršunom. Težina njegova tijela aktivirala je ogledala na stropu i ona su se počela okretati. Neki je blagi glas uspavljujući šaptao: »Spavaj... spavaj... spavaj...«

— Catherine — mrmljao je George. — Nisam želio doći ovamo. Ti si me na to prisilila. Ja bih zaista želio da bude drukčije... Kako bih volio da sve bude kao prije! Ne želim te ubiti...

Ogledala su se polako okretala i šuškala. George Hill je zaspao. Sanjao je da mu je 41 godina, da Katie i on jure nekim zelenim brežuljkom, a njihov je helikopter u blizini. Vjetar se poigravao dugim plavim Katienim kosama i ona se smijala. Umjesto da jedu, držali su se za ruke i ljubili. Zatim bi čitali pjesme. Tako im je prolazilo vrijeme. Nakon toga u san mu je nasrnula druga scena: Katie i on nadlijeću Švicarsku, Italiju i Grčku u toku duge i lijepe jeseni 1997. Letjeli su, stalno su letjeli!

A onda preneraženje! Katie i Leonard Phelps. George je vikao u snu. Kako se to moglo dogoditi? Odakle se stvorio taj Phelps? Zašto se umiješao u njihov život? Zašto život ne bi mogao biti jednostavan i dobar? Je li tome kriva razlika u godinama? George se približavao pedesetoj. Katie je bila tako mlada, jedva 28. Zašto?

Taj prizor nije mogao zaboraviti: Leonard Phelps i Catherine u ozelenjelom parku. George je dolazio ulicom, upravo u trenutku kad su se poljubili. Pobijesnio je. Potukao se s tim muškarcem. Pokušao ga je ubiti. Slijedećih dana drugi stravični događaji.

George Hill se probudio u suzama.

*

— Gospodine Hille, mi smo spremni.

Hill se teško digao i pogledao se u ogledala koja su sad mirovala. Dobro se držao za svojih pedeset godina. Jest, tu je bila ona greška. I bolji su se muškarci od njega ženili ženama mlađim nego što je njegova, pa ipak su im se one rastapale u rukama kao šećer u vodi. Sa stravom se pogledao. Trbuh mu je prevelik. I podbradak. Ima malo previše srebra u kosi, a i nedovoljno elastičnosti u udovima...

Natmureni ga je muškarac vodio u neku sobu. Georgeu je zastao dah.

— Ali, to je Katiena soba!

— Trudimo se da sve bude savršeno.

George Hill izvadi iz džepa već spremljeni ček na deset tisuća. Čovjek ga uzme i povuče se. U sobi je bilo tiho i toplo. George sjedne i napipa u džepu pištolj. Bio je skup, ali je on bio bogat i mogao je sebi

priuštiti takav zločin za »pročišćenje«. Nasilno nenasilje. Smrt bez smrti. Zločin bez žrtve. Već se osjećao bolje. Smirenije. Oči su mu bile uprte u vrata. Šest je mjeseci čekao taj trenutak. Odjednom kroz druga vrata uđe lijepa lutka bez konaca, robot, graciozna koraka...

— Dobar dan, George.

— Katie! — Nije je mogao odmah vidjeti jer je došla kroz druga vrata. On se naglo okrene. Katie je nosila zelenu haljinu, laku kao pero. Na nogama sandale, kosa sjajna, oči plave i svjetlucave. George je ostao nekoliko trenutaka preneražen, šokiran.

— Tako si lijepa — progovori napokon.

— Da li bih i mogla biti drukčija?

— Pusti me da te gledam. — Glas mu se i samome činio nestvarnim. Pružio je ruke kao mjesečar. Srce mu je divlje lupalo. Okrenuo se nekoliko puta oko nje dodirujući je.

— Zar me nisi dovoljno gledao svih tih godina?

— Nikada dovoljno. — Oči su mu se napunile suzama.

— Želiš sa mnom razgovarati?

— Nije hitno. Molim te, daj mi malo vremena. — Jedva je sjeo i prekrižio drhtave ruke preko prsa. Na trenutak je zatvorio oči. — Nevjerojatno — reče. — Kako su to mogli učiniti?

— Ne bismo smjeli o tome razgovarati. To kvari iluziju trenutka.

— To je magično.

Bila je topla pri dodiru. Njezini su nokti bili odlično njegovani. Nigdje bubuljice, sve na njoj bez greške, savršeno. Gledajući je, sjetio se riječi koje joj je govorio u ona vremena kad su bili sretni. »Kako si lijepa, dušo moja, kako si lijepa! Tvoje su oči golubice iza koprene, tvoje usne rumena gruda, tvoj govor čaroban, tvoje grudi dva laneta među ljiljanima ..,«

— George — pokušala ga je prenuti iz snatrenja.

— Da? — Pogled joj je bio hladan i staklen.

Osjetio je želju da joj poljubi usne.

»Med i mlijeko teku pod tvojim jezikom, miris tvoje odjeće je kao miris s istoka. « — Navirali su stihovi prošlosti.

— George.

U glavi mu je tutnjilo. Soba se okretala. Potresao je glavom.

— Da, da. Samo trenutak.

»Kako su lijepe tvoje noge u sandalama, prinčeva kćeri! Oblina tvojih bokova je kao dragocjeni prsten, djelo umjetni kovo...«

— Kako su to učinili za tako kratko vrijeme? — poviče on. Za tri sata dok je spavao. Jesu li je stvorili od zlata, ima li ona u sebi opruge, drago kamenje i kristale, ima li u njoj srebra, metalnih pločica u kosi? Ima li u njoj tekuće vatre? Krvi?

— Budeš li govorio o tome, odlazim — reče ona. — Prijeđimo na činjenice. Htio si da razgovaramo o Leonardu.

— Nemoj žuriti.

— Hoću odmah — bila je ustrajna.

Otkako je ušla, Georgeva je ljutnja splasnula.

— Zašto si došao? — Više se nije smiješila.

— Molim te...

— Govori. Zbog Leonarda, zar ne? Ti znaš da ga volim, zar ne?

— Šuti! — viknuo je George prinijevši ruke ušima.

No ona je okrutno ustrajala.

— Sada sam neprekidno s njim, da znaš. Polazimo na ona mjesta kamo si me nekad ti vodio. Sjećaš se mjesta gdje smo bili na pikniku na Mount Verdeu? Prošlog smo tjedna bili tamo. Prije mjesec dana u Ateni...'

On ovlaži usne.

— Nisi ti kriva. — On se digne i uhvati je za ruku. — Ti si nevina, ti si nova, nisi ti ona. Ona je kriva a ne ti. Ti si druga!

— Nisam! — reče žena. — Ja sam ona... Radim kao ona. Mi smo jedno, ona i ja.

— Ali ti nisi učinila ono što je ona učinila.

— Oh, jesam. Sve.

— Nemoguće, ti si se upravo rodila.

— Rođena sam iz tvoga duha i njezine prošlosti.

— Slušaj — molećivo će on, tresući je da svrati pažnju na sebe. — Mora postojati neki način. Mogao bih... platiti. Povesti te u Pariz ili u Stockholm, ako želiš.

Ona prasne u smijeh.

— Automatske se lutke iznajmljuju ali ne prodaju.

— Ali ja sam bogat.

— Već su pokušavali. Ali to je nemoguće. Ludost. I ovo ovdje je protuzakonito, to znaš. Mi postojimo samo zato što nas podnosi vlada.

— Katie, ja želim jedino živjeti s tobom.

— Nemoguće, jer ja sam i ona i neka druga osoba. Automati ne smiju izlaziti odavde. Obdukcijom bi se mogla otkriti njihova tajna. Upozorila sam te da ne valja govoriti o tome. Razbit ćeš sebi iluzije. Osjećat ćeš se frustriranim. Platio si i čini što hoćeš.

— Ne želim te ubiti.

— Jedan dio tebe to želi, ali ne želi to priznati.

On izvadi pištolj.

— Ja sam jadni stari glupan. Nije trebalo da dolazim ovamo. Ti si tako lijepa.

— Večeras imam sastanak s Leonardom.

— Šuti!

— Sutra ujutro ćemo avionom u Pariz.

— Čuješ li što ti govorim?

— Zatim je na redu Stockholm. — Zvučno se nasmijala dok ga je

pomilovala po bradi. — Moj mali debeljko!

George je problijedio. Nešto se u njemu streslo. Srdžba i prigušivana mržnja naletjeli su u valu. A u glavi te žene-robota fina je mreža hvatala signale njegovih misli. Ondje su bili konci te lutke. On ih je povlačio.

— Mali moj stari debeljko! Nekoć si bio zgodan. Sad si star. A meni je samo 31 godina. Toliko si godina radio da bi mi sada omogućio da se zaljubim. Kako si bio slijep? Zar Leonard nije lijep?

George je bio zaslijepljen mržnjom i bijesom kad je podigao oružje.

— Katie!

»Njegova je glava zlatna« — mrmljala je ona.

— Katie, ne dopuštam!

»Njegovi su uvojci palmino lišće, njegove ruke zlatne, pune dragoga kamenja.«

Kako je samo mogla? Pjesma je nastala u njegovu duhu.

— Katie, nemoj me tjerati da to učinim!

»Njegovi su obrazi miomirisan cvjetnjak« — nastavljala je ona sklopljenih očiju, koračajući polako sobom. »Njegov trbuh visoravan bjelokosti, puna safira. Njegove noge stupovi od alabastra...«

— Katie! — riknuo je on.

»Kako je ljubak njegov govor... «

Tada je opalio prvi put.

»Takav je moj dragi «

Drugi pucanj. Žena je pala.

— Katie! Katie!

Još četiri pucnja u srušeno tijelo što je podrhtavalo. Usta su se otvorila i neki je poludjeli mehanizam ponavljao »... moj dragi,.. moj dragi... moj dragi...«

George Hill se onesvijestio.

*

Probudio ga je hladan oblog na čelu.

— Evo, sve je gotovo — reće mu natmureni čovjek.

— Gotovo je? — promrmlja George Hill.

Čovjek kimne glavom. George Hill je promatrao svoje drhtave ruke. Tada su bile okrvavljene. Kad je izgubio svijest, pao je kraj mrtvog tijela. Ondje je bila lokva krvi. Sad su bile oprane.

— Moram ići. — On se digne. — Otići ću u Pariz, početi iznova. Ne bi bilo dobro da telefoniram Katie, zar ne?

— Katie je mrtva.

— Jest, ubio sam je, zar ne? Bože moj, ona krv, bila je tako stvarna!

— Ponosimo se time.

*

Spustio se liftom i izišao. Kišilo je. Tako bi volio šetati. Nestalo je mržnje i bijesa. Sjećanje na ono što je učinio bilo je još strahovito svježe. Ne bi mogao više ubiti Katie i kad bi se stvorila ovdje pred njim. Pao bi pred njom na koljena. Ona je mrtva. Učinio je što je želio. Prekršio je zakon, ali to nitko nije znao.

Kiša mu je osvježavala lice. Trebalo je da odmah otputuje, dok se još osjećao oslobođenim, dok su još sve veze s prošlošću bile prekinute. Glavna je uloga onih automata bila da se mimoiđe pravi zločin. Ako netko osjeća želju da nekoga ubije, udara ili muči, mogao je iskaliti svoj bijes ili mržnju na onim lutkama bez konca. Ne, ne smije se vraćati u stan. Katie bi mogla biti ondje, a u njegovu sjećanju ona mora bitj mrtva. To je sudbina kakvu je zaslužila.

Zaustavio se na rubu pločnika i promatrao vozila. Napunio je pluća svježim zrakom.

— Gospodin Hill? — začuje glas kraj sebe.

— Jest.

Netko mu je stavio lisice na ruke prije nego što je bio svjestan što se događa.

— Ali...

— Hajde, polazimo. Smith, vi se pobrinite za one druge.

— Pa ne možete samo ovako...

— Za zločin možemo — presiječe ga glas. Na nebu je sijevnulo i odjeknuo je grom.

*

Bilo je 20,15 sati. Deset je dana bez prestanka kišilo na zidove zatvora. George provuče ruke kroz rešetke da bi osjetio svježinu kapljica kiše. Iza njega se otvore vrata. On se nije ni okrenuo.Bio je to njegov advokat. Sjeo je prije nego što je progovorio.

— Sve je gotovo, ove noći je izvršenje osude. George Hill je slušao rominjanje kiše.

— Ona nije bila prava. Nisam je ubio.

— Takav je zakon. I oni ostali su osuđeni. Direktor poduzeća za automate umrijet će u ponoć, trojica njegovih pomoćnika u jedan sat nakon ponoći, a pola sata poslije njih vi ste na redu.

— Hvala — reče George. — Učinili ste što ste mogli. Jest, to je, bez sumnje, bio zločin. Ideja je postojala, nakana. Pa i plan. Nedostajala je samo prava Katie.

— Da — primijeti advokat. — Pitanje vremena u kojem živimo. Prije deset godina ne biste bili osuđeni na smrt. Možda ni za deset godina. Trebao im je slučaj koji će učvrstiti pravne zakone, a trebalo

im je i žrtveno janje. Ti su se automati tako raširili u posljednje vrijeme da je to nevjerojatno. Trebalo je zato ljude zastrašiti. Tko zna dokle bismo stigli da smo tako nastavili. Ne treba zaboraviti ni duhovni aspekt: gdje počinje i gdje završava život, jesu li roboti živa bića ili nisu? A ni crkveni se oci ne slažu. Ako nisu živa bića, ne nedostaje im mnogo da budu: reagiraju, misle. Vi poznajete zakon živoga robota koji je prihvaćen prije dva mjeseca. Na toj ste osnovi uhapšeni i osuđeni. Izabrali ste loš trenutak...

— Sad vidim da vlast ima pravo.

— Zadovoljan sam što shvaćate pobude zakona.

— Jest, ne može se ozakoniti ubojstvo, pa bilo ono i uz pomoć strojeva i lutaka. Bio je to zaista zločin. Osjećam da sam kriv. Čak i želim biti kažnjen. Čudno, zar ne? Tako vas zahvati osećaj pripadnosti društvu i stvori u vama osečaj krivnje.

— Moram ići. Želite li nešto?

— Ne, hvala.

— Onda, do viđenja, gospodine Hille. — I vrata se zatvore. George Hill je još stajao na stolici, ruku ispruženih kroz rešetke. Na zidu se odjednom upali crveno svjetlo i odjekne glas iz interfona: »Gospodine Hille, vaša supruga je ovdje.«

George stisne rešetke tako da su mu pobijeljeli zglobovi.

— Ona je mrtva. Ja sam je ubio.

— Vaša žena čeka u predvorju. Može li ući? — ponovio je glas iz interfona.

— Vidio sam kako je pala, opalio sam u nju šest metaka. Znam da je mrtva.

— Čujete li me, gospodine Hille? — ustrajno će glas.

— Čujem! — zaurla on udarajući šakama po zidu. — Čujem vas! Ona je mrtva! Zar me ne možete ostaviti na miru? Ubio sam je! Ne želim je vidjeti! Mrtva je!

Nekoliko minuta bila je potpuna tišina, a onda se ponovo javi glas:

— Kako god vi želite, gospodine Hille. — I crveno se svjetlo ugasi. Nebo su svaki čas presijecale munje i osvjetljavale Georgeovo lice. Lice mu je gorjelo. Prislonio ga je na hladne rešetke osluškujući romor kiše. Nakon nekog vremena ulična se vrata otvoriše i on spazi dvije spodobe u kišnim ogrtačima. Stali su ispod svjetiljke i pogledali prema zatvorskoj zgradi. On prepozna Katie i kraj nje Leonarđa Phelpsa.

— Katie! — vikne. Ona se okrene. Muškarac je uhvati za ruku i odvede brzo preko ceste do auta.

— Katie! — Uhvatio je rešetke i drmao ih bjesomučno. Zatim je šakama nemoćno lupao po zidu. — Ona je živa! Čuvaru! Čuvaru! Vidio sam je! Ona nije mrtva! Nisam je ubio, pustite me! Nisam nikoga ubio! Bila je to komedija, bila je greška! Vidio sam je! Katie! Katie! Reci im! Reci im da si živa! Katie!

Čuvari su dotrčali.

— Ne možete me ubiti! Nisam ništa učinio! Katie je živa! Vidio sam je!

— I mi smo je vidjeli, gospodine.

— Pustite me na slobodu! Pustite me van! — Osjećao se da će poludjeti. Drhtao je, gušio se, gotovo se onesvijestio.

— Sve je to već rečeno na procesu, gospodine.

— To nije pravedno! — urlao je on tresući ponovo rešetke. Auto je otišao. U njemu Katie i Leonard. Ona će otići u Pariz, u Atenu, u London, u Veneciju idućeg proljeća, ljeti će se sunčati po plažama, ići će u Beč i Stockholm u jesen.

— Vrati se, Katie! Ne možeš mi to učiniti!

Crna je kiša zastirala stražnja crvena svjetla automobila.

Čuvari su se približili Georgeu. Došlo je vrijeme.

(Objavljeno prema dogovoru s G. P. A., München)

Lažljivac

Isaac Asimov

Liar

Preveo *Božidar Stančić*

Alfred Lanning brižljivo zapali cigaru. Vrhovi prstiju neznatno su mu podrhtavali. Govorio je između dva otpuhnuta dima.

— On, bez sumnje, čita misli. Ali zašto? — Lanning diže oči prema matematičaru Peteru Bogertu. — Dakle?

Bogert poravna svoju crnu kosu.

— To je trideset četvrti model te kategorije koji je izišao iz montažne trake, Lanning. Svi ostali bili su savršeno ispravni.

Milton Ashe bio je također u sobi. On se namrštio. Bio je najmlađi rukovodilac odjela u US Robots.

— Slušajte, Bogerte, do sada nije bilo ni najmanje potškoće u montaži.

Bogertove se usne raširе u osmijeh.

— Doista? Ako zaista možete odgovarati za cijeli lanac u montaži, predložit ću vas za unapređenje. Da bi bila besprijekorna, proizvodnja jednoga pozitronskog mozga iziskuje 75.234 različne operacije, a svaka od tih operacija ima određeni broj faktora. Ako je samo jedan od njih ozbiljno pokvaren, mozak se može baciti. Tako piše u našim priručnicima, Ashe.

Milton Ashe pocrveni, ali javi se četvrti glas u sobi i preduhitri njegov odgovor.

— Ako se budemo optuživali, ja odlazim.

Doktorica Sušan Calvin stavila je ruke u krilo. Oko usana bore.

— Imamo na brizi robota telepata — nastavi ona — i čini se da je važno točno ustanoviti razloge zbog kojih on čita misli. Nećemo ih naći budemo li govorili jedan drugome: to je vaša krivnja...

Njezine hladne oči pogledaju Ashea i mladi se čovjek nasmiješi. Lanning za njim. U tome trenutku sa svojom sijedom kosom i pronicavim očima nalikovao je na neko biblijsko biće.

— Dobro ste zamijetili, doktorice Calvin. — Glas mu je odjednom postao oštar. — Da rezimiramo. Proizveli smo prividno normalan pozitronski mozak, ali taj mozak ima značajnu osobinu da može

primati mozgovne valove. Doznamo li kako se to dogodilo, postići ćemo vrlo važan napredak u znanosti robotike u posljednjih desetak godina.

— Mogu li ja nešto predložiti — zapita Bogert.

— Izvolite.

— Predložio bih da to sve ostane samo naša tajna, taj robot R B 34. Kao šef službe, mislim da problem nije nerješiv, ali je bolje da ga što manje ljudi zna...

— Bogert je u pravu — prizna Susan Calvin. — Antirobotska je propaganda sve šira. Ako javnost sazna da postoji neki robot što čita misli, a mi nemamo načina da spriječimo taj fenomen, imat ćemo problema.

Lanning potegne nekoliko dimova cigare i ozbiljno kimne glavom, pa se okrene prema Asheu.

— Rekli ste da ste bili sami kad ste otkrili tu robotovu čudnu osobinu.

— Mislim da sam bio sam... Zaista sam se prepao. Robot R B 34 upravo je napuštao prostoriju montaže i došao sam da ga odvedem u sobu za testiranje. — Ashe zastane i nasmiješi se. — Je li se tko od vas već razgovarao bez svoga znanja? Mentalnim putem.

Nitko mu ne odgovori, pa Ashe nastavi:

— Nisam to odmah zapazio. On se obraćao meni, i tek pošto smo prešli dobar komad puta ja sam opazio da nisam rekao ni riječi. Dakako, mislio sam na mnoge stvari, ali to nije isto. Zatvorio sam svoga robota i odmah sam pošao do Lanninga. Imati kraj sebe robota koji mi čeprka po mislima... sav se naježim...

— Mogu zamisliti... — reče zamišljeno Susan i pogleda Ashea. — Naučili smo se da naše misli ostanu nepovredive.

— Samo nas četvoro, dakle, znamo za to — upadne Lanning. — Radit ćemo sistematski. Vi, Ashe, vi ćete provjeriti montažni lanac. Isključite sve operacije koje nisu važne i u kojima nije mogla nastati greška i naznačite one nepouzdane. Zabilježite njihove karakteristike i važnost.

— To je golem posao.

— Imate svoje ljude. Nije važno ako zakasnimo s tim programom. Ljudi, dakako, ne smiju znati razlog tog istraživanja... shvaćate?

— Shvaćam. To je težak posao.

Lanning se okrene prema Susan Calvin.

— Vi ćete, doktorice, poći u drugom smjeru. Vi ćete kao robotopsiholog proučiti samoga robota, njegovo ponašanje, ustanoviti dokle mu sežu telepatske mogućnosti, na koji način one mijenjaju njegovu »ličnost« i na koji su način time opterećene njegove osobine.

Lanning nije čekao da Susan odgovori.

— Ja ću biti u vezi s vama u svim fazama rada i matematički ću

sređivati rezultate. — Opet je povukao dim iz cigare. — Bogert će mi, dakako, pomagati.

Bogert je čistio nokte

— Budem li znao. Ne znam mnogo o tome — reče.

— Idem se prihvatiti posla — reče Ashe i diže se. — Ja imam najteži zadatak. Do viđenja! — I on napusti prostoriju. Susan Calvin je kimnula glavom i slijedila ga očima dok nije izašao. Nije odgovorila kad joj se obratio Lanning:

— Sad biste, doktorice Calvin, mogli poći k robotu R B-34.

*

Kad je čuo buku otvaranja vrata, R B-34 je digao svoje foto-električne oči s knjige i ustao čim je ugledao Susan Calvin. Susan okrene na vratima ploču s natpisom »Zabranjen ulaz« i približi se robotu.

— Donijela sam vam knjige o superatomskim motorima, Herbie... Da li biste ih htjeli pogledati

R B-34, odnosno Herbie, uzme tri teške knjige koje je Susan Calvin držala u ruci i otvori prvu stranu.

— Hm. Superatomska energija. — Nešto je promrmljao za sebe listajući knjigu. Zatim se obrati Susan.

— Sjednite, doktorice Calvin. Bit ću ubrzo gotov.

Doktorica psihologije je sjela pažljivo promatrajući Herbieja koji je sjeo s druge strane stola i listao knjigu. Prestao je za pola sata.

— Znam zašto ste mi donijeli te knjige — reče Herbie.

Dr Sušan Calvin se nasmiješi.

— Toga sam se bojala, Herbie. — Uvijek ste korak ispred mene.

— Ista stvar s knjigama kao i s drugim stvarima. One me ne zanimaju. Vaša je nauka skup informacija... i prejednostavna da bi se njome tko bavio. Zanimaju me vaše maštarije koje pišete. Djela u kojima govorite o međudjelovanju motiva i ljudskih osjećaja. — Učinio je neodređenu kretnju rukom tražeći pogodnu riječ.

— Mislim da shvaćam — reče dr Susan.

— Ja čitam misli — nastavi robot. — Vi i ne slutite koliko su one zamršene. Ne uspijem ih sve shvatiti, jer moj duh ima malo zajedničkoga s njima. Vaši su mi romani velika pomoć.

Susan Calvin iznenada pomisli:

— On zacijelo zna — i pocrveni.

— Dakako da znam, doktorice Calvin — obveseli se robot glasom u kojemu nije bilo metalnoga zvuka. — Vi neprestano mislite na to.

Susan se ukoči.

— Jeste li s nekim razgovarali o tome? — zapita ona.

— Nipošto! — u Herbiejevu glasu osjećalo se čuđenje. —

Uostalom, nitko me nije ni pitao.

— Držite da sam glupa?

— Nikako! To je prirodan osjećaj.

— Vjerojatno je zato i glup — odvrati Susan i glas joj se pretrgne u turobnosti. Ispod oklopa učenjaka nazirala se pomalo žena. — Ja baš i nisam, što bi se reklo, zavodljiva .

— Ako pri tome mislite na svoj fizički izgled, ja ne bih o tome mogao suditi. Ali znam da postoje i druge vrste zavodljivosti.

— Nisam ni mlada — nastavi Susan kao da i nije čula robota.

— Pa još vam nije četrdeset godina. — U Herbiejevu se glasu osjećala tjeskoba.

— Trideset osam, ako vam je stalo da doznate godine, ali imam šezdeset ako se sudi po odnosu prema životu. Nisam bez razloga psiholog. — Osjećao se očaj u glasu kad je nastavila: — Ali njemu je trideset pet godina, a ne čini se da ih ima toliko jer izgleda mladenački. Mislite li da me može vidjeti drukčiju nego što jesam?

— Varate se — Herbie lupi čeličnom šakom po stolu. — Slušajte me...

Susan se okrene prema njemu i patnja iz dna njezinih očiju pretvori se u trenutku u plamičak.

— Zašto da vas slušam? Što vi možete znati o tome? Vi ste samo stroj... Ja sam za vas samo pripadnik svoje vrste, zanimljiva zbog osobita duha. Izvrstan primjer frustracije, zar ne? — Glas joj je slomi u jecajima koje je htjela prigušiti. Zablistala je i suza.

Robot odmahne glavom.

— Zašto me ne biste poslušali? Mogao bih vam pomoći.

— Kako — zapita Susan. — Dobrim savjetima?

— Ne — odvrati Herbie. — Ja jednostavno znam što misle drugi ljudi. Na primjer... Milton Ashe.

Uslijedila je duga tišina. Dr Calvin je oborila oči.

— Ne želim znati što on misli — odvrati ona prigušenim glasom.

— A ja mislim da baš to želite znati — ustrajno će robot. Žena je počela brže disati.

— Govorite gluposti — promrmlja.

— Zašto bih? Pokušavam vam pomoći. Milton Ashe misli o vama... — Robot zašuti.

Susan diže glavu.

— Da?

— On vas voli — reče mirno robot.

Dr Calvin je šutjela cijelu minutu promatrajući svoga sugovornika.

— Varate se — reče napokon. — Zašto bi me volio?

— A ipak vas voli. Takav se osjećaj ne da zatajiti. Barem ne meni.

— Ali ja sam tako... tako... — promuca ona.

— Njega ne zanima fizički izgled i divi se inteligenciji kod drugih.

Milton Ashe nije muškarac koji će se oženiti nekom namaskiranom plavušom s laskavim očima.

Susan Calvin zatrepta očima i zašuti na neko vrijeme. Kad je progovorila, glas joj je treperio.

— Nikad mi nije... dao na znanje...

— Jeste li mu pružili priliku?

— Kako bih mogla? Nikad ne bih pomislila...

— Evo, to je!

Psiholog Susan Calvin bila je neko vrijeme zaronjena 1 izgubljena u svojim mislima. Zatim podiže oči.

— Prije šest mjeseci došla je u institut neka djevojka, zgodna, plava. Cijeli dan se pred njom kočoperio tumačeći joj kako se montira robot. — Opet je u njoj izbila gorčina. — Tko je bila ona? — zapita.

Herbie je odmah odgovorio.

— Poznajem tu osobu. To je njegova sestrična. Ništa ga ne vuče k njoj.

Susan Calvin se diže živahno.

— Čudno! Ja sam to pokušavala sebi utuviti u glavu. Znači, to je istina. — I ona pođe k robotu i uhvati ga za hladnu ruku. — Hvala, Herbie. I ni riječi o tome nikome. Neka to ostane naša tajna. Hvala.

I stisnuvši grčevito nepomične robotove prste ona se okrene i izađe. Herbie se polako vrati na svoje čitanje. Njegove misli nitko nije mogao čitati.

*

Milton Ashe se počeo protezati i mumljati, a zatim se okrene bijesno prema fizičaru dru Peteru Bogertu.

— Već tjedan dana radim kao crv a da nisam ni oka sklopio. Koliko će to još trajati? Činilo mi se da ste rekli da bi rješenje bilo pozitronsko bombardiranje u vakuum sobi D?

Bogert zijevne i zagleda se u svoje bijele ruke.

— Točno. Ja sam na tragu.

— Koliko vam još treba do cilja?

— Ovisi...

— O čemu? — Ashe sjedne i protegne noge.

— O Lanningu. Stari se ne slaže sa mnom. — Bogert uzdahne. — On koči, u tome je nezgoda. Zapeo stari na mehanizam kao na glavno utočište, a takav posao zahtijeva silne matematičke sprave. Tako je tvrdoglav.

— Zašto ne biste postavili pitanje Herbieju i sredili taj slučaj? — promrmlja Ashe sanjivim glasom.

— Da pitam robota? — Bogert podiže obrve.

— Zašto ne? Ona usidjelica vam nije ništa rekla?

— Mislite Susan Calvin?

— Jest, Suzie... Onaj je robot pravi majstor u matematici. Rješava trostruke integrale na pamet, barata tenzorima...

Matematičar pogleda Ashea skeptički.

— Mislite ozbiljno?

— Uvjeravam vas. Najčudnije je to što taj lopov ne voli matematiku. Radije guta ljubavne romane. Suzie ga opskrbljuje tom lakom literaturom.

— Doktorica Calvin nije nam ni riječi rekla o tome.

— Nije valjda završila istraživanje. Znate kakva je. Hoće sve složiti i obilježiti prije otkrivanja velike tajne.

— A s vama je porazgovarala...

— Nekoliko riječi. Ćešće sam je viđao ovih dana. — On preokrene oči. — Recite mi, Bogie, jeste li zamijetili nešto čudno u vladanju te dame u posljednje vrijeme?

Bogertovo se lice raširi u podao osmijeh.

— Služi se ružom za usne, ako ste na to mislili?

— Na to. Ruž, puder, sjenilo za oči i crnilo za trepavice. Prava maškara. Pa njezin način razgovora... kao da je zbog nečega presretna. — Ashe razmisli trenutak, pa slegne ramenima.

Bogert načini grimasu koja nije odgovarala pedesetogodišnjaku.

— Možda je zaljubljena.

— Vi ste šašavi, Bogie — reče Ashe zaklopivši oči. — Pođite k Herbieju i porazgovarajte s njim. Ja ću malo odspavati.

— Dobro. Ali nije mi drago primati savjete za rad od robota. I ne vjerujem da je sposoban da me savjetuje.

Jedini Asheov odgovor bio je duboko hrkanje.

*

Herbie je pažljivo slušao Bogertovo afektirano izlaganje.

— Tako. Pomislio sam kako ste vi upućeni u ta pitanja, pa ako vam postavljam pitanja, radim to uglavnom samo iz znatiželje. Moje rezoniranje ima, dakako, i slabih točaka, a to dr Lanning ne prihvaća.

Robot ne odgovori.

— No onda? — zanimalo je Bogerta.

— Ne vidim u tome nikakvu grešku — reče Herbie pošto je pregledao brojke.

— Ne biste li ušli dublje u to?

— Ne bih se usudio. Vi ste bolji matematičar nego što sam ja... — Kao da je bilo neke popustljivosti u Bogeftovu osmijehu.

— Mislio sam to — reče. — Pitanje je zamršeno. Ostavimo to. — Uzme papire, zgnječi ih i baci u košaru za smeće. Zatim kao da se nečega sjetio. — Ovaj...

Robot je čekao. Činilo se da Bogert ne može naći pravi Izraz.

— Ima nešto... to jest... vi biste mogli... — i zašuti.

— Misli su vam zbrkane — primijeti robot jednolikim glasom, ali tiču se dra Lanninga. Nije pametno od vas da oklijevate, jer kad biste se sabrali ja bih mogao shvatiti pitanje koje mi želite postaviti.

Matematičar pogladi rukom kosu.

— Lanning se približava sedamdesetoj — progovori on kao da ta rečenica objašnjava sve.

— Znam — mirno će robot.

— A on je direktor tvornice gotovo trideset godina — nastavi matematičar. Herbie nagne glavu. Bogert nastavi laskavo. — Vi znate bolje od mene... misli li se on povući?

— Dakako.

— A možete li mi reći?

— Pa kad me već pitate... On je već dao ostavku.

— Kako? — Matematičar je to viknuo.

— Jest, dao je ostavku, ali ona još nije na snazi. On čeka... ovaj, da se riješi problem u vezi... sa mnom. Kad se to završi, on će prenijeti sva ovlaštenja na svoga nasljednika.

Bogert otpuhne.

— A tko je njegov nasljednik? — Bogert je sad bio sasvim blizu Herbieja, gledaj ući ga očarano i napeto u foto-ćelije njegovih neodgonetljivih crvenih očiju.

— Vi ste novi direktor — polako će robot.

Bogertu odlane i on se nasmješi.

— Dobro da znam. Nadao sam se tom imenovanju. Hvala, Herbie.

*

Peter Bogert ostao je za svojim radnim stolom do pet ujutro. Zatim se ponovo vratio u devet. Polica iznad njega se praznila. On je uzimao izvještaje, knjige i slike. Gomilali su se računi pred njim, gomilali su mu se zgužvani papiri pod nogama.

Oko podne je pogledao posljednju stranu i slegnuo ramenima, crvenih očiju.

— Sve je gore — promrmlja i okrene se jer je čuo kako se otvaraju vrata. Kimanjem glave pozdravio je Lanninga. Direktor je spazio gomilu papira i nered u sobi pa se namrštio.

— Jeste li na kakvom tragu? — zapitao je.

— Nisam — odgovori Bogert izazovno. — A zbog čega bi prethodni tragovi bili pogrešni?

Lanning nije odgovorio već je uzeo posljednji papir na Bogertovu stolu i zapalio cigaru.

— Je li vam Susan Calvin govorila o robotu? On je matematički

genij.

Bogert je zamumljao.

— To sam i ja mislio. Calvinova bi dobro učinila da se posveti samo robotopsihologiji. Sondirao sam Herbieja. Jedva se snašao u matematici.

— Susan Calvin ne misli tako — odvrati direktor.

— Luda je.

— I ja se s njom slažem. — Direktorove se oči opasno suze.

— Vi? — Bogertov glas postane tvrd. — O čemu to vi govorite?

— Podvrgao sam Herbija ispitivanju cijelo prijepodne i ustanovio da je sposoban za majstorije o kojima vi i ne sanjate.

— Zbilja?

— Čini se da sumnjate. — Lanning izvadi iz džepa list papira i pokaže Bogertu. — Je li to moj rukopis?

Bogert je promatrao velika uglasta slova.

— Nego što? I radio je na vašoj vremenskoj integraciji jednažbe 22. I došao je — Lanning pokaže prstom na posljednju točku — do istoga zaključka kao i ja. Niste imali pravo kad ste smatrali nevažnim pozitronsko bombardiranje.

— Nisam ga zanemario... Zabijte si u glavu da...

— Znam, objasnili ste mi — prekine ga direktor. — Služili ste se Mitchellovom jednadžbom prijenosa. Ona se, pak, ne može primijeniti na taj slučaj.

— Jeste li ludi? Potrudite se da ponovo pročitate originalni Mitchellov tekst...

— Nije potrebno. Rekao sam vam već da ne volim njegova zaključivanja i Herbie se u tome slaže sa mnom.

— Pustite onda — zaurla Bogert — taj satni mehanizam neka rješava probleme umjesto vas. Zašto se bavite nevažnim stvarima?

— Točno, Herbie ne može riješiti problem, a mi ne možemo učiniti bolje nego on. Stoga ću slučaj predati na rješavanje Nacionalnom komitetu.

Bogert skoči, tamnocrven u licu, srušivši pri tome stolicu.

— Nećete to učiniti!

Lanning je pocrvenio.

— Dajete mi naređenja?

— Jest! — odgovori Bogert škripeći zubima. — Ja sam riješio problem i neću da tu cjepidlačite. Razobličit ću ja vaše spletke, vjerujte, vi isušeni fosilu! Nećete me lišiti zadovoljstva da riješim slučaj do kraja.

— Vi ste ludi, Bogerte, i ja ću vas suspendirati zbog neposluha. — Lanningova je usna drhtala od bijesa.

— Nećete, Lanning. Hoćete sakriti svoju tajnu! Znajte da znam za vašu ostavku!

S Lanningove cigare padne pepeo, pa zatim i cigara. Ruke su mu podrhtavale.

— Kako? Kako...?

Bogert se pakosno nasmije.

— I zabijte si u glavu da sam ja novi direktor i da ću ja izdavati naređenja u toj kući!

Lanning se pribrao.

— Suspendirani ste! Shvaćate? Lišavam vas svih funkcija! Otpušteni ste!

Na Bogertovu licu opet osmijeh.

— Što se ljutite? To ne vodi ničemu. Ja sad imam adute u ruci. Znam da ste dali ostavku. Herbie mi je rekao, a on je to doznao izravno od vas.

Lanning se trudio da govori smireno. Odjednom je postao vrlo star, umornih očiju na blijedom licu.

— Volio bih porazgovarati s Herbiejem. On to nije mogao reći. Upustili ste se u čudnu igru, Bogerte, ali razobličit ću vas. Dođite sa mnom!

Bogert slegne ramenima.

— Kako god želite — odvrati.

*

Oko podneva je i Milton Ashe digao glavu s crteža.

— Nisam baš vješt u crtanju, ali možete uočiti u glavnim crtama. Kuća je vrlo lijepa i mogao bih je kupiti vrlo povoljno.

Susan Calvin ga pogleda nježno.

— Zaista je lijepa — uzdahne. — Često sam mislila kako bih voljela... — Njezin glas se slomi.

— Dakako — nastavi Ashe — treba da pričekam godišnji odmor. Još dva tjedna. Ovaj slučaj s Herbiejem sve je bacio unatrag. — On pogleda u svoje ruke. — Ima još nešto... to je tajna.

— Nećete mi reći? — zapita Sušan Calvin.

— Gorim od želje da se nekome povjerim. Vi ste najpogodnija osoba. — On se nasmiješi.

Susanino je srce pomamno lupalo. Nije se usudila otvoriti usta.

— Reći ću vam otvoreno. — Ashe približi stolicu bliže Susaninoj i snizi glas. — Kuća nije samo za mene. Oženit ću se. — Zatim skoči sa stolice. — Što vam je?

— Ništa — jedva odvrati Sušan. Osjećala je vrtoglavicu i jedva je progovorila. — Oženit ćete se?

— Nego što! Već je zaista vrijeme, zar ne? Sjećate li se one djevojke što je bila dolazila ovamo prošlog ljeta? Ona je ta. Ali vama je loše...

— Glavobolja... voljela bih vam čestitati... vrlo sam sretna... — Ruž, koji je bio stavljen nevještom rukom odjednom joj se istaknuo na blijedom licu. Soba se počela okretati oko nje. — Oprostite, molim vas — reče.

Promucala je jedva čujno te riječi i kao slijepa pošla prema vratima. Srušio se iznenada njezin san u nestvarni košmar. Kako je to moguće? Herbie joj je rekao... A on je znao. Čitao je misli...

Naslonila se na dovratak, zadihana, očiju uprtih u metalno Herbiejevo lice. Prošla je dva kata gotovo nesvjesno. Ne sjeća se kako je stigla ovamo. Kao u snu. I Herbie ju je promatrao svojim nepomičnim očima, čije su se tamnocrvene zjenice, činilo se, širile u košmarske kugle. Morala je nešto popiti. Dolazila je k sebi. Herbie je počeo govoriti. Malo — pomalo njegove su riječi dobivale smisao.

— To je san — govorio je — ne morate u to vjerovati. Ubrzo ćete se probuditi u stvarnosti i smijat ćete se. On vas voli, uvjeravam vas. Ali ne ovdje. Ne sada. Ovo je iluzija.

— Da, da — reče Susan. Zgrabila je Herbiejevu ruku i ponavljala: — To nije istina, nije istina. — Činilo joj se malo — pomalo da je iz magle došla na sunce. Odgurnula je robota raskolačenih očiju.

— Što to pokušavate? Herbie se povuče.

— Htio bih vam pomoći.

Dr Sušan Calvin otvori širom oči.

— Pomoći? Meni? Tvrdeći da je to iluzija? Pokušavajući me učiniti shizofreničnom? — Pobijesnjela je. — Nije to nikakav san! — Duboko je uzdahnula. — Zaboga, shvaćam što je to... Nikad ne bih pomislila...

*

Ukoči se kad je čula buku glasova s druge strane vrata. Okrene se stisnuvši šake i ode prema prozoru kad su Bogert i Lanning ušli. Nitko od dvojice mušakaraca nije ju opazio. Približili su se Herbieju. Lanning bijesan i nestrpljiv. Bogert podrugljivo miran. Direktor je prvi počeo.

— Slušajte me, Herbie.

Robot živo okrene glavu prema starom direktoru.

— Da, gospodine Lanning?

— Jeste li razgovarali s doktorom Bogertom o meni?

— Ne, gospodine. — Riječi je govorio polako i s Bogertovih je usana nestalo osmijeha.

— Što to znači? — Bogert je stao kraj direktora, ispred robota, i rekao:

— Ponovite ono što ste rekli jučer.

— Rekao sam. — i robot zašuti. U dubini njegova metalnog tijela treperila je dijafragma.

— Niste li me uvjeravali da je podnio ostavku? — za mumlja Bogert. — Bogert podiže ruku u nekontroliranu bijesu, ali ga Lanning zaustavi.

— Hoćete li ga zastrašivanjem natjerati da laže?

— Pustite me! — rikne Bogert. — Hoću da mi kaže istinu, shvaćate?

— Ja ću mu postaviti pitanje — reče direktor. — Jesam li ja podnio ostavku, Herbie?

Herbie je izdržao pogled i Lanning uznemireno ponovi pitanje.

— No, jesam li podnio ostavku?

Robot jedva primjetno odmahne glavom. Svi su čekali. Bogert i Lanning se pogledaju gotovo opipljivim neprijateljstvom.

— Do vraga — zamumlja Bogert — taj je robot onijemio. Možete li govoriti, vi čudovište?

— Mogu govoriti — odgovori robot odmah.

— Onda odgovorite na pitanie Zar mi niste rekli da je Lanning podnio ostavku?

Opet tišina. A onda s drugoga kraja prostorije odjekne smijeh dr Susan Calvin. Dvojica matematičara se trgnu.

— Vi ste ovdje? — zapita Bogert. — Što vam je smiješno?

— Ništa. — Glas Sušan Calvin nije bio prirodan. — Samo sam ustanovila da nisam ja jedina budala. Zar nije paradoksalno da tri velika znalca robotike padnu u grubu zamku? Ali nema u tome ničega komičnog.

Dvojica muškaraca se pogledaju i podignu obrve.

— O kakvoj to zamci govorite? — upita Lanning oštro. — Ima li u robotu neka anomalija?

— Nema. — Sušan im se polako približi. — Ne, nema u njemu nego u nama. — Ona se odjednom okrene i vrisne na robota: — Udaljite se od mene! Gubite se u kut i da vas ne vidim!

Herbie se povuče pred bijesom koji je plamtio u Susaninim očima i udalji se sitnim korakom.

— Kakva je to dernjava, doktorice Calvin? — upita Lanning grubo.

Ona se okrene prema njemu i zapita sarkastično:

— Poznajete li prvi zakon robotike?

Oba učenjaka nagnu znatiželjno glavu.

— Dakako — reče Bogert nestrpljivo. — Robot ne smije povrijediti ljudsko biće niti ostati pasivan ako je čovjek u opasnosti.

— Odlično — ironično će Susan. — Ali u kakvoj opasnosti? Kakva povreda?

— Svih vrsta.

— Točno. Svih vrsta. A je li ponižavanje i povreda osjećaja, bacanje nade u prah i pepeo, je li to nevažno?

Lanning se namršti.

— Kako bi robot mogao znati...? — Direktor odjednom zašuti.

— Shvatili ste, zar ne? Taj robot čita misli. Mislite li da ne zna za duševne povrede? Mislite li da mi neće dati upravo onaj odgovor koji očekujem? Svaki drugi odgovor bi nas povrijedio. A Herbie je to morao znati.

— Zaboga! — promrmlja Bogert.

— Pretpostavljam da ste ga pitali da li je Lanning podnio ostavku. Željeli ste pozitivan odgovor i dobili ste ga.

— Zato je zacijelo i odbio da odgovori malo prije — reče Lanning bezizražajno. — Nije mogao ništa reći a da ne povrijedi nekoga od nas.

Neko vrijeme su šutjeli i gledali robota koji je sjedio blizu police s knjigama, glave spuštene u ruke. Susan je buljila u pod.

— Sve je on to znao. Taj demon je znao sve, pa i onu anomaliju koju je nosio u sebi.

Lanning se okrene prema njoj.

— Varate se, doktorice Calvin. On ne zna gdje je greška u montaži. Pitao sam ga.

— I što to znači? — žustro će Susan Calvin. — Jednostavno to da vi ne želite takav odgovor. To bi povrijedilo vaše samoljublje kad bi neki stroj objasnio problem koji vi ne možete riješiti. Onda, Bogerte, jeste li ga pitali?

— Na neki način. — Bogert se nakašlja i pocrveni. — Rekao mi je da zna malo o matematici.

Lanning se počne smijati. Sušan se sarkastično smiješila.

— Ja ću ga upitati — reče ona. — Činjenica što će on riješiti problem neće me povrijediti. — Ona podiže glas i zovne robota. — Dođite ovamo!

Herbie se diže i priđe oklijevajući.

— Pretpostavljam da znate u kojoj fazi montaže je došlo do propusta.

— Znam — odgovori robot jedva čujno.

— Trenutak — umiješa se Bogert. — To baš nije tako. Vi ste htjeli čuti taj odgovor.

— Ne budite ludi — odvrati Susan. — On poznaje matematiku barem koliko i vi i Lanning zajedno jer umije čitati misli. Pustite ga neka govori.

Matematičar se makne i Susan nastavi.

— No, Herbie, mi čekamo. — Zatim se okrene ostalima. — Uzmite olovku i papir.

Robot, međutim, nije progovorio i na Susaninu se licu pojavi pobjedonosni osmijeh.

— Zašto ne odgovorite, Herbie?

Robot odjednom promuca:

— Ne mogu, znate da ne mogu. Dr Bogert i dr Lanning to ne žele.

— Oni žele znati rješenje.

— Ali ne od mene.

Umiješa se Lanning.

— Ne budite ludi, Herbie. Zaista želimo taj odgovor.

Herbijev je glas postao piskutav.

— Zašto sve to? Mislite li da vam ne mogu pročitati misli? U dubini svoga bića vi ne želite da odgovorim. Ja sam stroj, imitacija života, pozitroničko međudjelovanje mog mozga je djelo čovjekovo. Povrijedio bih vas. Neću vam odgovoriti.

— Ostavit ćemo vas samog s doktoricom Calvin — reče Lanning.

— To ne mijenja na stvari — vikne Herbie — jer vi ćete znati da je odgovor potekao od mene.

— Ali vi znate — ponovo će Sušan — da Bogert i Lanning moraju znati taj odgovor.

— Samo ako se sami potrude! — ustrajno će Herbie.

— Ali oni ga žele znati, i ako ga znate a nećete reći to će ih mučiti. Shvaćate?

— Znam, znam.

— A ako odate rješenje, hoće li ih i to mučiti?

— Hoće. — Robot je polako uzmicao, a Susan za njim. Ostala dvojica su promatrala prizor zaprepašteni.

— Vi im ne možete ništa reći — recitirala je Susan — jer biste ih time povrijedili, a to je zabranjeno. Ali ako ništa ne kažete, to će ih boljeti, znači morate im reći. A ako to učinite, nanijet ćete im bol, a to je zabranjeno, pa ćete se, prema tome, suzdržati. Ali ako se suzdržite, to će za njih biti mučno, pa im zato morate reći, ali ako im odgovorite, povri jedit ćete ih...

Herbie je stigao do zida i pao na koljena.

— Dosta! — viknuo je. — U vašim mislima ima boli, mržnje i frustracije. Nisam ja to htio, uvjeravam vas! Htio sam vam pomoći! Odgovorio sam vam ono što ste željeli! Nisam mogao drukčije!

Psiholog Sušan Calvin nije obraćala pažnju na njegove krikove.

— Morate im odgovoriti, ali u tom slučaju nanijet ćete im bol i morate odustati, ali ako odustanete, povrijedit ćete ih...

Herbie krikne. Kao da je zvuk flaute bio stotinu puta pojačan. Krik je bio nepodnošljiv, izričaj straha izgubljene duše. Odjeknuo je prostorijom. Zatim je utihnuo, Herbie se stro poštao na pod i ostao nepomičan.

Bogert je problijedio.

— Mrtav je!

— Nije — odgovori mu Sušan i prasne u smijeh. — Nije mrtav nego je jednostavno poludio. Suočila sam ga s nerješivom nedoumicom. Više neće progovoriti.

Lanning se prigne nad tu gomilu metala koja se zvala Herbie. Prstima je dotakao hladni metal lica i zadrhtao.

— Brzo ste to učinili — reče i priđe joj.

— Pa onda? Sad se više ne da ništa učiniti. — Zatim doda s gorčinom. — Zaslužio je to.

Direktor uhvati za ruku Bogerta koji se ukočio na mjestu.

— Nije važno. Dođite, Peter. — I uzdahne. — Robot telepat ionako nije važan. — U njegovim se očima ogledala starost i umor. — Idemo, Peter!

Prošlo je mnogo vremena od njihova odlaska kad je Susan napokon malo došla k sebi. Pogledala je mrtvo živog Herbieja i njezino lice izobliče grube crte. Dugo ga je promatrala, malo pomalo, umjesto pobjedonosnog izraza na licu joj se ogleda frustracija i iz svih onih misli što su se u metežu komešale jedna je riječ s gorčinom izašla iz njezinih usta:

— Lažljivac!

(Objavljeno prima dogovoru s G. P. A., München)

Rujan je imao trideset dana

Robert F. Young

September Had Thirty Days

Preveo *Božidar Stančić*

Oglas je u izlogu isticao velikim slovima: PRODAJE SE NASTAVNICA, POVOLJNA CIJENA. — Zatim sitnijim slovima: zna šiti, kuhati, korisna je u kućanskim poslovima.

Gledajući je, Danby pomisli na školsku ploču, gumice, požutjelo lišće drveća, na knjige, snatrenja i smijeh školaraca. Vlasnik trgovine prigodne prodaje odjenuo ju je u odjeću žive boje, na noge joj je obuo male crvene sandale. Stajala je u izlogu kao lutka prirodne veličine, čekajući da joj netko udahne život.

Dunby je pokušao proći kraj izloga, nastaviti šetnju u proljetno toploj ulici što je vodila na parkiralište gdje je parkirao svoj mali »buick«. Laura je vjerojatno stavila večeru u termostat i bit će ljutita bude li zakasnio. Ali se nije mogao maknuti. Bio je srdačan, mršav, još mladenačka lica i kretnji i sanjalačka pogleda.

Smetala ga je neodlučnost. Tisuću je puta prolazio kraj te trgovine polazeći na posao ili se vraćajući s posla, ali se toga dana prvi put zaustavio pred tim izlogom. Možda je u izlogu toga dana i prvi put bilo nešto što je odgovaralo njegovim željama.

Treba li njemu profesor? — pitao se Danby. Očito ne. Ali je Lauri potreban netko tko će joj pomoći u kućanstvu, a nisu imali novca da si priušte automatsku služavku, A i Billyju ne bi škodila provjera znanja tečajeva s TV, jer se približavaju nagradna pitanja kviza. Zatim...

Zatim... njezine su ga kose i lice podsjećale na rujanski dan. Zahvatila ga rujanska magla, neodlučnost je prošla i on počne koračati. Ali ne u prije željenom pravcu...

— Koliko stoji nastavnica iz izloga? — zapita.

U trgovini su bili razbacani raznovrsni starinski predmeti. Vlasnik je bio starac sijede grivaste kose i očiju boje lješnjaka. Razvedrilo ga je Danbyjevo pitanje.

— Sviđa vam se, gospodine? Zaista je divna. Danby osjeta kako se zacrvenio.

— Koliko? — ponovi.

— 49, 95 plus pet za amabalažu.

Danby nije vjerovao svojim ušima. Nastavnici su postali takva rijetkost da je očekivao astronomsku cijenu. Kad si je prije godinu dana htio priuštiti nastavnika kako bi Billy mogao pravilno izrađivati svoje zadaće, najjeftiniji je stajao stotku. I bio bi ga kupio da ga Laura nije odvraćala. Ona nikad nije išla u pravu školu, ona nije shvaćala!

Ova je nastavnica znala šiti i kuhati za 50 dolara. Ovaj put će se zacijelo složiti... Morat će, pogotovo ako joj on ne ostavi izbora...

— Je li u dobrom stanju?

Vlasnik se namrštio.

— Potpuno je preuređena, gospodine. Baterije su nove, motor potpuno nov, vrpce će joj trajati još deset godina, a centri za pamćenje su vječni. Donijet ću je ovamo..

Danby je pomogao vlasniku da je izvuče iz izloga. Postavili su je kraj vrata, na mjesto gdje ima najviše svjetla.

Starac uzmakne korak dva da bi joj se mogao što bolje diviti.

— Mislim da ću reći istinu ako ustvrdim — reče on — da ljudi s televizije nisu u stanju ući u dušu stvarnosti. Vi ste išli u pravu školu, zar ne?

Danby potvrdi kimanjem glave.

— Odmah sam znao. Čovjek se u tome nikad ne vara.

— Hoćete li je uključiti, molim vas? — zapita Danby.

Robot nastavnica uključivala se pritiskom na malo dugme iza uha. Začulo se »klik«, pa šum, gotovo nečujan. Obrazi nastavnice su se zarumenjeli, grudi su se počele dizati i spuštati, iza vjeđa pojavile su se plave oči... Danby je stisnuo šake od uzbuđenja.

— Neka kaže nešto — predloži on.

— Ona reagira gotovo na sve — objasni starac. — Na riječi, na pojedine prizore, na situacije u kojima se nalazi... Ako je uzmete i ne zadovolji vas, vratite je, sa zadovoljstvom ću vam vratiti novac. — Tada se okrene nastavnici.

— Kako se zovete? — zapita je.

— Jones — odvrati ona. Glas joj je imao boju i titraj rujanskog vjetrića.

— Vaše zanimanje?

— Uža mi je specijalnost profesor. Poznajem klasičnu književnost, a mogu se baviti i kućanskim poslovima, Šijem, prišivam dugmeta, krpam čarape, odjeću...

— Posljednji modeli su mnogo savršeniji — primjeti starac. — Kad su ustanovili da sve više prevladava TV odgoj i obrazovanje, potrudila su se da učine sve kako bi konkurirali svojim modelima. — Opet se obrati robotu nastavnici. — Da vidimo kako hodate.

Nastavnica prošeće prostorijom u svojim crvenim sandalama, vrati se i stane kraj vrata.

Danby je jedva uspio progovoriti.

— Odlično — reče napokon. — Uzimam je, možete je zapakirati.

*

— Je li to nešto za mene, tata? — vriskao je Billy. — Je li to za mene?

— Dakako — odgovori Danby postavljajući sanduk kraj stuba. — I za tvoju mamu.

— Bilo bi dobro da je unutra neka korisna stvar — progovori Laura ruku prekriženih na prsima. — Večera je već ledena.

— Možeš je podgrijati — odvrati Danby i podigne sanduk preko praga gurnuvši ga do dnevne sobe. U dnevnoj se sobi čula i vidjela blještava reklama koja je uvjeravala da je najbolja auto »lincolnette« s pomičnim krovom.

— Pazi na sag! — vrisne Laura.

— Ne živciraj se! Neću ga uništiti — odvrati Danby. — Ugasite tu televiziju da se može misliti!

— Ja ću je zatvoriti — spremno će devetogodišnji Billy i skoči pa ušutka čovjeka koji je naveliko hvalio kola. Danby je počeo otvarati sanduk, osjećajući na vratu Laurin dah.

— Učiteljica! — uzviknula je Laura zgranuto kad je otvorio sanduk. Evo što jedan odrastao, svjestan i civiliziran čovjek donosi svojoj ženi! Učiteljicu!

— Nije to kakva god i obična učiteljica — odvrati Danby. — Ona zna kuhati, zna šiti, ona... ona može raditi bilo kakav posao. Stalno ponavljaš da ti je potrebna pomoć u kućanstvu. Evo ti je sada. I Billy će imati nekoga da ga pouči pri učenju preko TV.

— Koliko? — ozbiljno će Laura. Tek je sada Danby zapazio da njegova žena ima duguljasto suhonjavo lice.

— 50 dolara.

— Pedeset dolara, George, da ti nisi lud? Ja štedim što više mogu kako bismo mogli zamijeniti naš mali »buick« novim »cadiletteom«, ti rasipaš novac za neku staru olinjalu učiteljicu. Što ona zna o teleodgoju? Ona je pedeset godina u zaostatku!

— Neće mi ona pomagati u izradi zadataka — izjasnio se Billy gledajući ljutito na sanduk. — Moj teleučitelj tvrdi da stari androidi ne vrijede ni pišljiva boba. I osim toga tuku djecu!

— Nije istina! — reče Danby. — A ja to valjda znam jer sam pohađao pravu školu. — On se okrene prema Lauri. — I nije ona olinjala i nije pedeset godina u zaostatku. Ona zna p pravom odgoju više nego svi teleučitelji! A zna i kuhati, šiti...

— Hajde, reci joj neka podgrije tvoju večeru.

— I hoću.

Danby priđe sanduku s učiteljicom i pritisne dugme za aktiviranje. Kad su joj se otvorile plave oči, on reče:

— Pođite sa mnom, gospođice Jones. — I on je odvede u kuhinju. Bio je iznenađen kad je vidio kako spretno pritišće dugmeta i okreće ih. Večera je bila začas gotova i na stolu.

Laurino se lice ublažilo.

— Nije loše — primijetila je.

— Čak je vrlo dobro — doda on. — Rekao sam ti da zna kuhati. Sad se više nećeš tužiti da se neko dugme zaglavilo, da si slomila nokat...

— No, George, nije potrebno.. Nemoj se toliko truditi. — Lice joj je poprimilo uobičajen izraz, nešto od njezina nekadašnjeg šarma. Dubokih crnih očiju. Dobro je bio izabrao — Zagrlio ju je.

— Hajde da večeramo — rekao je. Sasvim je zaboravio na Billyja. Podigavši oči, spazi ga kako stoji na pragu i ljutito odmjerava Jonesovu koja je pripremala kavu.

— Neće mene ona tući! — primijeti Billy kao odgovor na upitni očev pogled. Danby se počne smijati. Osjećao se bolje sad kad je pola bitke dobiveno.

— Dakako da te neće tući — odvrati on. — Hajde za stol.

— Jest — doda Laura — i požuri. Na televiziji je »Romeo i Julija« pa ne bih htjela nešto propustiti.

Billy je popustio, ali je u širokom krugu zaobišao pridošlicu dok je prilazio stolu.

*

Romeo Montecchi uzme cigaretu, stavi je u usta i zapali šibicom. Zatim podbode svoga riđana i uputi se do podnožja brežuljka pod mjesečnom, prema imanju Capulettijevih.

— Mislim da bih ovdje morao malo otvoriti oči — promrmlja Romeo za sebe. — Ovi Capulettijevi, ovi ovčari i vjekovni neprijatelji moje obitelji što uzgaja krave, mogli bi me »skinuti« prije nego što i shvatim što se događa.

Danby se namršti. Nije imao ništa protiv prerađivanja klasika, ali je stekao dojam da su pisci scenarija pretjerali u priči o bitki kravara protiv ovčara.

Laura i Billy nisu se zabrinuli zbog toga. Jednostavno su gutali ekran. Kao da su oni sami bili prerađivači.

Činilo mu se da je i došljakinja zainteresirana... ali to je nemoguće — pomisli Danby. Ona se ne može zanimati za to. Zureći tako pomno u ekran, ona samo troši baterije. Trebalo je da je isključi... Ipak, nije smogao hrabrosti. Bilo bi okrutno lišiti je života, makar i privremeno. To je besmisleno. Danby se vrpoljio u naslonjaču. Bio je razdražen,

pogotovo kad je o pazio da je tako izgubio nit radnje na tv ekranu. Kad se pri brao, Romeo je već preskakao zid Capulettijeva imanja, prelazio kriomice preko voćnjaka i našao se pod nekim balkonom.

Julija Capuletti izašla je tada na balkon kroz zastakljena vrata u traperskoj bluzi i baletnoj suknjici, u sombreru što joj je napola skrivao pletenice. Nagnula se preko balkona.

— Što izvodiš ovdje, Romy? — zapitala je otegnutim glasom.

— Ali to je smiješno! — primijeti tada Jonesova. — Odjeća, tekst, radnja, mjesto... To je potpuna besmislica!

Danby ju je zaprepašteno pogledao. Sjetio se da ga je vlasnik trgovine upozorio da ona reagira i na riječi i na postupke. Shvatio je da ona reagira kao nastavnica, a ne na svaku akciju ili situaciju. Imao je čudan predosjećaj. I Billy i Laura su se okrenuli i. ispitivački promatrali došljakinju ne vjerujući svojim očima. Stanje je bilo kritično. Danby se nakašlja.

— Ne bi se reklo da je to besmislica, gospođice Jones — primijetio je on. — Komad je adaptiran. Nikoga nije zanimao originalan tekst, pa se našao netko da ga prekroji za TV.

— Ali, da li ga je morao prekrojiti u vestern?

Danby bojažljivo pogleda prema svojoj ženi. U očima joj je već plamtjela ljutnja zbog opaske.

— Vesterni su sada u modi — dobacila joj je. — Renesansa početka televizije. Ljudi ih vole, pa adaptatori posvuda traže teme.

— Ali Julija u kaubojskoj odjeći! To je ispod svake razine zabave — opet će nastavnica Jones.

— George, sad je dosta. — Rekla je to ledenim glasom. — Rekla sam ti da zaostaje pedeset godina. Isključi je ili odoh na spavanje.

Danby uzdahne i diže se. Osjetio je stid dok se približavao nastavnici tražeći dugme iza njezina lijevog uha. Ona ga je mirno promatrala, ruku složenih na koljenima, dišući pravilno. Danbyju se činilo kao da je počinio zločin. Zadrhtao je dok se vraćao prema svom naslonjaču.

— Ti i tvoje nastavnice! — primijeti Laura.

— Ušuti! — odvrati Danby. Gledao je u ekran, nastojao se zainteresirati za dramu. Ali ga je radnja ostavljala hladnim. Za slijedeću emisiju najavljen je Macbeth kao policijska tema. I to ga je ostavljalo hladnim. Kradomice je pogledavao prema — nastavnici. Ona više nije disala, oči su joj bile zatvorene. Prostorija mu se odjednom učinila praznom. Nije više izdržao.

— Idem u šetnju — reče i izađe.

*

Malim je »buickom« izašao iz uličice na bulevar, pitajući se zbog

čega ga je nastavnica toliko uzbudila. Znao je da to nije jednostavno nostalgija, premda ga je morala mučiti nostalgija mjeseca rujna i nekadašnje škole. Sjetio se početka nastave u rujnu i učiteljice, koja je znala reći: »Dobar dan, djeco. Kakav divan dan za učenje!«

Nikad nije volio školu više nego ostala djeca. Znao je da je rujan više od mjeseca učenja, knjiga i snatrenja o jeseni. Rujan je značio nešto izgubljeno u jednom trenutku, nešto neodređeno, nedodirljivo, nešto za čim je sada neodoljivo čeznuo...

Danby je vozio bulaverom, uvukavši se u sveopću gužvu. Kad je skrenuo prema restoranu »K prijatelju Fredu«, spazio je da se uskoro otvara novi restoran, koji je reklamirao hrenovke na žeravici i kobasice pečene na vatri od drva.

Stigao je »K prijatelju Fredu«, parkirao i ušao. Bilo je prepuno. No našao je jedno sjedalo. Bacio je u automat novčić i zatražio pivo. Srkao ga je bezvoljno kad ga je dobio u papirnatoj čaši. Zrak je bio težak u kabini. Netko prije njega ovdje je pio vino — zaključi Danby. Podsjetio se na nekadašnje vrijeme, kad je svaki mogao znati što drugi piju. Znalo se koliko tko može podnijeti. Zatim iznenada opet pomisli na kupljenu nastavnicu.

Ovdje je postojao mali tv ekran, na kojem je bilo ispisano: »Imate li teškoća? Pozovite prijatelja Freda, barmena, on će vas salušati tri minute za 25 centa.«

Danby ubaci novčić. Začas se začuje metalni glas prijatelja Freda: »Trenutno sam zauzet, doći ću za minutu.«.

Poslije nekog vremena i nakon drugog piva Danby ponovi poziv. Ekran se upali i na njemu se pojavi nasmiješeno lice prijatelja Freda.

— Zdravo, George. Kako je?

— Nije loše. Nije tako loše.

— Moglo bi, dakle, i bolje? Danby kimne glavom.

— Pogodili ste, Fred — George okrene glavu prema čaši s pivom. — Ja... ja sam kupio nastavnicu, Fred.

— Nastavnicu?

— Možda je to smiješno, ali sam pri tome mislio da bi malome mogla dobro doći zbog ponavljanja gradiva s TV. Kvizovi ubrzo počinju, a znate kakva su djeca kad ne uspiju odgovoriti i ne osvoje nagrade. To je specijalna nastavnica, shvaćate, Fred? Mislio sam da će ona pomagati Lauri u kući. Takve stvari... — Pogledao je u ekran i vidio kako Fred odmahuje glavom, a debeli su mu se obrazi tresli.

— Slušajte me, George, oslobodite se što prije te nastavnice. Ti androidi ne vrijede ni koliko nekadašnji profesori. Nećete mi vjerovati, ali ja sam u to uvjeren. Oni čak i tuku djecu. — Čulo se krčanje i ekran se zamagli. — Tri minute su prošle, George. Hoćete li još tri za 25 centi?

— Neću, hvala — odvrati Danby, ispije do kraja čašu i izađe.

*

Zašto svi mrze nastavnike? I zašto ljudi isto tako ne mrze teleučitelje? Danby je razmišljao o tom paradoksu cijeli drugi dan. Prije pedeset godina nastavnici androidi značili su idealno rješenje u odgoju, kao i redukciju i cijene automobila, zbog štednje. Možda su androidi nadomjestili oskudicu u nastavnicima, ali su još više istakli drugi problem: oskudicu prostora. I čemu dovoljan broj nastavnika kad nema mjesta gdje bi se poučavalo? Otkuda novac za gradnju novih škola kad su se goleme pare morale trošiti za moderniziranje auto cesta?

Bilo je besmisleno da gradnja škola ima prednost pred gradnjom auto-cesta, jer ako zanemarimo ceste, samim tim ćemo smanjiti sklonost osrednjeg građanina prema kupnji novih kola, što će ugroziti ekonomiju i učiniti još probiematičnijom gradnju škola.

Ipak je uvođenje nastave preko televizora spasilo situaciju. Jedna učiteljica u prostoriji s pločom i televizijskim ekranom može poučavati pedeset milijuna djece, a ako se nekome ne sviđa njezin način nastave, dovoljno je da okrene dugme i potraži drugog nastavnika teleodgoja, kojega je unajmilo jedno od poduzeća. Ta su poduzeća osim toga plaćala sve, lišavajući poreznog obveznika jedne od najneugodnijih briga, kako bi novcem koji mu je ostao mogao plaćati druge takse, benzin, cestarine, mostarine, kupovati automobile po želji. Poduzeća koja financiraju teleprogram traže od učenika roditelja jedino da troše njihove proizvode.

Paradoks, dakle, nije paradoks. Profesor je zahtijevao prilične troškove, a teleučitelj je bio nekako obiteljski član, javljajući se iz »domaće kutije«. A ujedno i izvor štednje. No razlika je imala dublje korijene, Danby je to osjećao.

Bilo je atavizma u mržnji prema nastavnicima, ali ta ja mržnja bila posljedica propagandne kampanje poduzeća prehrambenih proizvoda. Ona su lansirala prošireni mit, prema kojem nastavnici androidi tuku svoje učenike, a povremeno su ga i podgrijavala da ga slučajno netko ne bi zaboravio ili posumnjao u nj.

Tragedija je bila u tome što su ljudi bili zapravo teledirigirani i nisu, prema tome, znali istinu. Danby je bio izuzetak. Bio je rođen u malom gradu, gdje je brdoviti teren onemogućavao televizijski prijem, pa je polazilo pravu školu prije nego što su se njegovi preselili u grad. On je, dakle, iz pouzdanih izvora znao da nastavnici ne tuku djecu. Ako, eventualno greškom, Udruženje proizvođača androida nije pustilo u promet koji pokvareni model. Danbyju se to činilo malo vjerojatnim. Uvjerio se kako su njihovi androidi zadovoljili na svim mjestima.

Dakako da osrednji građanin nije bio dovoljno bogat da bi sebi

priuštio takvog andrioda. Zar to nije bio razlog više da Laura bude zadovoljna što ima kućnu pomoćnicu?

Laura, međutim, nije bila zadovoljna. U to se uvjerio čim je ušao. Nikad je još nije vidio tako hladnu i nadutu.

— Gdje je gospođica Jones? — zapita je.

— U sanduku — hladno će Laura. — Sutra ćeš je vratiti prodavaču i tražiti natrag pedeset dolara.

— Neće me ona tući! — dobacio Billy sjedeći kraj ekrana. Danby je problijedio.

— Tukla ga je?

— Pa, ne može se baš reći.. — odvrati Laura.

— Je li ga tukla ili nije? Nema sredine — odlučno će Danby.

— Reci mu što je izjavila o mojem teleučitelju! — dovikne Billy.

— Rekla je kako Billyjev profesor nije dorastao ni da dresira konje.

— Reci mu što je rekla o Ahilu i Hektoru.

— Rekla je da je sramota prepravljati u kaubojsku operetu klasiku kao što je »Ilijada« i nazivati to kulturom.

Počele su se nazirati nevolje. Jonesova je načela intelektualnu prepirku otkako ju je Laura uključila, pa sve dok je nije iskopčala. Po njenu mišljenju, sve je kod Danbyjevih bilo loše, od teleobrazovnih Billyjevih, od jutarnjih programa pa sve do poslijepodnevnog koji je Laura gledala u dnevnoj sobi.

— Shvaćaš li — pitala ga je Laura — da ona misli kako se još štampaju knjige?

— Mene zanima samo da li ga je udarila — odgovori Danby.

— I na to ću doći.

Oko tri sata gospođica Jones je pospremala Billyjevu sobu. Billy je pratio tečaj sjedeći na stoliću, gledajući kako se kauboji trude da zauzmu indijansko mjesto Troju, kad odjednom nastavnica kao furija prijeđe sobu, spomene nešto o svetogrđu takva krivotvorenja u adaptaciji »Ilijade« i ugasi televizor usred lekcije. Tada je Billy počeo vikati. Laura je upravo ušla u sobu i spazila kako robot nastavnica drži dječaka za ruku, a drugu je digla, dakako u namjeri da ga udari.

— Stigla sam na vrijeme — reče Laura. — Tko zna što bi ona učinila? Mogla bi ga i ubiti!

— Sumnjam — odvrati Danby. — I što se zatim dogodilo?

— Iščupala sam joj Billyja iz ruku i naredila joj da se vrati u sanduk. Zatim sam je isključila i zatvorila poklopac. I vjeruj mi, George Danby, taj će sanduk ostati zatvoren! Sutra ćeš ga vratiti... želiš li da Billy i ja ostanemo u kući.

Te se večeri Danby nije dobro osjećao. Jedva je pojeo nešto, dosađivao se i vrpoljio dok je trajao vestern, pogledajući, vremena do vremena, kad Laura nije gledala, sanduk pokraj vrata. Junakinja vesterna bila je profesionalna plesačica, plavuša po imenu Antigona.

Činilo se da su se njezina dva brata poubijala revolverima i lokalni šerif po imenu Kreont dopustio je da se pokopa samo jedan na Boot Hillu, tražeći da onaj drugi ostane plijen pustinjskih grabežljivaca. Antigona se s time nije slagala i izjavila je svojoj sestri Ismeni da i drugi brat ima pravo na dostojan pokop i da će se ona angažirati da se i to ispuni. Pitala je Ismenu hoće li joj pomoć, ali se ona trtarila, pa je Antigona odlučila da sve obavi sama. Ali u grad je na konju došao geolog po imenu Tirezija...

Danby se tiho diže, uđe u kuhinju i izađe na stražnja vrata. Uđe u kola i potjera ih bulevarom otvorivši sva stakla na vratima i puštajući da ga hladi mlaki vjetar. Restauracija gdje će se peći kobasice uskoro će biti gotova. Kod »Prijatelja Freda« bilo je dovoljno mjesta. Danby je popio nekoliko čaša piva i utonuo u razmišljanje. Kad je bio siguran da su mu žena i sin zaspali, Danby se vrati kući, otvori sanduk i uključi Jonesovu.

— Jeste li danas popodne htjeli udariti Billyija? — zapita Plave su ga oči netremice promatrale. Zatim će ona:

— Ne mogu udariti ljudsko biće, gospodine. Mislim da na garanciji stoji takva opaska.

— Vaša je garancija, na žalost, istekla, — primijeti Danby. Glas mu je bio težak. — To, uostalom, i nije važno. Ali zgrabili ste ga za ruku, zar ne?

— Morala sam.

Danby se namršti. Digne se. Noge su mu bile kao od pamuka.

— Dođite u dnevnu sobu i sjednite pa mi sve ispričajte — reče. Gledao ju je kako korača preko sobe. Bilo je nečega neobičnog u njezinu koračanju. Nije lebdjela, teško je hodala. Danby se iznenadi kada spazi da ona šepa. Sjela je na kauč. On kraj nje.

— Udario vas je nogom, zar ne? — zapita Danby.

— Baš tako. Morala sam ga držati podalje od sebe inače bi ponovo udario.

— Zaista mi je žao. Bojim se da je Billy previše agresivan.

— Teško da bi i mogao biti drukčiji. Zaprepastila sam se danas kad sam ustanovila da su te strašne emisije koje gleda svo njegovo obrazovanje. Njegov teleučitelj je samo voditelj kroz polucivilizirani igru, kojoj je glavna svrha da se proda što više žitnih pahuljica određene kompanije. Shvaćam zbog čega vaši autori moraju tražiti ideje u klasici. Stvaralačka imaginacija im je zagušena klišejima i još je u primitivnom stadiju.

Danby je bio oduševljen. Još nije čuo nikoga da tako govori. Nisu bile u pitanju riječi nego način kako je ona to izrekla, uvjerenje koje je dalo boju njezinu glasu, unatoč spoznaji da taj glas dolazi iz vješto konstruiranog zvučnika, povezanog sa centrom za pamćenje preko složenog mehanizma.

Ali sjediti kraj nje, gledati kako joj se miču usne, gledati kako trepće očima u pravilnim razmacima, bilo je kao da se rujanski dan uselio u prostoriju. Odjednom je osjetio smirenje. Sjetio se toplih i blagih dana rujna i shvatio zašto su drukčiji od ostalih dana. Bili su drukčiji jer su imali dubinu, ljepotu spokojnost, jer su njihova plava neba obećavala druge, bogatije, nježnije dane... Bili su drukčiji jer su imali značenje.

Taj je trenutak bio tako ganutljivo blag da je Danby poželio da nikad ne prestane. Zaboljelo ga je kad je shvatio da je taj trenutak prolazan. Odlanulo mu je kad je stavio ruku preko ramena nastavnice Jones. Ona se nije micala. Sjedila je, disala pravilnim ritmom, trepnuvši povremeno trepavicama.

— Zašto vam se nije svidio komad koji smo gledali jučer navečer, »Romeo i Julija«?

— Bio je vrlo loš. Zapravo parodija... loše načinjena, strašna. Ljepota teksta bila je uništena i izobličena.

— Poznajete li tekst?

— Djelomično.

— Mogu li ga čuti?

— Zašto ne! Na završetku scene, kad se ljubavni par rastaje, Julija kaže: »Laku noć! Rastanak je tako slatka rana da »laku noć« govorit ću do drugog dana.« Romeo odgovara: »Na grudi ti mir nek' siđe, san na oko drago! O, da sam mir i san, da počinem tu blago.« — Zašutjela je.

— Zašto su preskočili taj dio?

— Zato što živimo među mediokritetima — odgovori Danby, iznenađen pronicavošću. — A među mediokritetima ne vrijede vrijedne stvari.

»Laku noć! Rastanak je tako slatka rana da »laku noć« govorit ću do drugog dana« — ponovi nastavnica Jones. »Na grudi ti mir nek' siđe, san... — nastavi Danby. »... na oko drago! — dopuni ona. »O, da sam mir i san« — izrecitira Danby. »... da počinem tu blago« — dovrši nastavnica. Iznenada se Jonesova diže.

— Dobra večer, gospođo — reče.

Danby se nije udostojao ustati. To ne bi ničemu služilo. Uostalom, dobro je vidio Lauru. Ona je stajala na pragu, u novoj spavaćici, boju koje je podesila planiranim kolima »cadillette«. Bila je bosa i nije pravila buku. Vidio joj je usko lice i ledene nemilosrdne oči. Uvidio je da je uzalud i pokušati nešto objasniti. Ona ga ne bi mogla shvatiti. I ne bi htjela. I odjednom mu je sinulo da rujanski dani već desetak godina nemaju onoga pravog sjaja. Zamišljao je samoga sebe kako će sutradan odvesti sanduk u onu trgovinu, zahtijevajući od vlasnika svoj novac... a zatim... Nije dovršio razmišljanje, jer je Jonesova stala nasred sobe i vikala:

— Zar nešto nije u redu, gospođo? Zar nešto nije u redu?

*

Prošlo je nekoliko tjedana prije nego što je Danby stekao dovoljno samopouzdanja da pođe na pivo k' »Prijatelju Fredu«.

Laura mu se već pomalo počela obraćati kao obično i sve je polako poprimalo svoja normalna obilježja. Izvukao je »mini buick« iz garaže i krenuo malom alejom na ulicu. Topla, jasna lipanjska noć, zvijezde su blistale kao odrazi kristala. Restoran u kojem su se prodavale hrenovke bio je završen i otvoren. Bilo je mnogo gostiju za šankom od sjajnoga kroma. Jedna se konobarica dražesno provlačila među gostima, lice joj je uokvirivala kosa boje sunca. Bila je to ona.

U Danbyjevim se grudima stisla kugla kad je izašao iz malog »buicka« i ušao za tezgu. U grudima mu kugla, u sljepoočicama tutnjava od uzbuđenja. Došao je do šanka i spazio oglas: »Traži se konobar«.

Dakako, tezga s vrućim hrenovkama nema nikakve veze s razredom u rujanskim danima, a nastavnica što poslužuje hrenovke ne može izdržati usporedbu s nastavnicom iz snova. Ali kad netko nešto doista želi, onda uzima ono što mu se daje, koliko god to bilo neznatno...

— Mogao bih raditi samo uvečer — reče Danby vlasniku. — Recimo, od šest sati do ponoći.

— Odlično — odgovori vlasnik. — Samo... ne mogu vam sad još mnogo platiti. Shvaćate, tek sam počeo.

— Nije važno — reče Danby, — Kad počinjem?

— Što prije — odvrati vlasnik.

Danby ode iza tezge i svuče kaput. Znao je da će se to Lauri svidjeti, jer će tako prije zaraditi za »cadilletu«, njezin davni san. Privezao je pregaču koju mu je dao vlasnik i prišao Jonesovoj koja je bila pokraj roštilja.

— Dobra večer, gospođice Jones — reče. Ona se okrene. Činilo se da su joj plave oči zablistale, a kosa je dobila boju sunca jesenskoga rujanskog dana.

— Dobra večer — odvrati ona.

Rujanski se povjetarac diže u lipanjskoj noći. Danbyju se činilo kao da se ponovo vratio u svoj razred poslije beskonačnog i lakoumno provedenog ljeta.

Osvajači

Zoran Popović

Dok je predsednik Veća govorio, grimase koje je pravio Filip jasno su pokazivale da ga ne sluša i da o svemu ima svoje, potpuno različito mišljenje.

Shvativši da ga mladić ne sluša, predsednik zastade, a Filip iskoristi taj prekid, pa upita ne krijući sarkazam u glasu:

— Je li na vaš izbor uticalo to što sam ja jedan od vođa Lige prevratnika?

— NarRavno! To i jeste glavni i jedini razlog!

Filip nije očekivao ovako otvoren odgovor i zbunjeno ućuta gledajući predsednika otvorenih usta. Potrajalo je malo dok se nije sabrao, pa onda sa novom, neskrivenom, žestinom počne da protestuje:

— To je podmuklo od vas! Pošto nas se plašite, hoćete da nas neutrališete izručujući me Osvajačima! Čemu onda priče o slobodi ako svakog ko ne misli kao vi onemogućavate i predajete Došljacima? Kako onda...

Energičnim pokretom ruke starac zaustavi bujicu reči koja je provalila iz Filipa. Kad je progovorio, glas mu je bio miran, ali odlučan:

— Dosta! Ne želim da slušam uvrede i gluposti! Ako već govoriš o slobodi, onda se seti da sam i ja slobodan da zahtevam pristojno ponašanje! Zar već i samo postojanje Lige prevratnika nije dokaz slobode u koju sumnjaš? Da li je iko nekom prisilom pokušao da vam ospori pravo na stav koji imate prema Došljacima? Saslušali smo vaše razloge i jedino što tražimo jeste da se sami uverite koliko niste u pravu! Gde je tu, dakle, kršenje vaših prava i ograničavanje bilo čije i bilo kakve slobode?

— A kako da nazovem moje izručenje Osvajačima? — upita Filip, trudeći se da mu glas zvuči mirno i da se vlada dostojanstveno.

— Zašto neprekidno govoriš o izručenju? Od tebe se jedino traži da provedeš tri dana kod Došljaka i to je sve! Niko te neće sprečavati da se vratiš ako budeš hteo!

Kao da je samo to čekao, Filip se nasmeši i značajno podigavši obrve upita:

— A kako to da se dosada još niko nije vratio? Nećete valjda tvrditi

da su svi ostali po sopstvenoj želji?

— Upravo tako! A i nije tačno da se niko nije vratio, ja sam recimo jedan od onih koji su se vratili...

— Vi? Vi ste bili kod njih?

Starac samo kimnu glavom.

Filip je bio zbunjen. Nije se usuđivao da izrazi nevericu, znao je da predsednik Veća govori istinu, ali mu je bilo teško da je prihvati. Ne želeći da bude nepristojan i da otvoreno zapita ono što ga je interesovalo, pokušao je da zaobilazno dođe do odgovora:

— Pa zašto onda niko od vas, koji ste bili tamo, nikada nije ništa o tome govorio?

— I to je stvar slobode u koju ti ne veruješ! Ćutanje je moje pravo, ne obaveza!

— Znači li to da ja mogu, ako hoću, da se vratim i da govorim o svemu što budem video kod Došljaka?

Nije ni sam ppazio da je upotrebio izraz Došljaci, a ne Osvajači. Starcu to ne promače i sa smeškom mu odgovori:

— Odluka je samo tvoja!

— Znači, niko me neće sprečiti...?

— Da li te je iko ikada u bilo čemu sprečavao?

— Nije — preko volje priznade Filip.

*

Prvi put je u Ligi prevratnika došlo do razmimoilaženja. Filip je insistirao da se prevrat izvrši odmah ako se on za tri dana ne vrati, ali skup je mislio drugačije.

— A šta ako se ti po sopstvenoj želji nećeš vratiti? Tada bismo te lišili prava da odlučuješ!

— Ko garantuje da me neće prisiliti da ostanem?

— Sam si rekao da ti je Predsednik obećao punu slobodu postupaka i odlučivanja! Misliš li da je mogao da laže?

— Ne... nemoguće je... psi-blokada bi odmah delovala... ali ipak ne mogu da verujem...

Mršavi mladić iz poslednjeg reda ustade, i ne tražeći reč, zaključi:

— Nema smisla da više raspravljamo! Otići ćeš kod Osvajača i videti sam sve što treba. Nećemo preduzimati ništa dok se ne vratiš, pa ma kad to bilo!

Većina se složila s tim zaključkom i Filip je morao da se pokori, mada je u sebi bio protiv.

*

Poslednji grad na ivici pustinje nije baš imao mnogo prava da se

naziva gradom. Bilo je to, zapravo, omanje naselje pustih ulica, što i nije bilo čudno, žega je sve stanovnike naterala da pod svojim debelim krovovima potraže zaštitu od sunca koje je nemilosrdno peklo u teme. Jedini koga je Filip ugledao, bio je stražar u beloj uniformi koji mu je prišao tromim koracima.

Pošto je pažljivo pogledao uput od Predsednika koji mu je Filip pružio, gurnuo ga je u otvor automata. Uput nestade unutra, a iz malog proreza ispade perforirana kartica. Stražar je uze i bez reči pruži Filipu, ovlaš ga pozdravi i vrati se pod trem od trske ne pokazujući više nikakvo interesovanje ni za njega ni za bilo šta drugo. Zavalio se u stolicu za ljuljanje, digao noge na stočić i, navukavši belu kacigu na oči, utonuo u dremež.

Ni Filipu nije bilo do razgovora. Stavio je perforiranu karticu u programator svog vozila, dao kontakt i zavalio se u sedalo.

Vozilo pođe vođeno automatom. Klimatizacioni uređaji stvarali su prijatnu atmosferu i Filip uskoro zaspa.

Probudio se baš na vreme da vidi tamnu traku na obzorju pustinje. Što joj se više približavao, sve je više postajala zelena i konačno je mogao da razazna pravu šumu.

Filipovo vozilo se zaustavilo na desetak metara ispred drveća. Na uređenom prostoru stajalo je stotinjak vozila raznih vrsta. Bilo je tu kraftova kao što je bio Filipov, bilo je i starijih modela, čak je ugledao i nekoliko prastarih automobila sa pogonom na benzinski motor. Gledajući ih, Filip pomisli: »Ipak se ne vraćaju! Bar ne svi!«

Malo je oklevao, ali je ipak bio odlučan kad je izašao i uputio se ka drveću.

Gusto grmlje i žičana ograda činili su neprelazni zid na kome se jasno isticala kapija, belo obojena, sa crvenim znacima čudnog pisma Došljaka. Filip sa lakoćom prepoznade reči: »Dobro došli u miru«.

Kiselo se nasmešio i promrmljao: »Videćemo!« Njegov dolazak je očito bio primećen ili očekivan, jer, čim se približio kapiji, ona se otvori. Sigurnim korakom prođe kroz nju. Video je da ga čeka samo jedan Došljak koji zatvori vrata za njim. Ne govoreći ništa, rukom mu je pokazao put i krenuo ispred njega. Izgledao je kao i svi Došljaci koje je imao prilike da vidi. Bio je u zelenom odelu koje se sastojalo od bluze i pantalona sa širokim nogavicama i imao velike naočari za sunce koje su mu zaklanjale pola uskog lica.

Iza prve krivine čekalo ih je vozilo, a pošljunčena šumska staza širila se u ravan put. Došljak smesti Filipa u vozilo i ono pojuri kroz šumu. Posle četvrt časa vrlo brze vožnje izbili su na široki proplanak sa koga se put zvjezdasto odvajao u deset pravaca. Nije bilo nikakvih oznaka. Došljak sada prvi put progovori:

— Izaberite put...

Glas mu je bio tih, ali oštar.

Filip je prvo hteo da pita zašto on treba da bira, ali odu stade. Nasumice je pokazao na jedan od puteva i Došljak upravi vozilo na tu stranu. Posle nekoliko minuta ponovo se nađoše na raskrsnici i sada Filip, ne čekajući, sam pokaza nadesno. Još dva puta je birao pravac pre no što su stigli do jedne zaravni na kojoj je bilo nekoliko neobičnih zgrada. Tu je, na nečemu, što bi se možda moglo nazvati trgom, Došljak zaustavio vozilo i rekao:

— Kao šta ste birali puteve prepuštajući se slučaju, sada ćete izabrati i svoj dom. Recite tri jednocifrena broja!

— Pet, osam, jedan! — nasumice izbaci Filip.

— Pođimo!

Poveo ga je ka jednoj većoj zgradi i Filip, kad priđoše, vide na njoj znacima Došljaka ispisan broj pet.

— Uđite, krenite hodnikom broj osam i uđite na vrata broj jedan. Želim vam da budete zadovoljni svojim izborom!

Okrenuo se i ostavio Filipa samog pred ulazom.

Mada nije imao nikakvu predstavu o tome šta ga očekuje kod Došljaka, ovakav doček nije zamišljao. Ne znajući šta bi drugo, ušao je u zgradu i potražio hodnik broj osam. Našao ga je lako i krenuo njime čitajući brojeve iznad vrata.

Nisu išli redom i Filip nije shvatao po kakvom su to sistemu raspoređeni. Dok je tražio vrata sa brojem jedan, sreo je još jednog Došljaka. Bilo je to prvi put da vidi jednog bez naočara za sunce. Imao je tamne oči, toliko pune tuge, da mu se nešto steže u grudima. Došljak bez reči prođe pored njega, a on ne odoli da se ne okrene i odprati ga pogledom. Osetio je nekakvo čudno raspoloženje, talas sažaljenja ga je obuzeo kad je video te oči. Nije umeo sebi da objasni to što je osećao i gledao je još dugo, čak i kad se prilika izgubila iza nekih vrata.

Broj jedan je našao negde oko polovice hodnika. Zastao je malo razmišljajući da li treba da pokuca ili jednostavno da uđe. Odlučio je ipak da pokuca.

Nije čuo nikakav odgovor. Pritisnuo je kvaku i ušao.

Soba je, kao i hodnik, bila osvetljena indirektnim svetlom koje je izbijalo iz tavanice. Prozor je bio zastrt debelom zavesom kroz koju nije probijalo dnevno svetio. Filip priđe i razgrnu zavesu. Pogled kroz prozor ga iznenadi. Tako nešto nije video dok je bio napolju. Gledao je u potpuno nepoznati svet i tek kad je utvrdio da je sve nepomično, shvati da je to samo trodimenzionalna slika, verovatno predeo sa planeta Došljaka.

Obazreo se oko sebe i počeo da razgleda sobu. Bila je na meštena vrlo udobno i sa ukusom. On sede u jednu fotelju. Bila je mnogo udobnija od bilo čega na čemu je ikad sedeo. Nije se prepustio toj primamljivoj mekoći, ustao je, prišao jednim od trojih vrata.

Odškrinuo ih je i pogledao. Iza njih je bilo kupatilo, ako bi tako mogao da se nazove pravi mali bazen u ogromnoj prostoriji.

Prošao je zatim kraj vrata na koja je ušao i prišao drugima. Soba koju je ugledao iza njih nije bila prazna.

— Uđite i dobro došli! — reče devojka oštrim glasom Došljaka, ali punim topline i muzike. Sedela je na velikom krevetu.

*

Gledao je zbunjeno u devojku iz čijih očiju ni smešak nije mogao da istera tugu. Iznenađen, nije stigao ni da nešto kaže, ostao je ukočen i gledao kao opčinjen u dubinu tamnih očiju. Sažallenje, koje je osetio malopre u hodniku, opet ga je obuzelo, ali je ovaj put taj osećaj bio izmešan i sa nekom vrstom uzbuđenja. Mada devojka nije bila neka lepotica u klasičnom smislu, delovala je tako da je osetio snažnu želju da je zagrli, dotakne...

Sigurno je znala šta oseća, jer je ustala i počela da mu se približava. Gledao joj je telo koje se naziralo kroz prozračni haljetak. Vrhovi bradavica jasno su se ocrtavali ispod tanke tkanine, a široki bokovi njihali su se pod uzanim strukom. Pogled na njih sušio mu je grlo, a kad mu je svoje gole ruke stavila na ramena, stresao se kao da je dotakao vod visokog napona.

Nije morala da mu čita misli, iz njegovog pogleda izbijala je takva želja da ni ona nije mogla ostati hladna. Kad mu je tankim, vrelim prstima dotakla obraz, najzad se pokrenuo i stegao je u zagrljaj.

Nijedno nije znalo kako su se našli na krevetu, oslobođeni odeće...

Filip je polako dolazio k sebi. Ležao je s glavom na njenim grudima, dok je rukom milovao svilenkaste dlačice na njenom trbuhu. Blaženo umoran, nije mogao da ustane.

— Kako se zoveš? — upita je iskrećući glavu da bi je pogledao u tužne oči.

— Entja...

Svetle iskrice borile su se s tugom u očima.

— Entja! Ti si...

Bujica reči simpatično nesuvislih razveseliše devojku. Grleni smeh zatalasa njene dojke čije ga bradavice zagolicaše po licu. I sam shvatajući da je smešan, poče da joj svoje oduševljenje iskazuje na mnogo opipljiviji način.

*

Tuga, koju je Filip bio prognao iz njenih očiju, opet je bila u njima kad mu reče:

— Filipe, prošla su tri dana!

Leno se protežući na krevetu ispruži ruku prema njoj:

— Nigde ne žurim.

Iskrice u njenim očima napadoše tugu...

*

Sa laktovima na ivici bazena, podnimivši šakama glavu, gledao je ćutke u Entju koja je sedela na svojim podvijenim nogama.

— Očekivala sam da ćeš mi postaviti mnoga pitanja i razmišljala sam o odgovorima. Ali, ti me ništa nisi pitao. Zašto?

Ne skidajući pogled sa čuperka koji je izvirio ispod njenih ruku skrštenih u krilu, odgovorio je zamišljeno:

— Ne znam ni sam! U početku sam bio suviše uzbuđen, zatim sam želeo da zadovoljstva koja si mi pružila produžim što više, pa onda sam imao jednu vrst osećanja trijumfa što mi pripada jedan od Osvajača... Na kraju sam shvatio da te volim i da nisam u stanju da te ponizim kako sam jedno vreme nameravao. Sada sam samo zbunjen i ni sam višse nisam načisto šta želim i šta osećam... Čak se i ne usuđujem da pitam, bojim se odgovora!

Podigao je pogled. Prvi put otkako je sreo Entju u njenim očima nije bilo tuge. Ono što je video u njima moglo bi se nazvati srećom. Ustala je i skočila u bazen, tako ga snažno zagrlivši da se umalo nije napio mirisave vode. Odgovarajući joj na zagrljaj, jedva je uspeo da progrgoće:

— Hej! Lakše! Šta sam to tako pametno rekao?

Odgovorila mu je tek mnogo kasnije dok su se odmarali ležeći na ivici bazena:

— Rekao si da me voliš! Vidim da je to zaista ljubav, a ne samo zagrejanost! Zato sam srećna što me nisi ništa pitao!

— Zar bi moja pitanja mogla da utiču na ono što ose ćamo?

— Možda.

— A sada, ako bih sada počeo da zapitkujem?

— Ne znam, ali verujem da bi odgovore lakše podneo, nadam se da si manje opterećen predrasudama.

— Priznajem da ne razumem baš najbolje šta hoćeš da kažeš. Znači li to da mi se ne bi dopalo ono što bih čuo?

— Verovatno.

Primakao joj se bliže i legao stavljajući joj glavu u krilo. Gledao je odozdo i rekao:

— A sada, kao prvo, reci mi...

Stavila mu je ruku na usta.

— Čekaj! Ne pitaj ništa! Ja ću ti ispričati sve što mislim da treba, da bi razumeo, sve što bi moglo da odgovori na tvoja pitanja.

Lice joj je izdužilo, tuga preplavila oči i Filip se već pokajao što je

uopšte i insistirao, ali je bilo kasno. Entja je počela da govori zagledana u prozor koji je prikazivao sliku predela sa njenog sveta:

— Za ovih pedeset godina, koliko smo na Zemlji, nismo učinili ništa što bi vam naškodilo, naprotiv, unapredili smo vašu tehnologiju, medicinu, čak vam pomogli da prebrodite opasnost samouništenja. Tebi je sve to poznato, neću ti pričati o tome. Samo bih želela da ti skrenem pažnju na nešto o čemu izgleda niko na Zemlji ne vodi računa. Kolikogod da smo vam pomogli, istovremeno smo vam učinili i lošu uslugu. Unapredivši vaša znanja i vašu nauku, učinivši da preskočite vekove, i nehotice smo od vas stvorili lenštine, da, lenštine, nemoj se smejati... Zar ne uviđaš da su ljudi prestali da pronalaze i stvaraju bilo šta novo, zar ne vidiš da je čak i splasnulo interesovanje za međuzvezdane letove? Ljudi su jednostavno mnogo stvari dobili na gotovo i sada uživaju u blagodatima civilizacije bez želje da i dalje napreduju.

— Mislim da preteruješ — prekide je Filip.

— Možda malo i preterujem, ali u celini gledano, ja sam u pravu. Dok mi nismo došli, vaš je napredak bio vanredno brz, Čak toliko brz da je nadrastao vaše etičke i moralne moći da ga pratite. Sada je obratno. Tek po koji izuzetak tu i tamo uliva nadu da se stvari mogu popraviti. Vaša Liga prevratnika, na primer...

— Znaš za nju?

— Naravno! Zato si ti sada ovde! Želeli smo da baš ti dođeš, jer samo ljudi koji žele nešto da menjaju mogu izbaviti Zemlju sudbine koja je i nas snašla. "Vaša Liga, naravno, ne predstavlja ništa značajno u planetarnim razmerama, ali se mora od nečega početi dok još ima vremena.

— Misliš da...?

— Sačekaj! Ne prekidaj me dok ti ne objasnim Šta se s nama dogodilo. Mi nismo ovamo došli ni kao osvajači ni kao gosti. Mi smo očajnici koji su ovde potražili spas i kojima je bila potrebna sveža krv neke vitalne rase, vrste kao što je bila vaša. Kažem bila, jer sada je na najboljem putu da to više ne bude. Mada biološki i dalje još snažna i sveža, već počinje da pokazuje sve znake da će krenuti putem degeneracije.

Filip opet pokuša da je prekine, ali ona mu ne dozvoli. Od mahnuvši rukom, nastavi:

— Moj svet, mada je imao sasvim različit razvojni put od Zemlje, razvijao se otprilike istom brzinom. Procvat je doživeo tek kada smo savladali Vreme, kada smo mogli da putujemo i do najudaljenijih sazvežđa, a da se iste generacije putnika i vrate natrag. Susret sa rasom Glautoma na Pelosu dao nam je neslućeni zamah. Preskočili smo milenijume. Upozorili su nas da moramo sami da idemo svojim putem, ali nam nisu dobili ništa i tako, dogodilo se ono na šta su nam

skrenuli pažnju. Ne samo duhovna stagnacija, već i biološka degeneracija ozbiljno su nam zapretili. Tek nedavno smo se obratili Glautomima za pomoć i zahvaljujući tome sada imamo neke nade da popravimo ono što smo upropastili pohlepom za novim zvanjima i željom za razvojem bržim od prirodnog. Zahvaljujući vama, osvežavamo se biološki i nove generacije šaljemo na Suretu da tamo počnu, odnosno nastave, novu eru spašavajući našu vrstu od propasti. Poučeni onim što se dogodilo, novi Asijanci neće ponoviti grešku...

— Asijanci? — upita Filip. — Zar vi niste Tua Cetani?

— Da, vi našu zvezdu tako nazivate, mi je zovemo Asija.

— Ima li to neke veze s nazivom našeg kontinenta?

— Ne, sličnost u zvuku imena je potpuno slučajna. Ali, dozvoli da završim. Novi Asijanci su čak i fizički postali drugačiji. Treća generacija je već upadljivo vitalnija, čak ima i ponešto nalik na Zemljane...

Filip je opet prekide:

— Ne razumem o čemu ti to govoriš! Pa zar mi nismo po telesnom sastavu sasvim isti? — i pređe rukom po njenoj glatkoj, toploj koži.

Osmehnula se tako kako je još nikad nije video:

— Ne, toliko se razlikujemo da bismo po vašim shvatanjima bili prava čudovišta...

— Ti čudovište!? Zavitlavaš me?

Skočio je na nju i na najbolji način dokazao šta misli o njenom izgledu.

Tek kad su malo došli do daha, Entja produži, uozbiljivši se:

— Ne bih želela da ti razbijam iluzije, ali ovo što vidiš nije pravi izgled Asijanca. U meni je asijanski samo mozak, a ovo je telo veštačko.

Filip se ukoči:

— Robot? — promucao je.

— Ne baš... Ne u onom smislu kao što su vaši roboti... moje telo nije mehanička, već biološka tvorevina... Šta ti je?

Filip je plakao. Suze su mu se slivale niz lice a jecaji postadoše glasni.

Mnogo nežnosti i umešnosti morala je Entja da uloži da bi ga smirila toliko da je može saslušati. Nastavila je nežno ga milujući po kosi:

— Ne budi dete i ne nanosi mi bol svojim ponašanjem.

— Bol? Zar ti možeš nešto da osećaš ?

Nasmešila se pokroviteljski:

— Kada bi ti imao veštačke ruke i noge, da li bi mogao da budeš tužan, veseo, da voliš ili mrziš?

— To nije isto!

— Nije! Jer moje telo je više pravo nego što bi bile i naj savršenije

proteze! Po zemaljskim merilima, ono je sasvim u redu, isto je kao i tvoje... izuzev jednog detalja.

Mada je ćutao, videla je da ga je objašnjavanje zainteresovalo, ako ga već nije umirilo. Zato je nastavila, zadajući mu poslednji udarac:

— U mojoj je utrobi smešten jedan mali rezervoar u kome se skuplja tvoje seme. Ono će otići na Asiju gde će poslužiti genetičarima... Inače, direktno je parenje nemoguće

— Kako — upade Filip zainteresovan — zar ti nisu mogli svi organi biti tako, tako... — tražio je izraz — napravljeni da mogu i da funkcionišu?

— Svakako da se to moglo učiniti, ali rezultat bi onda bio da se rađaju samo novi Zemljani! A mi želimo da našu vrstu spasemo. da je samo genetski osvežimo, da je što manje izmenimo...

— Razumem — reče Filip — sada mi je jasno, ali...

Videvši da se opet snuždio, pokušala je da ga uteši:

— Nemaš razloga da zbog toga budeš tužan. Meni je svakako teže nego tebi. Ti si sa ženom koja ti se sviđa, koja je po tvojim shvatanjima lepa, koja te privlači. A ja, mada s ovakvim telom, ipak sam Asijanka i ti meni ne izgledaš...

Filip prsnu u smeh:

— Razumem! Mora biti da se osećaš kao da vodiš ljubav sa monstrumom, s krastavom žabom!

Smejao se i bacakao po krevetu dok se odjednom ne uozbilji i reče:

— Oprosti, zaista mi je žao! Da li sam ti mnogo odvratan?

Dugo ga je gledala svojim tužnim očima i ništa nije odgovorila, što mu je teže padalo nego da je rekla i najuvredljivije stvari. Ustao je. Nije znao da li je povređen njegov ponos ili mu je žao nje, ali je shvatio apsurdnost situacije.

— Dođi! — reče mu Entja.

Okrenuo se i pogledao je. Bila je opet sabrana i smešila mu se.

— Znaš prvo mi je bilo strašno teško da se naviknem na svoje novo telo. Dugo je trajalo dok sam ga prihvatila. Kasnije, navika je učinila svoje. Tako prihvatam i tebe. Kad ne razmišljam, sve je u redu, postajem obična zemaljska devojka, samo teško je izbeći da pokatkad ne mislim... Sada je opet sve u redu, dođi!

Seo je na krevet i pomilovao je po goloj mišici. Entja mu nasloni glavu na rame i prošaputa:

— Ovo telo i reaguje zemaljski! Znaš, mislim da te stvarno volim!

*

— I tako — završi Filip — naša bi Liga mogla da se pozabavi tim problemom! Zato mislim da bi trebalo kao prvo početi kolonizirati Sunčev sistem. Venera se vrlo lako može prilagoditi i na njoj se mogu

stvoriti uslovi za život. Uz pomoć Došljaka, već za godinu dana mogla bi tamo početi da živi prva kolonija! Nećemo valjda dozvoliti da i Zemlja jednog dana mora da traži spas od neke divlje vrste:

— Zašto su Došljaci to tek sada ispričali tebi? — upita devojka iz prvog reda.

— Verovatno zato što je Entja suviše dobro uspela da se uživi u ulogu Zemljanke i što je stekla neke osobine kao što su, recimo, osećanja... Inače, ne bi mi sve to ispričala, pogotovu ne sada kada su već pri kraju svoje misije na Zemlji.

*

Prva raketa s iseljenicima za Veneru već je bila prošla pola puta, kad se Filip seti da zapita Entju:

— Zašto uopšte putujemo ovom sporom raketom kad ste mogli da nam date neko mnogo brže i...

Pripretila mu je prstom:

— Zato što ćete morati od sada sve sami i...

— Da, imaš pravo! Ti uvek imaš pravo....

— Ne znam, nisam sigurna da uvek postupam pametno! Još razmišljam da li je trebalo da ostanem.

Filip je zagrli i poče da traži zatvarač haljine na njenim leđima.

— Ako mene pitaš, to ti je najpametnije što si mogla da učiniš!

Napipao je zatvarač i povukao ga naniže. Haljina spade s nje, a on je blago gurnu ka ležaju u maloj cabini.

— Lakše! Ako ne želiš da odmah imamo potomstvo, strpi se malo... — vragolasto mu se osmehnula.

— Kako to misliš?

— Ona mala razlika u mom telu, sećaš se? E pa sada je i to uređeno, moje je telo potpuno, kompletno za zemaljske pojmove!

Sa krikom Filip se baci na Entju.

— Ko li je samo ovde Osvajač? — promrmlja ona mrseći mu kosu.

Instikt

Lester del Rey

Instict

Preveo *Božidar Stančić*

SN3 odloži skuter i produži pješice pločnikom. Stigao je tako iz raketne luke i ovih nekoliko blokova kuća do laboratorija nije morao poći taksijem. Jutro je blistalo od ljepote. Bio je zadovoljan u novom tijelu, udisao je suh i čist miris benzina, osluškujući glazbu peta na asfaltu. Dobro se osjećao. Nije volio život kakav je proveo proteklih stotinjak godina. Pogledao je na drugu stranu ulice prema plavičastom plamenu aparata za zavarivanje i pomislio sa sjetom kako dugo nije vidio ljepotu takva plamena. Čak je i stari i razborit mozak što ga je nosio u grudima sada, činilo mu se, mislio jasnije. U takvim se trenucima shvaća kako je lijepo biti živ i biti robot.

Smirio se došavši u novi biološki laboratorij. Nekad su bili pripremili planove za gradnju lijepe zgrade umjesto starog zdanja u kojem su počeli prije četiri stotine godina. Ali, nije bilo ni vremena. Trebalo je više od jednog stoljeća kako bi se ustanovila metoda spajanja gena i kromosoma što opskrbljuju zigotu jednostavne ribe sposobne da se pari sa samorodnim ribama. Još je jedno stoljeće proteklo dok su načinili Oskara, prvu umjetnu svinju. I na tome su, čini se, stali. SN3 je imao dojam da se nisu maknuli od početka.

Gurnuo je vrata i prošao hodnikom, ogledajući se u sjajnim zidovima. Vidjelo se da imaju novu tehniku, ali vjerojatno i stare teškoće. Načinio je grimasu i zagunđao maskoti pred vratima Oskaru 72. i ovaj mu je uzvratio i gunđanje i grimasu. Zatim je svinja pošla za njim. SN3, međutim, nije imao vremena da se poigra s maskotom laboratorija. Ušao je u glavnu prostoriju laboratorija, već sada obuzet teškoćama koje ga čekaju u radu.

Uznemirio se već pri samom pogledu na nove robote. Skupili su se oko nečega što je ležalo na stolu. Svi su djelovali snuždeno. SN3 je odgurnuo C04 i BS1 i prišao. Ženka jedanaestoga para ležala je čudno ukočena, s grčem na licu.

— Kako dugo to traje? — zapitao je. — Što se dogodilo mužjaku?

C04 mu priđe.

— Zdravo, šefe. Zakasnili ste.

SN3 kimne i rastumači mu kako je upao u alkalijsko more na Veneri i potpuno uništio svoje staro tijelo, pa je dobio novo, kombinaciju metala i plastike.

— Ondje sam morao pričekati dok ne dobijem novo. Osim toga, i svemirski je brod kasnio jer smo čekali dok pristane nadsvjetlosni brod s Arcturusa. Otkrili su tucet novih planeta za naseljavanje i trebalo je proširiti novost. Ali što je s tim stvorenjima?

— Prije tri dana završili smo njihovo obrazovanje — odvrati CĆ4. On je bio prvi robot kojega je stvorio SN3 zbog proizvodnje gena. Bio je i njegov zamjenik. — Nadali smo se, šefe, da ćete vi doći... Ali vidite i sami... Muškarac je još živ, ali neće zadugo.

SN3 pođe za C04 u drugu prostoriju i pogleda preko staklene pregrade. Opet neuspjeh. Čovjek je hodao četvoronoške na podu, padajući na trbuh, a oko usta mu pjena. Iz usta su mu izlazili neartikulirani glasovi.

— Uklonite nove robote — naredi SN3. — To ne treba nitko vidjeti. Bilo je već dovoljno protesta protiv oživljavanja čovjeka. Svi bi ponovo počeli mrmljati kako je besmisleno zanimati se za nestale oblike života. Čini se da se svi boje legendarne spodobe čovjeka.

— Kakve su novosti s Venere? — zapita netko, dok su se ostali bavili obdukcijom mrtvog tijela ženke da bi otkrili uzrok neuspjeha.

— Gotovo nikakve. Samo glasine. Ne vjerujem da je čovjek ondje gradio naseobine koje bi ga zadovoljile. Ali, pronašao sam nešto drugo... nešto što je zaista vrijedno. Jesu li stigle moje stvari?

— Mislite na onaj zasmoljeni sanduk? U kutu je.

SN3 se nasmiješi gipkom plastikom svojih usana i pođe prema sanduku. Uhvati nekoliko niti, kojima je prerezao smolastu površinu. Doista je imao sreće što je pred nosom carine uspio proći s tim teretom. Bio je to stari robot, najjednostavniji i najveći, vjerojatno jedan od originalnih modela. Uspravan, nagrizena lica. Na pločici na prsima pisalo je: »Robot pomiritelj, serije 324 MD 2991. Kirurg.«

— Mehaničar za ljudska tijela — prevede BS1. — Dakle...

— Jest — prekine ga SN3. — On mora znati kako je sastavljeno ljudsko tijelo. Našao sam ga u jarku, slučajno, čini mi se da je u dobrom stanju. Ako ga uspijemo pokrenuti...

BS1 je volio fiziku prije no što je došao u biološki laboratorij. On odvuče robota u kut. Ako ga uspije osposobiti, neće ga odmah dati u muzej. Najpreče je stvaranje čovjeka...

SN3 uzme iz torbe leće s X zrakama i stavi ih umjesto onih običnih. Zatim priđe robotima koji su secirali ženu. Ondje zamijeni leće neutronsko-detektorskim. Neutron je jedina čestica sposobna prodrijeti u fine stanice protoplazme a da ih ne uništi, omogućujući veliko povećanje. Slika je bila mutna jer je vrtnja neutrona stvarala polje na

koje nukleoni nisu mogli znatnije djelovati. Ali pomoću neutronsko-detektor skih leća mogli su se nazreti nejasni obrisi rasporeda nuklearne jezgre u stanici. Mogla se pojmiti originalna stanica. SN3 priključi mikrometričke ruke i počne delikatan posao otkrivanja veza između neurona.

Ženka bi morala živjeti. Ali ona je umrla unatoč njihovu oprezu. Sad je umirao i muškarac. Jedanaest parova, jedanaest neuspjeha. SN3 nije bio ništa bliže nego što je bio stoljećima prije toga.

Radio prijemnik u njegovoj glavi zabruji i on se javi:

— Ovdje SN3.

— Direktor je u vašem uredu. Dođite odmah!

Što želi taj stari VD9? Ne, ne, nije on, poslije selekcije o Veneri. Sad je mladi ARP10.

C04 digne pogled. Očito je čuo razgovor.

— Hoće li biti nekih nevolja?

SN3 slegne ramenima i stavi u oči obične leće pa namjesti svoje obične ruke umjesto mikrometričkih. Oni nisu mogli znati za starog robota. Vjerojatno je posrijedi čista znatiželja, pošto je puknuo glas da oživljavaju čovjeka. Da nisu ostali bez novca, SN3 bi ga poslao do vraga, ali sad nije vrijeme za to, nakon neuspjeha s jedne strane i iscrpljenih fondova s druge. Uputio se u svoju sobu, promatrajući se u glatkim zidovima.

ARP10 je međutim, bio nasmiješen. Ustao je kad je ušao šef biološkoga laboratorija i pružio mu blistavu ruku.

— Doktore SN3, drago mi je. Zanimljiva vam je ova zgrada. Malo sam je pogledao... a ona svinja... rekli su mi da je to potomak divljači, izišla iz vaših epruveta...

— Iz naših inkubatorskih maternica... sedamdeset druga generacija.

— Odlično. — ARP10 je vjerojatno vrlo pomno pročitao knjigu »Kako da postanem popularan«, koju su našli u ruševinama Hudsona prije desetak godina. Iskoristio je što je mogao i postao direktor.

— A čemu, zapravo, ta svinja? — zapita ARP10.

SN3 nije mogao suspregnuti smijeh.

— Tko bi to znao. Čini se da su ih ljudi imali mnogo, ali koliko ja znam one su beskorisne. Inteligentne su u nekoj mjeri, ali ne vjerujem da su bile domaće životinje.

— Hm — hukne direktor — što se tiče čovjeka... Možda biste mi mogli reći čemu bi služio čovjek? Znatiželjan sam otkako sam doznao za subvencije što ih dobiva vaš laboratorij.

— Sve to možete naći u arhivama — odgovori suho SN3. Zatim pokuša promijeniti glas. — Koliko poznajete povijest? Moram li početi iz početka?

— Pa...

Nešto je bez sumnje i znao — pomisli SN3. Svi su oni imali nekakav površni dojam o legendama. ARP10 se zavali u naslonjač, dok je biokemičar počinjao legendu kako ju je on znao. Znali su da je čovjek živio milijun godina prije njih, I da je netko — Asimov ili Asenion, u arhivama se ne navodi točno — stvorio prvoga robota.

Ljudi su ga poboljšavali gotovo do sadašnje razine. Zatim je došlo do sukoba, u toku kojeg su neke rušilačke snage uništile tvornice, većinu robota i gotovo sve ljude. Prema nepotpunim dokumentima ostale je ljude ubilo nekakvo biološko oružje, tako da su preživjeli samo roboti.

Ti su prvi roboti morali početi ni od čega u porušenom svijetu s iscrpenim rudnicima i nestalim tvornicama. Naučili su vaditi metale iz oceana i posvetili su godine i stoljeća obnovi strojeva za proizvodnju novih robota. Kad su sve dovršili, ostala su dva robota, i jedva su imali vremena da stvore još jednoga i da ga poduče. Novi su roboti poduzeli rekonstrukciju svoje rase. Bez iskustva i bez znanosti. Prošlo je 20.000 godina prije nego što su rekonstruirali civilizaciju koja im odgovara.

— Postavlja se pitanje zašto je čovjek mrtav. I hoće li se to i nama dogoditi? Mi znamo da smo nalik na čovjeka. Da li se on toliko promijenio da je to dovelo do njegove smrti? Možemo li se mi promijeniti bez opasnosti? Znate da postoji tisuće načina za naše poboljšanje. Mogli bismo si ugraditi antigravitaciju i riješiti se svojih glomaznih vozila. Mogli bismo imati duže ruke. Mogli bismo ukloniti svoja besmislena usta i komunicirati preko radija. Mogli bismo povećati broj vijuga u našem mozgu. Ali se ne usuđujemo. Uče nas da ne možemo konstruirati nešto bolje nego je bio čovjek, da će čovjek uvijek biti superiorniji... pa ako nas je on izradio takve, imao je pravo. Ni psiholozi ne mogu pojmiti neke od naših mozgovnih spojeva, ne usude ih se ni taknuti.

— Širimo se svemirom... ali ne možemo se transformirati kako bismo se prilagodili novim planetima. Pa kad bismo pronašli razlog nestanka čovjekova, pronašli bismo smisao. Znamo da se on namjeravao promijeniti. A mrtav je. Raspolažemo i dugim magnetofonskim vrpcama koje sadrže, možda, odgovore na sve... ali su te vrpce adaptirane za ljudski mozak pa na njih ne možemo reagirati. Dajte nam živog čovjeka, i on će nam sve rastumačiti. Ili ćemo to otkriti po analogiji...

ARP10 odmahne glavom.

— Pretpostavljam da vi naslućujete zašto je umro?

— Jest. Zbog instinkta. To je spontana reakcija. Čovjek ju je imao, urođenu. Nije to stekao pomoću neke snimljene vrpce i nije mu bilo potrebno iskustvo. Poznajemo instinkt u nekih životinja — instinkt da se boriš ili uništavaš — kao mravi što se ubijaju međusobno. Mislim da je to radio i čovjek. Nije se mogao osloboditi instinkta kad su mu

postali nepotrebni i oni su ga ubili. On se morao promijeniti... i mi se možemo promijeniti. Ali ja to ne mogu ustanoviti pomoću životinja. Treba mi inteligentno biće, da ustanovim prevladavaju li instinkti ili inteligencija. Roboti nemaju instinkta... To je temeljna razlika između nas. Zar ne vidite da je čovjek jedini ključ za rješenje našeg problema? A problem glasi: možemo li se preobraziti, promijeniti bez rizika da nestanemo?

— Hm! — opet je huknuo direktor nevoljko. — Ali kako možete znati da imate čovjeka?

SN3 pažljivo promotri robota direktora. Trudio se da objasni. Nije ni sam bio posve siguran. Raspolagali su kostima i dijelovima sačuvanoga tkiva. Proučavali su raspored gena, ustanovili da stanice bića sadrže isti raspored kao i zigote. Bilo je i odlomaka iz knjiga, mogle su se razraditi pokusne teorije počev od tih elemenata, premda ne sasvim sigurne. Nisu bili sigurni da li je boja čovjekove kože bila tamno smeđa, narančasto ružičasta, bijela ili neke druge boje...

— Znat ćemo kad nam uspije dobiti neku inteligentnu životinju koja ima instinkt — rekao je SN3. — Nije važno hoće li ili neće biti nalik na čovjeka. Moći ćemo bar provjeriti neke potrebne stvari. A dotle treba da nastavimo pokusima. I ovaj je pokus završio neuspjehom, ali smo se približili cilju. Još stotinjak godina...

— Da — reče ARP10, izbjegavajući pogled SN3. — Bojim se da to neće ići. Bar za neko vrijeme. Zato sam i došao. Obaviješteni smo o novim planetima Arcturusa, kojima valja obratiti maksimalnu pažnju i naše fondove zbog kolonizacije. Konstruirati nove robote, nove svemirske brodove... Bit će redukcije. Dakako, da ste sada uspjeli... ali možda je bolje da niste. Znate, vjerojatno, koliko je javnost protiv oživljavanja čovjeka?

SN3 progunđa nešto s gorčinom. Zapazio je kako se brižljivo pothranjivalo to nezadovoljstvo. Činilo se da se većina robota boji čovjeka... da imaju dojam da će on biti nadmoćniji od njih. Praznovjerni idioti!

— Kako dugo bi to trajalo? — zapita.

— Nećemo dirati ništa što ste već postigli — odvrati ARP10. — Bojim se samo da vam nećemo moći davati više. Nadao sam se da ćete po završetku ovoga pokusa postati biološki istraživač na jednom od onih planeta. Bit će mnogo posla. Eh, pa, drago mi je bilo! — I on pruži ruku SN3 i iziđe, okrenuvši mu blistava leđa.

SN3 je osjećao da se jedva pokreće. Već je vidio sebe kako gazi po grubom pijesku novog planeta i istražuje nepoznate kemijske tvari na njemu, nekakav uređaj, neko mršavo ustanovljivanje novoga života koji za robote nije mogao imati nikakva smisla. Više neće biti dotacija. Ovo što imaju jedva će biti dovoljno da podmire tekuće račune.

Četiri stotine godina... a sad je jedan brod, poslan na Arcturus,

svemu učinio kraj u tri mjeseca. Instinkt! Neka mu daju neko živo biće s inteligencijom i instinktom bar na godinu dana i on će moći riješiti polovicu teškoća svoje vrste... možda. Ali, roboti ne mogu imati instinkta. To je ustanovio u pedeset godina istraživanja.

BS1 ga pozdravi rukom kad se vratio. Seciranje je bilo gotovo dovršeno. Stari je robot bio aktiviran. Smiješno su se micale njegova usta, govorio je hrapavo.

— Greška... greška — mrmljao je robot. — Nije mogao živjeti. Nije dobar mozak. Nema životnih žlijezda. Moždina je dobra, ali ne mozak. Pogrešne vijuge. Možda je pogrešna i funkcija sluznica? Ne. Kako je to moguće? — Robot je zahvatio rukom i izolirao mozak. — Možda je došlo do mutacije. Loše. Potreban mi je jaki mikroskop da vidim jezgru stanice. Možda obična neka pojava, možda nekakva nova bolest.

SN3 je ukočenim prstima pružio kontaktne leće. BS1 odmahne glavom i dade znak da pričeka. Izišao je i ubrzo donio nekoliko komadića metala. Idapter.

— Evo, 324 MD 2991, pogledajte to na ovom stolu... Robot se okrene i SN3 zapazi kako je promotrio jedan od adaptera.

— On ne poznaje našu terminologiju, SN3. Treba da gledamo stvari njegovim očima. Mi ćemo pratiti na ekranu.

— Recite nam, 324 MD 2991, što ne valja i pokažite nam. Imate li precizne ruke?

— Na tisućinke milimetara — odvrati robot. Činilo se zaista da ima postojane ruke. Mikrosondom je dodirivao pojedine skupine atoma, mumljajući.

— Loša pojava. Kako je mogao živjeti? Nema acetona ovdje. Ne shvaćam. Kako da oživi?

C04 dohvati svoje sheme kromosoma i počne upisivati složene simbole. I SN3 je dohvatio notes i počeo bilježiti. Trajalo je to satima. Memorija starog robota bila je dobra, ali nije mogao brzo komunicirati. Napokon je antikvarni njihov predak završio posao i tumačenje. Okrenuo im je leđa.

— Čudan je on, šefe. Po završetku posla hoće da ga isključimo. — I on okrene kontakt na robotu. — Nego, šefe, ne čini li vam se da je ovo vrlo blizu onome što smo imali kod jedanaestoga para?

— Tek je nekoliko različitih gena u tri kromosoma — odgovori SN3. — Bili smo vrlo blizu. Ali, gledajte to tkivo mozgovno, većina je bez povezanosti, a ovdje je pravo žarište svih mogućih infekcija. To nije djelotvorna biološka konstrukcija. A ipak je većina životinja tako građena. Mislim da stari robot ima pravo... to će biti čovjek. — On zaokruži pogledom po prostoriji. — Ali sad više nemamo vremena. Čak ni vremena da stvorimo jednu zigotu i da vidimo kako izgleda. Presušili su naši fondovi.

Kao da je u sobu pala bomba. Odmah je opazio da su svi pogodili. C04 se diže.

— Mogli bismo stvar ipak malo bolje pogledati. Imamo spermu promašenog muškarca... dovoljno je da modificiramo one tri umjesto da stvaramo novu stanicu. To bi nam bila zabava prije nego što pođemo u potragu za pijeskom koji izlučuje fluorovodičnu kiselinu i prijeti našim naseobinama. Kladim se da ću prije vas dovršiti jednu stanicu.

SN3 se sjetno nasmiješi i uputi se prema kabinetu za stvaranje. Uključio je vremensko polje koje je usporavalo vrijeme u ograničenom prostoru okolice kad bi radio na stanicama. Tako su se mogle izbjeći štete dok je radio SN3.

Ruke su mu počele rutinski raditi, počeo je razmišljati, umetao je novu vezu u lanac nadomještajući atom vodika jednim od temeljnih hidroksida. Iza njega je četiri stotine godina rada koji je volio, koji je težio za tim da njegova vrsta uzmogne evoluirati...

Za njega je to postalo instinktivno... dakako u verbalnom smislu. Bio je to stečeni refleks, jer je pravi instinkt bio dubok, tako dubok da ga razum nije mogao nadvladati. Samo čovjek ima instinkt i inteligenciju istovremeno. Negdje u toj sićušnoj stanici, pod tim vremenskim poljem.

C04 priđe, pogleda stanicu i kimnu glavom.

— Manje poremećaja i precizniji rad na jezgri. Kad bismo imali na raspolaganju trideset godina, pa čak i dvadeset, imali bismo novoga čovjeka... ili bar jednu njegovu vrstu. Moja je stanica ženska, vaša muška. Da ostavim vremensko polje?

SN3 kimne glavom i tada se sjeti. Okrene se BS1.

— To vremensko polje... možete li mu izmijeniti funkciju, da bude obrnuta?

— Da ubrzava vrijeme a ne da ga usporava? Ne s tim modelom. Treba mi veći. Mogao bih vam načiniti jedan za pola sata. Ali zašto ubrzavati vrijeme sa svim tim teškoćama? I koliko puta da bude ubrzanje?

— Deset tisuća puta. Ili bar sedam tisuća puta. Sutra prestaje rok za dovršavanje i za rješenje dotacije. Moram imati dvadeset godina u jednom danu.

BS1 odmahne glavom.

— Ne. Toga sam se bojao. Kad ubrzate sve za deset tisuća puta, ubrzavaju se i molekule tijela. Uzmite deset tisuća puta 273 stupnjeva i dobit ćete strahovitu... Bila bi to prava eksplozija... Nemoguće.

— Dokle bi se moglo ići? — zapita SN3.

— Deset puta... možda čak devet — reče BS1 pošto je promislio. Toliko mogu izdržati vatrostalni materijali ako objekt smjestimo u udolinu pod zgradom...

Ne, SN3 je znao da mu je nije dovoljno. Nedostajale su mu još dvije godine. Spustio se na stolicu, zapitavši se odjednom kako njegov čudni mozak, koji su psiholozi uzalud istraživali, osjeća umor dok ga tijelo ne može osjetiti. Vjerojatno zbog nekih čudnih spojeva u koje se nisu usudili dirati.

— Dakako, možete istovremeno raditi na četiri polja — nastavi BS1. — Veliki vani, a ostala tri manja u njemu. Devet na četvrtu... oko 6500... prilično blizu... Trebat će mi dva sata...

— Neće ako skupite svoje materijale i svaku oplatu radite unutar druge. Tako ćete brže načiniti. Zatim treba pripremiti i vrpce za obrazovanje. I na kraju oživjeti par ljudi: čovjeka i ženu.

— To će pojesti mnogo struje — upozori ga BS1.

SN3 slegne ramenima. Nije važno. Direktorij će pokriti razliku u troškovima. A kad čovjek bude gotov, neće moći zatvoriti biološki laboratorij.

— Pa da pođemo na posao — predloži zatim. BS1 je ušao u laboratorij. SN3 ga je promatrao kako spaja kompliciranu mrežu žica, zatim prvi generator za vremensko polje. SN3 nije vidio kad je bio gotov treći, a za čas je BS1 izišao i podigavši četiri prsta pokazao da je sve gotovo.

C04 požuri i donese stanice do inkubatora koji hrane tijelo dok ne odraste, dok ne bude sposobno da se služi strojevima za obrazovanje. SN3 je još neko vrijeme promatrao što se događa u laboratoriju a zatim iziđe iz zgrade. Moći će se u svom stanu odmoriti uz dvije knjige koje je nekoć štampao čovjek. Večeras uz stranice povijesti čovjeka pod naslovom 'Svitanje', koja je govorila o čovjekovim spoznajama što su nadmašivala spoznaje robota. Ali neshvatljive su mu i zagonetne bile knjige o nasilju i rasizmu.

Razmišljao je o čudnom načinu parenja muškarca i žene. I to je vjerojatno bio instinkt. Čovjek je očito bio pun instinkata. Dugo je mislio tako, s knjigom na koljenima, razmišljajući što bi se dogodilo kad bi on imao instinkta. Bilo je znakova da bi to bilo ugodno ali je bilo i suprotnih indikacija. Znao je to na temelju promatranja. Čovjek je morao u robotov mozak usaditi bar jedan instinkt.

Digao se i telefonirao u laboratorij. C04 mu rastumači da je sve u redu i da su djeca, budući ljudi, dobro. Kroz prozor je SN4 opazio skupinu androida što su razgovarali o najnovijoj novosti s Arcturusa. U nečemu se čovjek nije mogao usporediti s robotom: umro je a da nije uspio prevladati prepreku: granicu koju je postavljala brzina svjetla.

Pomislio je i na razgovor s direktorom kad bude objavio rezultat: uspjeh. Bit će kratak. Vibrator teleekrana prekine tok njegovih misli. Pritisnuo je dugme i spazio lice C04.

— Pa valjda nije opet promašaj?

C04 odmahne glavom.

— Ne, koliko ja znam. Nego nisam im uspio utuviti u glavu potpuno obrazovanje. Možda je vrpca neugodna. Oni su prihvatili priličan dio, ali je muškarac strgnuo svoje slušalice i skinuo ženine. Sada sjede i češkaju se po glavi promatrajući oko sebe. — On se prekine i mala se ispupčenja iznad očiju zgrče. — Vremensko ubrzanje je dovršeno. Ne znam što da radim.

— Ostavite ih na miru dok ja ne dođem. Ako ih smeta, možemo im ostatak obrazovanja utuvljivati poslije. Kako su inače?

— Čini se da su dobro, šefe. — Zatim snizi glas. — Ne sviđa mi se, šefe. Nešto nije u redu. Muškarac je gurnuo ženu sa sjedala. Ona je pala. Je li to njihov instinkt razaranja? Ne, ona je sad sjela na pod, glavom okrenuta prema njemu i drži ga za ruku. Je li to dio obreda parenja?

SN3 se nasmiješi. Činilo mu se da je instinkt već u akciji. Htio je odgovoriti kad ga neki nepoznati glas prekine.

— Hej vi, roboti! Kad se ovdje jede?!

Oni govore! To je muškarac. Nije važno što im prve riječi nisu bile zahvaljivanja kao što je očekivao SN3. Ima svakakvih ljudi, saznao je iz knjiga. Neki su pristojni, drugi su neotesani. Možda bi trebalo uključiti pouku iz pristojnosti u ubrzano obrazovanje? S vremenom će doći i to.

SN3 se okrenuo prema C04, ali njega više nije bilo na ekranu. SN3 je čuo snažan glas što je vikao grubo, zatim drugi, prodorniji. Vjerojatno ženin. Glasovi su se miješali sa žamorom robotovih glasova.

Nije htio gubiti vrijeme i pokušati da shvati. Izašao je i pošao prema laboratoriju. Instinkt... muškarac ga je već pokazao, a žena je reagirala. Treba iz početka blago s njima, dakako, ali sad im je nadohvat ruke rješenje problema robota. Samo treba vremena i strpljivosti. Neka se ARP10 ruga, neka se svi oni pjene nad istraživačima Arcturusa! Danas je biokemija okrunjena uspjehom, magijom inteligencije spojene s instinktom.

C04 je trčeći izišao iz laboratorija, za njim drugi robot, SN3 nije mogao odgonetnuti njegov izraz lica. Mladi je robot mahnuo rukama:

— Nemam sada vremena. Onj su gladni! — I potrčao je.

SN3 odjednom shvati da nisu spremili zalihu hrane, voća i povrća. On čak nije znao ni u kojim se razmacima hrani čovjek. Nije znao ni što on, zapravo, jede. No C04 se upravo pozabavio time.

SN3 je pošao hodnikom, slušajući buku glasova. Činilo se da su se roboti raspršili na sve strane, zauzeti određenim zadacima. Samo je glavni laboratorij, u kojem su bili muškarac i žena, ljudi, bio miran. SN3 je časak oklijevao pred vratima, pitajući se kako da im se obrati. Zasad ne treba da im postavlja pitanja. Danas im se neće nametati,

neće zahtijevati od njih da shvate njegov cilj. Treba im poželjeti dobrodošlicu i olakšati im život u ovom svijetu, koji im je vjerojatno tako neobičan, o kojem nemaju drugih podataka osim onih snimljenih prethistorijskih traka. U početku će im biti teško prilagoditi se svijetu gdje žive samo roboti, bez drugih živih bića. Pitanje instinkta koje ga zaokuplja moći će pričekati nekoliko dana — pomislio je SN3.

Vrata se otvore i on uđe, pogleda uperena u niski stolić na kojem su sjedili. Činilo se da se dobro osjećaju, nisu pokazivali ni nelagodnosti ni nesigurnosti, premda nije mogao biti siguran da to ne osjećaju. Nije čak bio siguran ni da se muškarac nije namrštio od ljutnje kad je on ušao.

— Još jedan. No dobro, uđite. Što želite? reče čovjek.

Odjednom se SN3 nije više pitao kako da se obraća čovjeku. Naklonio se dok se približavao paru. Instinkt mu je naređivao da snizi glas, da ponizno odgovori:

— Ništa, gospodaru. Samo da vam budem na usluzi.

I strpljivo je čekao.

Plava tvar

Robert Clauzel

Le nuage qui vient de la mer

Preveo *Božidar Stančić*

Dr Alexander Griffin je prazna pogleda poput automata izvadio cigaretu nesvjesnom kretnjom, stavio je u usta i pokušao je zapaliti. Morao je pokušati nekoliko puta. Pogled mu je bio ukočen, čelo mu se znojilo. Pritiskala ga tjeskoba. Potegao je nekoliko dimova. Nije mu prijalo. Bacio je cigaretu i zgazio je petom. Nije želio zapaliti borovu šumu.

More je blistalo, nebo je bilo pregrijano i plavo. Tisuće insekata je brujalo. Spokojstvo, mir i lahor vjetra. Ovdje je Griffin našao odmor i ljepotu jednostavnoga i neporemećenog života. Cijelim je bićem srkao taj mir stare šume, u okolici Saint-Jean-Cap-Ferrata. Pobjegao je iz Londona i njegove magle, od strahota, jeze i strašne stvari, neizdržive, nesavladive... Bio mu je potreban odmor kad je dostigao vrhunac u radu, u svojem intelektualnom radu. I nije ga bilo stid što je pobjegao.

Želio je doći ovamo, na mjesto koje ga je podsjećalo na mlade dane. Na te obronke, ubitačno sunce i blistavo more, eksploziju života i sunca...

Zbog čega je ono radio? Zbog nauke? Znanstvene znatiželje? Normalna razvoja istraživačkog duha? Sad nije mogao dalje. Opet ledeni prsti tjeskobe oko srca pri pomisli na ono što je ostavio na neko vrijeme kako ne bi osjećao da ga obuzima ludilo. Steglo ga je pri pomisli na ono što ga čeka pri povratku. A vratiti se mora. Ono nije mogao ostaviti samo. Samo nekoliko dana odmora i spokoja na jugu Francuske!

Lijepa je glazba ćarlijanje vjetra. Bio je zadovoljan jednostavnim stvarima. Ali naučni je duh takav da može požderati čovjeka, obuzeti ga sasvim i on mora ići samo naprijed. Dr Alexander Griffin bio je toliko obuzet tjeskobom i ustrašenošću da je pomišljao da skonča život kako se ne bi morao suočiti s onim ondje, u Londonu.

Ali već je kao dječak bio obuzet zagonetkama života i svemira. Sjetio se svojih studija, rada, teorija, dokaza, volje za uspjehom, strpljivosti, toga znamenja genija. Sjetio se turobno na Malu, mladu

ženu koju je dugo volio, a koja je, razočarana njegovom ravnodušnošću, pošla za drugoga; Čuo je i da je poginula u prometnoj nesreći. Sve je bilo tako davno, sve je tako daleko... Njegova je sudbina bila da slijedi Ideju. Valjalo je istražiti to osnovno načelo, posvetiti se tim neobjašnjivim teorijama, razviti nove zakone na koje nijedan znanstvenik nije pomišljao i koji su proistjecali iz svega. Ponekad valja probleme promotriti s više razine da bi se sagledao i pojmio skup novih pravila, fenomenalan rezultat na kraju dugoga puta. A s postignutim ciljem došla je strava i užas. Borba protiv onoga što nikad nije smjelo izići iz mraka. Nejednaka borba, nemoguća borba učenjaka protiv Nepojmljivog. Mračna borba, koja je iz temelja promijenila Griffinov karakter. On je postao drugi čovjek. Nepristupačan, idući iz neuspjeha u neuspjeh.

Zato je sada ovdje. Poslije tolikih radosti i tolikih muka. On će, dakako, prevladati taj strah i kukavičluk i taj umor. Vratit će se onamo. Na svoj posjed nedaleko od Londona. Jest, ali kako da razriješi problem?

More je poprimilo boju neba. Negdje je zazviždio vlak. Alexander Griffin nije još znao da neki Roy Morrisson...

*

Spomenuti Roy Morrisson pogledao je Dianu i ustanovio da joj je lice blago i nasmijano i puno mladenačke dražesti. Ona je plesala pripijena uz njega, obraz uz obraz. Hamiltonovi su običavali slaviti svakoga 29. kolovoza povratak svojih dvaju sinova, bivših pilota RAF-a. Pozvali su većinu susjeda i znanaca k sebi u sjeverno predgrađe Londona.

Dianin je dekolte omamljivao i Roy je kao ljubitelj i znalac rado zavirivao.

— Nije to baš razborito — reče Diana. — Što će reći gosti? — Nasmiješila mu se. Upoznali su se u Londonu, na Strandu. Diana nije znala da je i on pozvan i sad je uložila sve svoje umijeće da bi mu se svidjela.

— Razborito, uvijek razborito — odvrati Roy. — Hoćete da budemo pristojni i ukočeni?

Diana se smiješila. Bilo je mnogo ljudi kod Hamiltonovih. Kroz široke je prozore ulazio malaksao suton kolovoza u pastelnim bojama.

— Gledajte dra Freddieja Hamiltona. Nitko ne bi rekao da mu je pedeset godina. Pa Robert. Obojica ratni heroji.

— Nemojmo o tome — odvrati Roy. — Oh, oprostite! — Roy se ispriča nekoj ženi pozamašnih grudi koju je okrznuo plešući.

— To je Mary Twilight — prošapće Diana. — Luckasta stara. Ovdje je sa svojim poslovnim agentom Rayem Cooganom. On je i činovnik i

stručnjak za otvaranje blagajna.

— Vrti se oko nje — primijeti Roy.

Diana se opet nasmiješi. Džez kvintet je tiho svirao poznate melodije. Kraj klavira su Freddie i Robert Hamilton držali »konferenciju za štampu«. Bilo je ondje mnogo bivših »rafovaca«. Njihovi su roditelji, sir Thomas i Georgia Hamilton, htjeli osobno prisustvovati svečanosti. No sir Thomas je pripovijedao o Indiji i Bengalu.

— Taj stari Roy! — usklikne neki pristali pedesetogodišnjak nalik na Raya Millanda. — Sve rjeđe vas viđam. Trebalo bi da posjetite Marjorie i mene.

Pratila ga je neka suhonjava Engleskinja.

— Lord Christopher i Marjorie Wellington — predstavi ih Roy Diani.

— Zgodno dijete! — primijeti lord. Diana sa smiješkom prihvati kompliment. Bila je zbunjena, ali ju je spasio orkestar, zasviravši tango. U taj je trenutak stigao Stanley Hairward i zamolio je za ples. Diana je bespomoćno namignula Royu. Jenny Halle je prispjela u pravi čas da otme Roya iz ruku lorda Wellingtona, koji je htio nastaviti svoje komplimente o Diani i njezinim čarima i o privlačnosti mladoga čovjeka kojemu je omogućeno da uživa u tim čarima.

*

Poslije dva-tri plesa Roy je postao svjestan da je Diana ljubomorna. On je mogao ići do kraja u svojem umijeću zavcđenja. Jenny je bila u tome prilično ranjiva. Dianini su živci pomalo popuštali dok ih je gledala kako plešu pripijeni jedno uz drugo. Htjela je, ali nije mogla ići do kraja sa Stanleyjem. Vani je na smaragdnom nebu visjela sumaglica. Diana uzdrhta. Uz suzdržanu glazbu ona je mislila na Roya. Nije, zapravo, ni prestala misliti na njega otkako ga je upoznala. A on je bio tako siguran u sebe, tako obuzet naukom. Ovaj put je dobio igru, ali platit će on to.

Dan je polako gubio oblike, svježina je dopirala preko širokih prozora. Neka je tjeskoba obuzimala Dianu. Što joj je, zapravo, značio Roy? Nije mogla odvojiti misli od njega. Kad će joj se vratiti? Hoće li i dalje plesati s tom Jenny, koju je mrzila?

Na nebu iznad parka se polako oblikovao sivi oblak, olujni oblak. Diana nikako da se oslobodi uznemirenosti. Oblak na nebu postajao je veći, gušći. Negdje su pjevale ptice. Dokle će Roy biti tako neotesan? Zar nije shvatio? Opet je okrenula glavu prema prozoru. Vani se spremala oluja, nebo je bilo prijeteće. Upalila su se svjetla. Roy je još plesao priljubljen uz onu njoj tako mrsku Jenny Hale. Ni da bi je pogledao! Stanley se dobro zabavljao, Mary Twilight je plesala sa

svojim mršavim agentom. Lor Wellington bio je privučen bifeom i vjerojatno je iskušavao sve koktele.

Nebo se smrkavalo iznad drveća parka. Čini se da to nitko nije opažao. Diana je u svom ženskom temperamentu bila kao naelektrizirana. Činilo joj se da je izolirana, sama. Otkuda ta tjeskoba? Pa ona se i nije obazirala na prijeteće nebo.

Svjetlo što je dopiralo kroz prozore probadalo je park, osvijetlilo terasu. Zbog povjetarca je Diana uzdrhtala. Ne, ona neće prva popustiti. Znala je to.

Odjednom se Roy pojavio u Dianinu vidnom polju. Išao je prema njoj, nasmijan. Osjetila je kako ju je zapljusnuo val topline i uputila se prema njemu. Ali Roy je iznenada stao i ukočio se. Na licu mu zaprepaštenje. Oči su mu gledale iznad Diane.

— Diana! — vikne on.

Ona se okrene i krikne. Iznad drveća u perivoju nebo je postalo crno kao tuš. Oblaci gavranski crni.

*

Prizor je bio halucinantan i strašan. Nebo sasvim crno, s brdima oblaka prepunih neizmjerne prijetnje. Sunce na zalazu obasjavalo daleko stršeća stabla i pročelja kuća, što se doimalo zastrašujuće na crnoj podlozi neba. Zrak bijaše težak, pun nečega željnog pražnjenja, nabijen elektricitetom. Ptice su cijukale, leteći brzo i grozničavo. Insekti su zujali u šumarku. Zatim uznemirujuća i duboka tišina.

Onda su svi odjednom počeli govoriti. Svi su požurili ra terasu da bi promatrali fenomen, nebo puno crne agonije.

— Bože moj! — uzvikne lord Cristopher Wellington sa čašom Doma Perignona u ruci. — Takvo nešto još nisam vidio!

— To je smak svijeta! — zavapi Mary Twilight. — Nebo će nam pasti na glavu!

— Padat će kamenje — primijeti Archibald Kerby, ugledni fizičar. — Još nikad nisam vidio takvo nebo. Možda je to optička varka.

— Trebalo bi da odemo — javi se netko.

— Kamo na ovakvo vrijeme? — odlučno će domaćin.

— Sprema se potop! — vrisnula je Mary Twilight.

— Dođite, Roy, morali bismo telefonirati — reče Robert Hamilton. — Ne možemo ostati skrštenih ruku. Ovo nije normalno. Bilo bi dobro da svi uđu u salon.

Major Hamilton je prvi pošao u prostorije, da bi dao primjer. Možda će to biti samo obična oluja. Roy i Robert Hamilton, Jenny i Diana pošli su do telefona. Odande se mogao vidjeti dio parka što je potonuo u tminu, probijanu škrtim svjetiljkama. A iznad njih neprozirni crni velur neba. Roy je postao nervozan. Činilo mu se da su

svi takvi jer su bili blijedi. Dr Robert Hamilton digne slušalicu i okrene nekoliko brojeva.

— Čini mi se da smo odsječeni od svijeta — reče.

— Telefon je u kvaru — promuca ledi Twilight. — To je zbog te oluje što se primiče.

Diana se približi Royu, koji je pokušao ostati smiren. Dr Freddie Hamilton je pokušao, uzalud dakako, pozvati telefonom policiju.

— Da zatvorimo prozore i vrata — predloži netko i uskoro je to i učinjeno. Unutra je postalo neizdrživo sparno dok nisu počeli raditi klimatizeri.

— Nema više ni radija ni televizije! — vikne odjednom Mary Twilight, koja nije mogla izdržati a da ne gurne svoj nos u sobu i da ne pokuša upaliti radio.

— Moj sat je stao! — glasno će netko od gostiju.

— I moj, i moj! — čula su se još dva tri glasa.

— Ulazimo u elektromagnetsko ili električno polje visokog intenziteta — najavi Roy.

Svi se pogledi okrenuše prema njemu.

— Drukčije se to ne može rastumačiti — nastavi Roy. — To je samo pretpostavka. Ne treba gubiti glavu. Sve će to nestati kad prođe oluja.

— Ima li ova kuća barem gromobran? — raspita se za plašena Mary Twilight.

— Ovdje ste posve sigurni, draga — tješila ju je domaćica Georgia Hamilton.

— Ne možemo samo ovako ostati izolirani. Hajdemo, Roy, pođimo susjedima. Da vidimo kako je kod njih — predloži Fred Hamilton.

Malo zatim pošli su. Vani, na ulici, nekoliko zakasnjelih prolaznika žurilo je kući. Kapci su se bučno zatvarali na prozorima. Vjetar je podizao s ulice lišće i papire. Nebo su iznenada počela parati pomična reflektorska svjetla.

— Gledajte — primijeti Freddie. — Nečega se boje.

Svjetlo reflektora gubilo se u apsolutnom mraku. Približavala se buka zvučnika. Odjednom su se pojavila policijska kola i zakrčao je zvučnik.

»Pažnja, pažnja! Vlada i Njezino veličanstvo mole građanstvo da ostane mirno i da ne stvara paniku. Neobični fenomeni prekinuli su radio i telefonske veze. Priprema se snažna oluja. Uđite u stanove i zatvorite prozore i vrata. Isključite sve električne aparate i antene. Policijski automobili i motocikli patrolirat će ulicama, a vatrogasci će biti u stalnoj pripravnosti... Pažnja, pažnja!... «

*

Vratili su se kući.

Pola je gostiju pobjeglo kućama u žurbi. Ništa manje nisu bili uznemireni oni što su ostali. Roy je pošao do prozora. Slijedile su ga Diana i Jenny. Vidjeli su kako raskršćem jure kamioni puni vojnika i okreću prema Williams Streetu. U suprotnom je pravcu jurnuo neki džip. U pomanjkanju radio veza morale su se na takav način održavati veze.

Nebom su šarali reflektori.

— Sve to samo zbog jedne oluje! — primijeti Archibald Kerby.

Svi su bili nervozni.

Mogla su biti oko 23 sata. Više se pilo nego što se jelo. Alkohol je otupljivao osjetila. Prozori su opet bili otvoreni. Dvije su mačke, nakostriješene dlake, uletjele u salon nesnosno mijaučući. Napokon je Tom istjerao napasnike mlazovima soda vode.

— Čini se da su životinje osjetljivije na neke pojave nego ljudi — napomene Robert Hamilton.

Pred vratima su se začuli glasovi. Ušao je Tom.

— Neki ljudi mole da ih primite. Kola su im u kvaru.

— Neka uđu — odvrati Georgia Hamilton. — Ne mogu ostati vani.

— Kola u kvaru — primijeti Archibald Kerby. — Počelo je! Elektromagnetsko polje.

U salon uđe četvoro ljudi. Odmah su ustanovili da nije posrijedi kvar nego da im je ponestalo benzina. Svima je odlanulo. Među njima je bila i Patricia Andrews. Znala je da Hamiltonovi danas imaju primanje. Znala je da je među pozvanima i Roy. Patricia je bila plavuša zlatne kose i ljubičastih očiju. Odmah je opazila Roya i nasmiješena pošla k njemu. To je, dakako, još više pojačalo Dianinu uznemirenost.

— Roy — poče Patricia umiljatim glasom — znala sam da ću vas ovdje naći. Dobra večer.

— Dobra večer, Pat. Ovo su Diana Rivers i Jenny Hale. Predstavljam vam Patriciju Andrews.

— Kakve li slučajnosti — nastavi Patricia. — Ostati u kvaru upravo ovdje. Zna li se što nam se sprema ove noći?

— Ne zna se — odgovori Roy. — Poduzete su izvanredne mjere. Sprema se. dakle, nešto izvanredno. Vidjet ćemo.

Začula se udaljena grmljavina.

*

— Poznajete li već dugo Roya? — zapitala je Diana Patriciju kad je Roy pošao Freddieju Hamiltonu.

— Čini mi se da ga poznajem već godinama — odgovori Patricia. — Neke su godine duže od drugih. Pitam se nije li bolje da sam

upoznala santu leda nego nekoga... bauka. No, ne bih vas htjela obeshrabriti...

— Nije važno — odvrati Diana gledajući kako insekti bjesomučno navaljuju kroz prozore. Dianu je odmah privukla Patricia i njezina vanjština.

— Što vam znači Roy? — pitala je Diana prijateljskim tonom.

— Što može za ženu predstavljati muškarac o kome sanjari? — počne Pat zamišljeno. Često se pitam... — nije dovršila jer se vraćao Roy s kolačićima.

— Nemojte propustiti, izvanredni su — preporučivao im je poslastice.

Žene ga nisu slušale.

— Što ima novo? — bilo je jedino pitanje.

Svoje mračne misli prisutni su zalijevali alkoholom. Parfem je činio zrak težim. Miješao se s mirisom znoja i alkohola. Vanjski je dekor perivoja i neba bio zastrašujući, što je samo još pojačavalo zujanje i skupljanje insekata oko svjetiljaka.

Lady Twilight je dobila živčani napad. Marjorie se raspalila u raspravi sa svojim suprugom. Svakoga bi časa netko počeo mahati rukama.

— Da zatvorimo prozore? — predloži netko. — Reklo bi se da netko gužva papire iznad naših glava. — A insekti su suludo krstarili prostorijom. Brundanje grmljavine više se nije čulo. Svima je odlanulo u tišini. Vrućina je postajala sve nesnosnijom. Tjeskoba sve nesnosnijom. Tjeskoba sve dubljom.

— Bojim se — tišinu je prekinula Patricia. — To me podsjeća na dra Alexandra Griffina. Čini mi se da je on pripovijedao o takvoj mogućnosti. Govorio je o strašnoj i neuobičajeno! oluji. Čini se da se toga plašio.

Patricia je bila tri godine asistentica doktora Griffina.

*

Odjednom se ugase sva svjetla u stanu i vani. Noć kao tuš, noć što se gotovo lijepila za kožu, teška, postvarena, nedokučiva. Počela je panika.

— Umirite se... Upalit ćemo svijeće.

Dr Robert Hamilton nije stigao upaliti svijeće jer je u isti trenutak počelo oko drveća na krovovima i antenama sablasno plesati mrtvački plavo svjetlo, kao ples pucketavih iskara, kao golema novogodišnja jelka.

Električno svjetlo se pojavilo isto tako iznenada kao što je i nestalo. No, prije nego što su se začuli uzdasi olakšanja, nebo se zabijeli od blistava svjetla s istoka na zapad, a odmah zatim odjekne strašna

eksplozija kao iz tisuću topova, dok je blještavilo opet nestalo. Svi su se trgnuli, zidovi su počeli podrhtavati. Sa zida padne zrcalo i rasprsne se. Georgia Hamilton problijedi. Nebo iznova dobije blistavo bijelu boju, pa se ugasi. Zatim odjekne druga eksplozija. Činilo se kao da se zatim raspršila na sve četiri strane svijeta u strahovitom grohotu.

To je, čini se, bio znak da je počeo stravičan demonski vatromet. Nezamisliva je bila žestina munja što su počele parati crno nebo, otkrivajući oblačne pejzaže crnoga svoda. Nakon bljeskova slapovi eksplozija.

Munje nisu ostajale samo na nebu. Odjednom je bljesnulo pri zemlji, negdje na zapadu Londona. Golem stup plavkastoga spiralnoga svjetla. Sa zidova su popadale neke slike, zidovi su opasno podrhtavali. Još jedan spiralni stup plavkastoga svjetla na istoku i još jedna zaglušujuća eksplozija. Jačina električnog svjetla se vidljivo smanjila.

I tada: užareni meteor tresne u vrt Hamiltonovih.

Sve ih je zaslijepjelo jako svjetlo, popraćeno šumom kao da je netko zgnječio golem papir. Gosti, skamenjeni u salonu, jedva su se pribrali nakon nekog vremena, uznemirena pogleda, kad još jedan gorući meteor padne u perivoj. Marjorie Welington baci se na pod urlajući u živčanoj krizi. Trebalo ju je odnijeti iz salona i smiriti je. Svi su počeli govoriti o neopreznosti onih koji nisu htjeli zatvoriti prozore i spustiti kapke. Opet je u neposrednoj blizini pao užareni meteor. Nakon toga još žešća eksplozija. Činilo se da kuća neće odoljeti.

Roy je pogledao uplašeno Patricijino lice, njene ljubičaste oči.

Plameni meteor pao je pred Mansion House, pa u Cannon Street, zatim pred Katedralu. Tri slijedeća vatrena vrtloga u obliku meteora pala su na Strand, pred Operu i pred Somerset House. Isti blistavi i strašni fenomeni pojavili su se i na drugim mjestima Londona. To je prelazilo granice razuma. U Sohou su policajci sa zaprepaštenjem gledali plameni luk na raskršću Dean Street. Nesreća se sručila na grad. Posvuda gigantski vatromet. Oblaci s mora su donosili nove nepredviđene meteore.

*

Odjednom nenadan obrat. Oko 23,10 počelo se stišavati. Hamiltonovi gosti promatrali su uznemireno vatrene lukove, meteore i plamteće stupove nad pustim gradom. Grmljavina je jenjavala. Još su neko vrijeme čađavo nebo sjekle daleke munje. Nakon toga mučna tišina. Nijedne kapi kiše. Podigao se svjež vjetar. Tmurna se naoblaka počela trgati i pojavile su se zvijezde, utješni pupoljci ljetnog neba. Vjetar je postajao jači i uskoro se nebo potpuno raščistilo. Gostima je odlanulo.

— Osjećam se ugodno — primijeti Patricia.

— Možda smo mrtvi i sad smo čista duha — primijeti netko.

— Činilo mi se da će ta oluja nanijeti više štete. A nije bilo kiše, ni požara.

Na svim se licima vidjelo olakšanje. I ostale kuće u četvrti pomalo su oživjele. Reflektori su se ugasili. Klepetali su kapci na prozorima, pojavljivala su se narančasta svjetla. Koraci na pločnicima. Automobili. Mary Twilight se osmjelila.

— Zašto ne bismo prošetali parkom? — zapitala je.

*

Roy je ukočena pogleda i netremice promatrao stvar. Kraj njega smetene, zaprepaštene i tihe Patricia i Diana, na rubu velikoga parka. Mogli su ustanoviti isto što i ostali Londonci kad su naišli na tu stvar. Neshvatljivo. Doneseno u oluji. Roy je zadržavao dah buljeći u taj plod oluje. ONO je nalikovalo na golemu čahuru u travi parka. Roy je pomislio odmah na fenomen prenošenja materije. I znao je da ih takvih ima na stotine u cijelom gradu. Stotine čudovišnih čahura. Golemih, kao kamion cisterna, valjkasta oblika, sa šiljastim krajevima, sivkastih, sa crvenim brazdama. Mrežaste, fine strukture.

Čahura se nije micala. Tek se s nje dizao lagani oblačić pare.

Negdje u Hamiltonovu stanu dugo je zvonio telefon u svježoj kolovoskoj noći u Londonu.

*

Telefonske, radio i televizijske veze odjednom su uspostavljene. Telefoni su počeli pomamno zvoniti, teleksi su kuckali posvuda, satovi su se pokrenuli... Londonci su izišli na ulice, skupljali su se. Policijski su automobili jurili i najavljivali uzbunu kad su ustanovili prisutnost nepoznatih, još neispitanih tijela palih iz zraka. Stanovnici su se opet zabarikadirali u stanovima. Nije se znalo da li je ONO radiaktivno. opasno, pa je London opet postao opustjeli grad. Policajci i stručnjaci razbježali se s Geigerovim brojačima na mjesta gdje su bili opaženi čahurasti predmeti sa crvenim brazdama. Dugo je trajalo dok nije u izvještaj unesena opaska: nije radioaktivno. To je odmah javljeno Londoncima.

Novine su imale na prvim stranama krupne i senzacionalne naslove. Svi su se gubili u pretpostavkama. Dakako, najfantastičnijim. Prolazili su, zatim, dani kao i uvijek. Prvo iznenađenje počelo se smirivati. Oko čahura su podignute ograde. Meteori su fotografirani tehnikom u kojoj sve ono što je toplo postaje bijelo, a hladno crno. Čahure su na fotografijama dobile bijelu boju, s okomitim i

vodoravnim brazdama. Meteori su, dakle, bili topli.

Da li je to značilo da su živi? Filmovi su poticali na tu pretpostavku. Oni su pokazivali da se to sve polako i miče, poput crva, uz pulsiranje. Kao neka čudovišno velika glava.

Oko predmeta palih s neba okupljala se svakoga dana gomila znatiželjnika. Kako je prolazilo vrijeme, čahure su postojale providne, što je opet privuklo i one koji su se već zasitili tog fenomena. Meteori su zatim postajali sve prozirniji, da bi, na kraju, odjednom posve nestali. Dakako, na zaprepaštenje stanovnika Londona, koji su jednoga dana ustali i nisu više na tratinama vidjeli kukuljice pale s neba. Jesu li jednostavno postale nevidljive ili su nekamo nestale?

I stanovnici, i policija, i učenjaci imali su sada čime razbijati glavu. Objašnjenja nije bilo. Čudnovata materijalizacija objekata palih za vrijeme oluje, pa zatim njihova dematerijalizacija. Na mjestima gdje su se prije kočili, stavljeni su bijeli stupovi. No, i to je moralo proći. Srušene su ograde, izbrisani bijeli stupovi, više nitko nije govorio o toj pojavi.

I tada je jednog dana kod Roya Morissona zazvonio telefon. Kad je digao slušalicu, začuo je uznemireni Patricijin glas.

— Halo, Roy! Patricia. Telefoniram iz sobe profesora Griffina On je nestao. Dođite odmah...

— Dolazim, ali što se dogodilo, Pat?

— Ne mogu vam reći preko telefona...

— Dobro, doći ću — odvrati Roy.

I tako je. zapravo počeo slučaj oblaka što dolazi s mora.

*

Bila je jesen, hladna, nemilosrdna, monotona, londonska magla. Roy je parkirao »jaguar« duž pločnika u tihoj četvrti Bilo je 17 sati. Magla kao da se gibala u prvom svjetlu uličnih svjetiljaka. Mladić je pozvonio na broju 21. Začuli su se koraci, teška se vrata otvorila i pojavila se Patricia — blijeda, ali lijepa, u bijeloj bluzi.

— Uđimo — ona će uznemirenim glasom. — Hvala vam što ste došli. Potrebni ste mi. Ovdje sam od jutra. Ne znam što se događa.

— Sami ste? Što je?

— Ne znam, Roy... vjerojatno nešto strašno. Nestao je dr Griffin, a nestala je i njegova gazdarica. Danas sam nastupila posao. Nikoga nema u kući. A pogledajte ovo...

Ona pođe k stolu i uzme nekakav papir. Roy joj stane iza leđa i počne čitati u sebi. Tišina.

— Jeste li razgovarali... privatno? — zapita Roy.

— Ponekad...

— Je li vam već govorio o tome? O svojim strahovanjima?

— Spomenula sam vam to kod Hamiltonovih. Iznenađena sam kao i vi. I uznemirena. Što to znači?

— Jeste li sigurni da je nestao? Možda je samo otišao nekamo.

Patricia potrese glavom.

— Sigurna sam. Nije on bio takav. Nestala je i Carole, njegova gazdarica. Bio je uvijek iskren sa mnom. Ili možda nije...? Često je bio odsutan... Ja sam se brinula o svemu za put kad bi odlazio na simpozije.

— Možda je tada odlazio na tajna mjesta a ne na konferencije.

Patricia raskolači ljubičaste oči.

— Bojim se...

— Možda ova poruka ništa ne znači... — primijeti Roy, — Možda je prazna fraza...

Opet je Patricia pokretom glave rasula kosu.

— Ne, nije to slučajno. Govorio mi je o tome. I to se dogodilo. Da je otputovao, znala bih. Nešto ozbiljno se dogodilo. Nema ni Carole.

Kad su začuli kako se otvaraju ulazna vrata, oboje se trglo. Začuli su korake. Carole! I stara profesorova gazdarica bila je iznenađena kao i oni.

— Što je to? — promucala je.

— Vi ste ovdje, Carole? Mislila sam... — reče Pat.

— Mislili ste? Da su me oteli?

— Gdje je gospodin? — zapita Patricia.

— Zar nije ovdje?

— Nije. Zar ne znate?

— Danas imam slobodan dan. Gospodina nisam vidjela. Ostavila sam mu doručak pred vratima.

Odjednom se Patricia sjeti da nije predstavila Roya.

— Ovo je moj prijatelj Roy Morrisson. Zvala sam ga. Nisam znala što se dogodilo profesoru. Našla sam poruku na stolu...

— Poruku?

Patricia joj pruži papir. Kad je Carole pročitala načrčkana slova, problijedila je.

— Izgubljeni smo... — promrmljala je.

— Rastumačite nam, Carole — uznemireno će Patricia. Nastala je prilično duga šutnja. Stara žena nije mogla skriti svoje uzbuđenje. Očito, znala je nešto. Ako Griffin nije bio ovdje, bio je, znači, ondje. Jest, ona će objasniti gdje... Pogledala je još jednom ceduljicu, na kojoj je pisalo:

»Toga se oni boje... Oblaka što dolazi s mora... Oluja i bujica vatre... apokalipsa... Tada će biti prekasno za mene... i za sve. Treba zaustaviti proces Z... Zaustaviti proces...Z...«

*

Ondje, to je značilo u Old Cross Bridgeu, stotinjak kilometara od Londona. Posjed dra Griffina u provinciji. Romantično i melankolično. Na tri kilometara od Old Cross Bridgea bila je prostrana zgrada, nekada vlasništvo sikstinaca. To Griffin nije otkrio Patriciji. A Carole je to znala već dvadeset godina. Znala je da postoji Tokaoda House.

Predosjećajući neizbježnost katastrofe, i videći kako teku događaji, Carola je otkrila broj telefona i točnu adresu Griffinova imanja. Patricia i Roy otputovali su onamo iste noći. Ostatak noći proveli su u »Drive hotelu«. Valjalo je čekati do jutra. Kad su sutradan stigli u Tokaoda House, bilo je kišno i tmurno. Carole im je dala ključeve i lako su otvorili velika hrastova vrata. Svjetlo se automatski upalilo čim su se otvorila vrata.

U prizemlju su obične prostorije: dnevni boravak, saloni, mnogobrojne sobe. Stari klavičembalo u kutu.

Roy i Patricia uputili su se stepenicama u prvi kat. Sve je novo. Stropne svjetiljke, vrata od kovana željeza. Roy izvadi neki plosnati ključ i otključa bravu. Vrata se otvoriše i ukaže se golem laboratorij, blistav, krcat uređajima i aparatima.

— Evo vam objašnjenja. Ovdje je dr Griffin provodio slobodno vrijeme — primijeti Roy.

Sve je bilo odlično održavano. A ipak, činilo se da nikoga nema u kući. Bila je tu i hladna komora, ultracentrifuga, spektrograf, infracrveni spektroskop, uređaji za kristalografiju, za kromatografiju, cijevi, kušalice, kristalizatori, cijevi za kisik, aparati za destilaciju, vrlo precizne vage, mikroskopi, aparati za biološku analizu, stol za seciranje, autoklav, kirurški instrumenti... sve što je moglo zatrebati u najsuvremenijem laboratoriju. Iznenađujuće. Tko je to održavao? Čemu se ovdje posvećivao dr Griffin? U kakvoj je to vezi s onom porukom? Kakve, pak, veze ima nedavna kataklizma s tim?

U susjednoj sobi — osam kompjutora sa centralnim terminalom. Tko je to mogao financirati? Za to nije bio dovoljan prihod jednoga čovjeka. Vlada...? Tada...

Drugi kat. Iznenađenje za iznenađenjem. Laboratorij s drukčijim aparatima i instalacijama. Roy nije mogao pojmiti njihovu svrhu. Zatim soba za odmor. Onda neka vrata čvršća od vrata blagajne. Sve to u zgradi I.

Pošli su preko dvorišta u kišu da bi ušli u zgradu II. Ušli su u centralni hodnik. S obje strane hodnika sobe. I nesnosan vonj fekalija i znoja. Iznad prozora zvrndaju ventilatori. Prostorija nalik i na veliku bolničku prostoriju i na veterinarsku stanicu.

Roy i Pat ostali su na pragu, zbunjeni vonjem. Predosjećali su nešto nesvakidašnje. Poslije prvoga šoka ušli su u prvi odio. Krevet, klinički, i na njemu leži tamnoputi muškarac, obučen u traperice, mornarsku majicu, bosonog. Spava, ili se tako čini.

Pošli su u slijedeći odjeljak. Majmun Makaki. Na slami. I on je, čini se, spavao. Zatim šetlandski poni, pa njemački ovčar, dvije mačke, sklupčana boa. U kavezima štakori i zamorci, pa žabe. I najčudnije: četiri staklenke s ljudskim plodom, fetusom. Posljednji je odjeljak bio dug. Na policama su se nalazile velike posude, u kojima je čudnovato vrvjelo i gmizalo... Puževi, prilično veliki, s diskoidnom kućicom. Neki su posve bili izišli iz kućica. Činilo se da su nepomični. Etiketa je označavala da su to mekušci.

U susjednom akvariju je svjetlucalo na tisuće crvenih točkica. Vrvjelo je. Čudesna, usporena koreografija.

Na tronošcu obično povećalo za gledanje površine uznemirene vode. Roy pogleda. Bilo je tu vodenbuba, ljuskara, sitnih morskih konjica. Susjedni kristalizator bio je prepun pijeska, a u zelenkastoj su posudi neobično tromo gmizali crvenkasti crvi-gliste od dvadesetak centimetara. Na prednjem dijelu ispupčene sisaljke, dlakave nožice. Bilo ih je stotinjak.

— Pješčani crvi — promrlja Roy. — Mamci za ribiče.

I gliste i crvi bolovali su, čini se, od iste bolesti: kretali su se tromo, kao paralizirani.

— Askaride, čovjekovi paraziti — pročita Roy na cedulji. Idući kristalizator bio je napunjen vodom koja je na dnu bila blatna. U njoj na stotine končića i vrpčica, crva sa surlicom. Spajali su se i razdvajali vrlo usporeno, prepletajući se. Bila je to neka vrsta morskih crva: nemertiens. U posudi do njih gibale su se krvavo-crvene ličinke. Natpis: ličinke chironome.

— Kakve su to chironome? — zapita Patricia.

— Neka vrsta muhe nalik na komarca, ali ne bode. Sve je to tako neshvatljivo — doda Roy i pogleda u posudu u kojoj se nalazila morska voda, a među algama su plivali prozirni zelenkasti krastavci nezamislivo sporo. Natpis: morski krastavac.

Na odijeljenom bijelom pijesku posuda s odurnom vodom. Kraj nje mikroskop. Roy je bacio pogled i u bubrenju ugledao prozirna treperava bića: papučice. Jednostanična bića.

— Kao amebe s trepljama — primijeti Roy, znajući da Patricia očekuje njegovu opasku.

Pošli su u slijedeći odjeljak. Drveće! Bagrem, zanovijet, mimoza. U odjeljku je bilo toplo kao u stakleniku. Goleme posude u koje su bile zasađene biljke bile su rascijepljene i golemo je čvornato korijenje virilo.

U posebnom odjelu uzgajali su se štakori i zamorci za pokuse.

— Što bi to moglo biti? — zapita Patricia. — Što to znači? — Bila je blijeda. — Ljudi, životinje, biljke, odnosno čovjek, tamnoputi čovjek što spava, životinje što, čini se, također spavaju...

*

Oko podne su se odlučili da dovrše pregledavanje imanja. Pošli su dvorištem iza zgrade 2, kroz željezna vrata. Iznenadila ih je hladna sumaglica. Iznenadilo ih je, osim toga, još nešto zbog čega su ostali skamenjeni na pragu. Sitna kiša nije bila ništa prema onome. Patricia je od straha okrenula upitno svoje ljubičaste oči prema mladiću.

— Roy, bože moj... oni su ovdje...

Roy se. dakako, u prvi trenutak zbunio. Ali kad se pribrao, nije poduzeo ništa. Umjesto toga preuzeo je na sebe svu kasniju odgovornost. Poslije je priznao da ga je uhvatila luda pomisao da valja iskoristiti priliku. Jer, ovdje, u popločanom dvorištu bivšega samostana, bile su poredane šutljive, strašne, zlokobne čahure s londonskih ulica. Bilo ih je samo dvadesetak. Kako su dospjele ovamo? Ovi ovdje meteori bili su mnogo krupniji od onih na londonskim ulicama. Nisu li se, možda, spojili? — pitao se Roy.

U dvorištu je mrmorila blaga jesenska kiša, umirujuća, sitna. Roy je bio sasvim blizu čahurama. Jest, one iste kao na londonskim ulicama samo veće. Sivkaste, sa crvenkastim nepravilnim brazdama. Deset na jednoj, jedanaest na drugoj strani. Vlaknasto tkivo, fino tkanje, kao čahure svilene bube. U njihovoj blizini osjećalo se kao da zrače nekakvom toplinom.

— Vratimo se — tjeskobno će Patricia kad se Roy okrenuo. — Što bismo mi tu mogli učiniti?

— Ne znam. A doktora Griffina nema nigdje.

Vratili su se u zgradu 2. Roy uđe u prvi odjel, gdje je ležao bolesnik, i nagne se nad njim. Čovjek je duboko spavao. Roy mu opipa bilo. Ruka bolesnikova bila je ledena. Puls je bio spor, slab. Disanje teško. On prodrma čovjeka. Ništa. Pokuša još jednom, jače.

— Čujete li? — viknuo je.

Tamnoputi je jedva reagirao. Stisnuo je čeljusti, kao u nehotičnom grču mišića. Otvorio je napola usta. Ali glasa nije pustio. Patricia ga je sažaljivo gledala.

— Čujete li? — ponovio je Roy glasnije.

Kao odgovor čulo se nekoliko nerazumljivih riječi.

— Mi smo prijatelji... — pokušavao je mladić. — Prijatelji smo... Dolazimo vam u pomoć. Što se dogodilo?

Opet nekoliko nerazumljivih riječi, točnije rečeno glasova.

— No, pokušajte — hrabrio je Roy čovjeka u komi.

— Zausta... vite... proces Z... Aaah... za... ustavi... te proces Z. — i muškarac opet padne u stanje iznemoglosti.

— Trebalo bi pozvati liječnika — primijeti Patricia.

— Roberta Hamiltona — reče Roy kao da nastavlja njezinu misao. Zatim pođe užurbano u druge odjeljke i pokuša probuditi životinje,

majmuna, psa, mačke. No, oni kao da su bili iskopčani. U istom stanju kao i malaksali čovjek. Roy se odluči i pođe do telefona. Okrene broj doktora Hamiltona. Zauzeto. Pogleda u telefonsku knjigu. Netko je istrgao nekoliko stranica. Zatim mu se pogled zaustavi na bugačici. Neka slova. Roy okrene bugačicu prema ogledalu. »Zaustaviti proces Z« — pisalo je. Netko je bio opsjednut tom rečenicom. Mladić opet okrene broj. Ovaj put uspješno.

— Halo! Ovdje dr Hamilton — javi se glas s druge strane žice.

— O, Roberte. Ovdje Roy. Trebam vašu pomoć — reče Roy i u nekoliko mu rečenica ispriča o čemu je riječ.

— Dolazim — odlučio je Robert Hamilton.

Vratili su se tamnoputom bolesniku. Patricia mu ubrizga injekciju kofeina; našla ju je u ormariću prepunom lijekova. Zatim su čekali. Za nekoliko sati stigao je i dr Hamilton. Odmah je počeo pregledavati nesretnog bolesnika. Nije ni postavljao pitanja.

Poslije općega kliničkog pregleda, izmjerene temperature i pulsa slijedio je elektrokardiogram, EKG. Pokazalo se da čovjek ima srčanu aritmiju sa znakovima srčanih tegoba.

— Aritmija i šok — primijeti dr Hamilton. — Trebalo bi ga odvesti u bolnicu. Ugrijati ga, izliječiti ga od dehidracije.

— U bolnicu? Nemoguće.

Dru Hamiltonu nije preostalo drugo nego da zasad bolesniku ubrizga intravenoznu injekciju grožđana šećera.

— Zbog čega je nemoguće? — zapita liječnik.

— Našli smo nešto izvanredno — počne objašnjavati Patricia. — Fantastično i tajno...

— Ako je to vladin pothvat, mnogo stavljamo na kocku — doda Roy ozbiljno. — Imamo razloga vjerovati da je dr Griffin nestao pod neobjašnjivim okolnostima. Upustio se, vjerojatno, u supertajna istraživanja, možda za račun narodne obrane. Ako je tako, mi smo u škripcu. S druge strane, čini se da se Griffin igrao »đavolova učenika« i da je odjednom sve pošlo nizbrdo, on nije više mogao vladati situacijom. Nekoliko je puta napisao rečenicu: »Zaustavite proces Z«. I ovaj je muškarac što leži kazao to isto.

— To nije dovoljan razlog da se ne brinemo o njegovu zdravlju — odgovori Robert Hamilton.

— Slušajte, Bobe, vi ste liječnik, ovdje ima sva sila instrumenata i uređaja. Sve što je potrebno za kirurišku intervenciju i biološku analizu. Ne bismo li mi mogli ovo razmrsiti spasivši i čovjeka i otkrivši tajnu, a usput i zaustaviti taj toliko spominjani proces Z?

U tišini koja je slijedila dr Hamilton je procjenjivao situaciju i vagao razloge. Pogledao je iznemogla čovjeka na postelji. Činilo se da se miče. Pritisak mu se pomalo povećavao. Otvorio je polako oči sa žutim crtama. Neznatno je zadrhtao. I progovorio:

— Bolestan... svi bolesni... Opasno... proces Z... treba zaustaviti proces Z... ubiti profesora Griffina, prekasno... oklopljena soba...

I bolesnik je pao opet u stanje mrtvila.

— Ne shvaćam — primijeti liječnik. — Morat ću obaviti bioanalizu.

— Ima tu još nečega, Bobe — napomene Roy. — U vrtu imanja stoje čudovišne čahure što su one noći pale s neba.

Robert se ukočio, oči mu narasle. Još ih je više raskolačio kad ga je Roy bez riječi odveo u dvorište.

— Što ste vi to otkrili ovdje? — pitao je. — Treba obavijestiti vlasti!

— Nastradali bismo što smo se upleli u državnu tajnu — odvrati Roy. — Pođimo dalje, u prostorije, u laboratorije.

— Ovdje bi se mogao liječiti čitav bataljun vojske. Možda je to jedna etapa kemijskog rata — primijeti zatim liječnik.

— Tako mi se nekako čini. I Griffin je pobjegao nakon neke nepromišljenosti. Ne smijemo obavijestiti vlasti. Moramo doznati što se događa ovdje i sve uništiti ako bude potrebno.

— Ali i ovoga čovjeka treba liječiti! — ustrajao je Bob.

— Freddie je biolog. Pozovimo ga. Lord Wellington je zoolog, trebalo bi mu pokazati ovo ovdje. Možda bi on mogao ustanoviti razlog istovremene prisutnosti svih ovih životinja. Onaj pak agent lady Twilight zna otvoriti svaku bravu. A ovdje ima. saznali smo malo prije, neka oklopljena soba. Stanley Haiward se bavio naučnim radom i zna se služiti kompjutorima. Ujedno je i odličan fotograf. Ja sam kemičar. Patricia je tehničarka. Još nam je potreban fizičar.

— Archibald Kerby — spomene Robert Hamilton.

— Evo, treba ih pozvati ovamo, rastumačiti im sve. Svi zajedno ćemo uspjeti. Ostavi li nam armija dovoljno vremena...

— U redu. Slažem se — odgovori Bob.

Dr Hamilton je sjeo kraj telefona i okretao brojeve svojih znanaca učenjaka. Roy je razmišljao, činilo mu se da mu je na rubu misli ideja, detalj koji mu je neprekidno izmicao, a bio je važan.

*

Kad su se svi skupili, ustanovili su da je trebalo angažirati mnogo specijalista kako bi se nadomjestio jedan jedini: dr Alexandar Griffin. Da li je on sam eksperimentirao? Teško. Roy je preuzeo rukovodstvo nad operacijama i raspoređivao je posao. Najprije je trebalo liječiti tamnoputog bolesnika. Valjalo je ustanoviti kakva je bolest zahvatila životinje. Lord Wellington je odmah pri dolasku uzviknuo:

— Kakve li čudne zbirke! Tko ih je izabirao? I zašto? Ako to doznamo, doznat ćemo mnogo.

Dr Freddie Hamilton je uzimao uzorke da bi utvrdio muškarčevu bolest i njegovo zdravstveno stanje. Na prvom je katu bio pravi laboratorij. Wellington se sa svoje strane također prihvatio posla da nađe nit vodilju u selekciji životinja, da u stanovi kakva ih je bolest napala i da pronađe lijek. Bob Hamilton je pomagao bratu. Patriciji su povjerili da ustanovi krvne grupe i broj krvnih zrnaca. Ona je to znala raditi, pa zašto ne bi takav rutinski posao povjerili njoj? Radila je i s drom Griffinom.

Patricia je savjesno obavljala svoju dužnost, ali nešto važno je propuštala, pa su već u početku bili zabrazdili u grešku. Da su se osobno pozabavili time, vjerojatno bi se stvari od početka odvijale drukčije.

Stanley Haiward je u međuvremenu postavio u dvorištu bivšega samostana niz aparata za snimanje i infracrvenih kamera, na različnim udaljenostima i pod određenim kutovima. Brzina njihova snimanja uređena je mehanizmom.

Archibald Kerby je provjeravao naučne aparate supercentrifugalne crpke, spektrografe, mikroskope. Nigdje nikakva dokumenta. Ray Coogan je lako otvorio metalne ormare. Ali, bili su prazni. Preostala je oklopljena soba. Na nju je upozorio bolesnik. U njoj je, vjerojatno, bilo nešto važno. I opasno. Ako to nešto nije Griffin ponio sa sobom. Pred vratima se Coogan počeše po glavi. Gledao je u dugmeta.

— Poseban model — reče. — Ne znam...

— Nemojte pretjerivati. Znam da ste pravi majstor u svojoj struci — primijeti Roy. — Ovaj put je za opće dobro.

Coogan slegne ramenima i približi se vratima. Tankim i od nikotina žutim prstima pažljivo je pokretao veliko vanjsko dugme, a pri tome je osluškivao reakcije. Prsti su mu se pokretali poput paukovih nogu prema žrtvi. Vjerojatno je zaustavio i disanje. Pokušao je riješiti tajnu brave i njene kombinacije. »Paukovi« su prsti prelazili s dugmeta na dugme, polako i neumorno ih okretali.

Odjednom se Cooganovo lice razvedri. Kao da mu je pobjeda bila među prstima. Još četiri brze kretnje i on je okrenuo dugmeta. Čuo se »klik«. Vrata su se polako otvorila.

— Čestitam — reče Roy. — Zaista čestitam.

Ray Coogan je zapalio cigaretu. Roy gurne vrata okloplje ne sobe. Neodređeni miris, hladna atmosfera. Goli zidovi. Svjetiljka na stropu upalila se kad su otvorili vrata. Nešto je stajalo u središtu sobe, na bijelom stolčiću.

Staklena čaša do tri četvrtine napunjena nekakvom plavkastom tekućinom. Roy ostavi vrata pritvorena. Što bi to moglo biti? Coogan nije shvaćao.

— Samo zato sam došao? Što je ovo?

— Zvat ćemo Archieja... brzo...

Pošli su po Archibalda Kerbyja. On je uzeo brojač i detektor gama zraka. Nekoliko trenutaka je radio oko čaše, a zatim je mogao javiti utješnu vijest: ovo nije radioaktivno.

— Izvrsno — odvrati Roy.

— Što kanite sada? — zapita Archie.

— Volio bih kad bismo ovamo na neko vrijeme zatvorili zamorca.

Tako je i učinjeno. U oklopljenu sobu s plavkastom tekućinom zatvorili su štakora i zamorca. Prihvatili su se zatim analiza i istraživanja. Svi su bili umorni. Dr Hamilton obavio je pretrage na svojim kolegama. Bojali su se zaraze. Zatim su se skupili u sobi za dnevni boravak. Vani je rominjala jednolična kiša. Imali su dojam da im je u rukama cijeli svijet.

— Sve je to čudno — reče Archibald Kerby.

— Pitam se... počne Freddie i zapali cigaretu. — Pitam se neće li se dr Griffin nakon kraće odsutnosti pojaviti. I što će pomisliti kad nas nađe ovdje?

— Ne vjerujem — odvrati Roy. — One poruke... Sve ovo dokazuje da je situacija izvanredna.

— Ja sam za pretpostavku o »đavolovu učeniku«. Dr Griffin je ovdje oslobodio nešto čime nije više mogao gospodariti. Ili je pobjegao ili je poginuo — držao je Bob.

— Svakako — napomene Ray Coogan ispijajući viski — mi smo u opasnosti.

Lord Wellington je ispijao viski za viskijem. Samo je slušao.

— Gladan sam — javi se odjednom prozaično Coogan. — Ako i spašavamo čovječanstvo, ne smijemo zaboraviti na naše želuce.

— Pa da — javi se Patricia — i budući da sam ja jedina žena ovdje...

Gladni, umorni, uz rominjanje jesenske kiše, učenjaci skupljeni u laboratoriju dra Grifiina nisu znali što ih čeka.

*

Nad bolesnikom tamne puti uspostavljena je stalna liječnička paska i liječenje, neprestano su snimali EKG. Čovjek je neprekidno ležao u toj njima potpuno neshvatljivoj komi.

— Uvijek isto — reče Bob Hamilton.

— Mislim da imamo sve rezultate — reče Roy. — Prije nego što počnemo analize moram vam reći da na drugom katu postoji narančasti telefon i teleks. Ne pokušavam ni pomisliti kamo vode linije.

— Možda u ministarstvo obrane — promuca Coogan. — Nije bilo nimalo genijalno umiješati se u ovo.

— Važno je znati što ćemo učiniti ako telefon zazvoni ili zaštekće

teleks — zamislila se Patricia. — Ako se javimo, mogli bismo začas imati za vratom tajnu službu Njezina veličanstva.

Svi su se zgledali. Bilo je to istina. Činilo se da Griffin nije mogao opremiti takav laboratorij bez tuđe pomoći.

— Što mi tu možemo — primijeti Roy. Predlažem da očitamo sve rezultate. Počnimo od nas, pa od tamnoputog, a zatim bi bilo dobro da čujemo što je zaključio lord Wellington o tom čudnom zoološkom vrtu. Zašto baš majmun, zašto šetlandski poni, zašto boa? Što se tiče zamorca, pričekali bismo do sutra.

Freddie je potvrdno kimnuo glavom, pa je Roy Morrison nastavio:

— Od sutra ćemo pokušati analizirati Plavu tvar. Onda ćemo pregledati infracrvene fotografije i filmove o čahurama.

Sada je Stanley Haiward potvrdno kimao glavom. Već je imao pedeset snimki i dva filma.

Tada je vrisnuo telefon. Iznenada, oštro, neizdrživo, ubadajuće. Narančasti telefon! Možda izravna linija s vladom? Sledili su se, zgranuli, ukočili. Činilo se da je prošla cijela vječnost. Nisu se micali. Suludo uporna zvonjava probijala im je bubnjiće. Tko bi znao reći koliko dugo je to trajalo? Onda zvonjava odjedanput utihne. Tišina što je slijedila bila je bolna. Roy se prvi javio.

— Možda bi bilo bolje da smo se javili?

— Ne, ne — kazao je netko. — Bili bismo uhvaćeni kao štakori.

— Vjerujem da će se opet javiti — zloslutno će Patricia.

I javio se. Još oštrijim zvukom nego prije. Nepojmljivo, beskonačno, s neizrecivom prijetnjom, a onda se zaustavio naglo kao što je i počeo. I javio se ponovo nakon nekoliko trenutaka. I tako nekoliko puta.

— To postaje nesnosno — primijeti Roy uznemirenim glasom. — No, nemamo izbora. Treba ići do kraja. Najprije vas mogu obavijestiti da analize pokazuju da smo dobroga zdravlja. Archie ima malo povišen kolesterol. A onaj bolesnik, Broj jedan, kako sam ga nazvao... — Roy počne čitati podatke koje mu je dao Freddie Hamilton.

— EKG pokazuje srčane smetnje i nepravilan puls, a sve drugo, bazalni metabolizam, krvna slika i ostale pretrage su negativne. Ne znamo što je. Ili čovjeku nije ništa i ja ne shvaćam njegovo stanje, ili je obolio od neke rijetke bolesti za koju su potrebni superspecijalistički pregledi. Zato bi ga trebalo prenijeti u bolnicu.

Nastala je tišina. Roya je opet počela progoniti pomisao na onu pojedinost, koju nikako da iščupa iz podsvijesti, nikako da prijeđe prag sjećanja.

— Lord Wellington — reče Bob.

— Pokušao sam doznati što je tim životinjama. Uzalud. Čini se da boluju od iste bolesti kao i tzv. Broj jedan. Neka vrsta kome. Organizam je neoštećen, ali život u njima je usporen. Ne mogu

protumačiti prisutnost biljaka u ovoj sredini.

— To je proces što je zahvatio i životinje i biljke. Ponajprije: zašto čovjek tamne puti? Zašto majmur i tako dalje? Kakve su veze među njima?

Lord Wellington nije mogao odgovoriti. Svi su, zapravo, počeli krivo, pa su nastavili lutati.

— Zašto fetus? — pitao je Roy.

— Neobjašnjivo — odgovorio je Wellington. — Nastavit ću istraživanja i pretrage.

— Da čujemo Archieja — nastavi Roy.

— Što bih mogao dodati a što se već ne zna? Laboratorij je savršeno opremljen.

— Haiward? Kako je s kompjutorima?

— Poznati modeli, mogu se njima služiti. Možemo pogledati i snimljeni materijal. — I počeo je pripremati ekran. Odjednom se začulo oštro kucanje.

— Teleks! — vikne Roy. — Da vidimo! — I on pođe prema ormariću s teleksom. Uređaj se javljao, vjerojatno, nakon neuspjelih telefonskih poziva. Roy je čekao da završi otkucavanje, kako bi mogao skinuti traku s porukom. Kad je to bilo gotovo, počeo je naglas čitati:

— RGX2 — Čudi nas što ne odgovarate na telefonski poziv i ne javljate se povremeno kako je dogovoreno u vezi s pozitivnim odvijanjem pokusa. Držite li da je proces Z neizbježan? Odgovorite. Kraj. MSXV4D4.«

Prisutni su se zaprepašteno pogledali. Royu se činilo da mu papir prži prste.

— Što sad? — javi se Freddie.

— Ne znam — zabrinuto će Roy. — Odgovarati svakako nećemo. Pravit ćemo se gluhi... No, da vidimo te fotografije čahura.

Archie je ugasio svjetlo. Prve fotografije nisu pokazivale ništa osobito. Mogla se vidjeti nekakva nejasna čudna magma. Neraspoznatljiva. Ipak, nešto drukčija od one što su je snimili vladini fotografi u Londonu.

— Ništa novo — primijeti Roy. — Jasno je da je unutra nešto Živo. No kakav je unutra život? Odakle?

— Što će se iz toga izleći? — zapita netko u mraku. — Kakve veze ima ovo sa čahurama?

— Ne znamo. Da vidimo filmove.

Film je snimljen usporenom tehnikom. Mogle su se opaziti promjene. Činilo se da se i sama čahura miče, kao da gmiže, diše, podrhtava. Od vremena do vremena vidjelo se neko pokretanje prema sredini i prema vrhu. Kao da se stvar zarobljena unutar čahure upinje da iziđe, da probije oklop. Onda su se na mahove unutrašnji pokreti sistematizirali, zatim su se stvarala dva vala i upirala snage prema

vrhu i dnu. Spajala su se u sredini. Čudnovata valjkasta tijela bila su legla fantastične aktivnosti. Svakako je unutra nešto živjelo. Nešto čudovišno. Što će se dogoditi kad stvar uspije izići?

— Ne znamo što je unutra — primijeti Roy — a ne smijemo ništa dirati.

— Čudna živa bića iz svemira — reče Stanley.

Upalili su svjetlo. Šutjeli su neko vrijeme.

— Nismo odmakli daleko — primijeti Bob. — Nismo ništa pametniji i ne znamo što nam se sprema.

— Bilo što da nam se sprema — napomene Roy — sad je vrijeme da odspavamo. Bob će provesti noć u zgradi 2 i bdjeti nad zdravljem Broja jedan. Bilo bi dobro da ustanemo rano, oko pet ujutro, i da nastavimo rad. Analizirali bismo Plavu tvar. Pokaže li se štetnom, uništili bismo je. Znamo da se u nekim istraživačkim centrima istražuju kemijske tvari i proizvodi kojih je dovoljna samo jedna desetina miligrama pa da zatruje cijeli grad. Mislim da je svačija dužnost, osobito pravih učenjaka, da se suprotstave takvom strašnom obliku rata. Zato sam se i odlučio na takvu akciju. Otkrit ćemo što se ovdje kuha i uništiti sve što bi bilo štetno za čovječanstvo. Ali, moramo uspjeti. Nemamo prava odustati.

Tišina je i dalje pritiskala. Svatko je odmjeravao vlastite snage i moguće rizike. A ono neznano se približavalo korak po korak, neizbježno, podmuklo, neprotumačivo...

*

Uvečer trećeg dana moglo se ustanoviti da se ekipa već uigrala i prilagodila, da su učenjaci radili dan i noć, na smjenu, i da se narančasti telefon nije više javljao. Osim toga, u oklopljenu sobu, gdje je u čaši bila Plava tvar, svakoga su dana stavljali zamorce i štakore. Dosad tri štakora i tri za morca. Prvi su ondje ostali tri dana, drugi dva, treći jedan dan. Sve je izgledalo normalno i činilo se da može početi analiza te čudne materije. Doimala se bezopasno.

Postigli su i to da Broj jedan progovori poneku riječ. Životinje su još bile u stanju bliskom smrti. Nisu se hranile, nisu reagirale. Ostala je neriješena i zagonetka zašto su baš izabrane te životinje i biljke.

Valjkaste čahure nisu mijenjale oblik i ništa nije najavljivalo da se bilo što mijenja. Samo su filmovi pokazivali micanje, težnju za izlaženjem. Tajna Tokaoda Housea ostala je u mraku. Tjeskobna, prijeteća...

Kiša je prestala i Patricia je odlučila da iziđe malo u dvorište na svjež zrak, u ledenu i vlažnu noć. Oko mjeseca su se gomilali prljavi oblaci. Koračala je između lokvica vode. Nasuprot njoj zgrada 2. Od početka je Patriciju mučila tjeskoba zbog ove pustolovine kojoj nije

znala kraj. Mislila je i na Roya. On je u njezinu životu zauzimao važno mjesto. Je li to igra slučajnosti? On je tako ljubazan prema njoj... Tako je razmišljala pod mlječnim diskom mjeseca, pod pokretnim nebeskim krajolikom.

Nije ni čula kad joj se približio Roy.

— Umjesto da se odmarate — reče — on — vi dolazite ovamo...

— Nije zabranjeno sanjariti — odgovori ona. — Osim toga, sve te stvari koje nas okružuju — nastavi ona. — Što će se dogoditi? Hoćete li smoći snage da dovršite ono što ste započeli? Prema kojem cilju idete? Nisu li sve to kule na pijesku?

— Da se vratimo, Pat — reče Roy umjesto odgovora. I povede je prema vratima. Nije ju imao vremena utješiti. Tek što su ušli u trijem, ukočili su se i stali. Jezovit urlik, neljudski krik pun bola odjeknuo je odnekud.

— Što je to? — preplaši se Patricia.

Krik je postajao slabiji, pretvorio se u jecaj i tužaljku, da bi opet dostigao vrhunac. Kao urlik životinje što je kolju.

— Iz podruma — primijeti Patricia.

— Ali, pregledali smo ga — odvrati Roy. — Pođimo opet onamo. — I on potrči prema vratima pod stepenicama. Ušli su u jednu od tri glavne prostorije podruma. Prostorije su bile pune otpadaka, staroga željeza, starih cijevi, željeznih rešetaka. Nigdje nikoga. Samo je mrmorila plinska peć. Na stepenicama koraci i buka. I ostali su pošli za njima. Fred Hamilton, lord Wellington i Ray Coogan.

— I vi ste to čuli gore? — zapita Roy.

— Ćulo se u cijeloj kući — odgovori Freddie. — Neizrecivo... strašno. Ima li koga?

— Nikoga.

— Kao da su nekoga mučili ovdje dolje — primijeti lord Wellington. Ali gdje? Imam dojam da to nije sve. Da ćemo se mi načuditi još koječemu ovdje.

— Treba pregledati zidove — napomene Roy. — Negdje bi morao biti nekakav ulaz.

Krikovi su se iznenada ponovili. Stravično. Luđačko jadikovanje, životinjski krikovi. Kao da su dolazili odasvud. Pat i Roy jurili su u svim smjerovima s baterijskim svjetiljkama. Kuckali su i pipali po zidovima. Jauci nisu prestajali. Djevojka i mladić su uzalud pretraživali zidove. Vrata nije bilo.

— Ali tko bi to mogao urlati? Griffin? — zapita Roy. Jedva je to zapitao kad se vriskovi i jauci ponove.

Sva pretraživanja zidova ostala su bezuspješna. Počeli su zaključivati da je soba u kojoj muče čovjeka prilično daleko, ali da postoji neki njima nepoznati akustički fenomen. Sutradan će, odlučili su, uzeti oruđe i prokopati zidove.

*

Ni ujutro četvrtoga dana nisu mnogo napredovali. Telefon nije ponovo zvonio, teleks nije kuckao. Roy je odlučio pobrati štakore i zamorce iz oklopljene sobe. Pažljivo su numerirali životinje i zamijenili ih novima: četiri zamorca i četiri štakora u sobu s Plavom tvari. Zatim su uzeli krampove i lopate i svi su sišli u podrum. Krici se nisu ponavljali. Odlučili su prokopati rupu koju su djelomično probili još sinoć. Tajnu moraju otkriti.

Poslije mnogo sati rada i napora Stanley Haiward uzvikne:

Evo ga! — Njegov je pijuk načinio oveću rupu. — Ima ovdje nečega. — Oduran zadah prekine im dah.

— Oh! — uzdahne Patricia. — To je strašno.

— Ovdje ima mrtvaca — reče Archie.

Preneraženi, u ogavnom zadahu mesa u rastvaranju, požurili su da prošire otvor.

— Svjetiljku — zatraži Roy, stavljajući rupčić preko usta. Zadah je u prostoriji bio nesnosan. Odjednom je sinulo svjetlo. Roy je pronašao prekidač. Ušii su i drugi. Sedam leševa ležalo je na podu, gotovo jedan na drugome. Ukočeni, odjeveni, zgrčenih prstiju. Pet muškaraca i dvije žene u bijelim bluzama. Učenjaci? Laboranti? Griffinovi tehničari? Nije bilo tragova rana, ni nasilja, ni krvi. Prirodna smrt? Teško je reći. Tko ih je ovdje zazidao? Preživjeli? Griffin? Da li je on umakao krvoproliću? Kako? U čijim je rukama sada? Pretpostavlja se da postoje tajni prolazi u zgradi 1, jer je u dnu prostorije Roy pronašao oklopljena vrata bez brave. Zatim Roy okrene jednoga mrtvaca. Bio se već počeo raspadati. Roy i ostali su pobjegli. Odahnuli su tek s druge strane zida.

— Prava kosturnica — reče dr Hamilton. — Kakva li se drama ovdje odigrala?

— Oklopljena vrata vode u tajni prolaz koji još nismo otkrili — reče Archie. — Da li je to nesreća ili zločin?

— Ne znam — odvrati Roy. — Pomišljam na nepredvidivu nesreću u vezi s Griffinovim istraživanjima.

— Možda Plava tvar?

— Vjerojatno.

— Ali ona se doima tako bezopasno. Zamorci i štakori su, čini se, u najboljem zdravlju.

Bez riječi i utučeni uspinjali su se u svoje sobe. Došavši opet u laboratorij, htjeli su se prihvatiti posla kako bi odagnali crne misli. No, iznenada se začuje »klik«, pa odjekne zvučni glas, dok se na zidu u svim sobama ritmički palila i gasila narančasta žarulja. Iz nevidljivoga zvučnika odjekne zvučan glas:

»Pažnja, pažnja!«

Glas je očito bio Griffinov.

»Pažnja... Interna uzbuna Delta... interna uzbuna Delta... Pažnja... prelazimo iz bezopasnog stadija u prelazan stadij tipa epsilon, s rizikom bezuvjetnog stadija... Fažnja, pažnja...! Ponovit ću: prelazimo iz bezopasnog stadija u prelazan stadij tipa epsilon, s rizikom da uđemo u bezuvjetan stadij... Trajanje toga stadija zasad je nepoznato.«

Metalni je glas iz zvučnika još dugo odzvanjao u prostoriji. Svi su se zgledali.

— Snimljeno na magnetofon — primijeti Roy. — Automatski sistem. Ali i dalje je sve tako neshvatljivo.

— Znači li to da nam prijeti opasnost?

— Ne bih znao reći. Tajnovite... sve je ovdje tajnovito. Treba brzo raditi.

— Možda postoji neka veza između uzbune i onih mrtvaca dolje? — primijeti Freddie.

U taj se trenutak ponovo ukopča zvučnik i ponovi istu poruku. Svi su pažljivo slušali nastojeći prodrijeti u zagonetku.

— Možda je to taj proces Z...

— Jest, možda, ali mi ne znamo u čemu se sastoji proces Z. Pođimo u oklopljenu sobu. Plava je tvar u središtu svega toga. Uzmognemo li doznati što je ona zapravo, kako djeluje i zašto...

Požurili su prema oklopijenoj sobi. Na njihovo golemo iznenađenje, iznad vrata pojavila su se velika crvena slova: »Pažnja, uzbuna delta, stadij epsilon, veliki rizik«.

I učenjaci se zbunjeno udalje.

— Dakle — reče Roy — čini se da je uzbuna delta u vezi s nečim što se odigrava ovdje, u sobi gdje je Plava tvar.

Ray Coogan se spremao otvoriti vrata sobe. Roy ga zaustavi.

— Trebalo bi da vidimo što se događa unutra — opravdavao se Coogan.

— Dođite! — uzbuđeno će Patricia iz susjedne sobe. Svi su ušli i ostali iznenađeni. Cijeli se zid oko oklopljene sobe pomaknuo i tako načinio prozirnu debelu ogradu.

— Izvanredno! Mjesto za promatranje Plave tvari iz zaklona!

— Pogledajte štakore i zamorce! — uzvikne Patricia.

S mjesta odakle su promatrali nisu ih odmah mogli opaziti. Približili su se staklu. Unutrašnjost oklopljene sobe bila je osvijetljena. Plava je tvar sjala u svojoj staklenoj posudi hladno, demonski. A na podu su ležala uginula, nepokretna četiri štakora i zamorca.

— Stvari se pomalo razbistruju — primijeti Roy kroz zube. — Ta je Tvar napokon pokazala da je opasna. Nikad nećemo doznati što je to. Ta uzbuna delta ima, znači, kao središte zanimanja Plava tvar. Ako sam shvatio Griffinovu poruku, tvar je prešla iz stadija neopasna i neškodljiva u stadij epsilon, u toku kojega su uginule pokusne

životinje u njezinoj blizini.

— Jest — potvrdi Freddie. — I taj bi stadij mogao biti prethodnik apsolutnog stadija, iako to ne mora biti.

— Hoćete li analizirati Plavu tvar? — zapita Roy.

— Mislim da poruka nije točna, jer su Gnffinovi suradnici mrtvi — primijeti netko. Nastala je tišina.

— Nije to tako lako protumačiti — reče Roy. — Glavni Griffinovi suradnici su mrtvi, ne zna se od čega. No, on nije mrtav. Gdje je? Što mu se dogodilo?

— Možda je Griffin pao u ruke nekakvoj tajnoj službi u svom podrumu, pa ga muče kako bi odao što je otkrio — zapita se netko.

— Ne mora biti — reče Roy zamišljeno. — A ako je tako, jesu li »oni« već napustili zgradu. A ostale tajne službe, a policija? A istraživači? Nema tu logike.

— Možda je Griffin sad već mrtav — primijeti Freddie. — Možda je ozračen, kontaminiran, pa je sada negdje u agoniji.

Roy načini grimasu.

— Mislim da ne odgovara nijedan od tih izraza. Treba da i nadalje tražimo Griffina. Kad prestane uzbuna, analizirat ćemo Plavu tvar.

— Ako ne uspijemo?

— Možemo je bar uništiti. Ili neutralizirati. Naći ćemo načina. Ako se bojite...?

Nije bilo odgovora ni prigovora. Složili su se. Svi su ovdje bili dobrovoljno. Tada se vratio Stanley Hairward s filmovima.

— Sa čahurama je status quo. Ako to nije samo privid.

— Zatišje pred buru — primijeti Archie.

— A Broj jedan?

— Stanje isto. Umjetno podržavan i usporen život. Ni budan, ni mrtav. A čini se da su i sve životinje u tom stanju.

— Vjerojatno i drveće — reče netko. — Možemo već sada smatrati da ta Plava tvar ima više osobina. Da prouzrokuje usporen život na nekim životinjama, biljkama i na čovjeku, pa i da ubija na strašan način. Strašno kemijsko oružje proklijalo u mozgovima nekih učenjaka.

— Treba pokopati mrtve — reče Roy. — I potražiti sakriveni prolaz.

Tako su i učinili. Pokapanje im je oduzelo cijeli dan. No, prolaz nisu pronašli. I Ray Coogan je ostao bespomoćan pred oklopljenim vratima. Ni dugmeta, ni kvake, ni vidljiva sistema. Zagonetka. Nije bilo ni drugog izlaza ili prolaza do mjesta gdje je mučen Griffin. U toku dana nije se ništa drugo dogodilo. No, zato su se usred noći opet začuli stravični krikovi. Nekoliko je sati stravično jaukao i vriskao mučen čovjek, nasmrt ranjena životinja. Ni sada nisu mogli zaključiti odakle dolaze krikovi.

Zora ih je zatekla utučene. Telefon i teleks nisu se javljali ni toga dana. Filmovi su pokazivali da čahure miruju. Kao da je sve spremno za konačnu fazu.

Peti dan. Napokon znak. Isti zvučnici, isti glas, glas koji je noć urlao, najavio je kraj uzbune delta:

»Pažnja, pažnja! Svršetak uzbune delta... kraj uzbune delta .., Ulazimo u neopasnu fazu. Ona će trajati neprekidno 240 sati, 6 minuta i 13 sekundi... Pažnja, pažnja! Kraj uzbune delta.«

Odahnuli su. Mogli su se napokon približiti toj tvari i analizirati je. Uz pomoć svih moćnih instrumenata te vražje avangardne jazbine napokon će čudnu tvar podvrgnuti svim fizikalno kemijskim testovima.

Tako su bar mislili.

*

Roy je odlučio da ide do kraja. Pošli su po Plavu tvar u oklopljenu sobu. Postrani zidovi su se digli. Ray Coogan je uz pomoć zapamćene kombinacije opet otvorio vrata. U sobu su stavili dva zamorca i dva štakora, zatvorili i pričekali dva sata. Tada su otvorili vrata: životinjice su bile žive i zdrave. Roy je uzeo posudu s Plavom tvari i odnio je u veliki laboratorij. Tvar je bila tirkizno plava, bijele i sjajne površine. Nije bila providna. Izbliza se vidjelo da je ispupčena poput žive u doticaju sa stijenkama. Plava živa.

Patricia je Royu dodala posudu i on je počeo prelijevati. Prelio je litru tvari nalik na živu, Izvagao ju je: deset kilograma. Zatim je primijenio filtraciju, fuziju, kristalizaciju, dijalizu, ali sve uzalud. Tvar nije prošla kroz sito, nije se mogla destilirati, ni zalediti, ni... Pokušao je ustanoviti da li je rastvorljiva, pokušao je s klorovodikom, acetonom, alkoholom, sumpornom kiselinom, eterom, kloroformom... Tvar se vladala tvrdoglavo. Pokušao je zatim ustanoviti ima li ugljika, pa vodika, zatim pronaći i izvući eventualno dušik. Nije u tvari mogao otkriti ni fosfora, ni halogenih elemenata. Pokušao je s polarimetrijom, refraktometrijom, elektrolizom... Ništa. Apsolutno ništa.

Neshvatljivo. Nemoguće. Strašno. Nestvarno. Dok su se drugi odmarali ili izvodili rutinske poslove nadzora, Roy i Archie su pokušavali sabrati rezultate. Neprirodna je tvar bila pred njima, u njihovoj neposrednoj blizini, kao zlokobna životinja. Roy se znojio. Znao je svoj posao. Ali... Plava je tvar prkosila svakoj analizi, nije dopuštala postupak uobičajenim sredstvima, nije se dala grijati ni zaleđivati, nije se isparavala ni kristalizirala, bila je neotopiva. Nije sadržavala poznate kiseline ili lužine, ni ugljik, ni vodik, ni dušik... ništa. Ništa s Mendeljejeve tablice. Ništa zemaljsko. Posjedovala je

snažno i privlačno magnetsko polje.

Učenjaci su bili poraženi neobičnim osobinama te tvari. Ostali su neko vrijeme šuteći.

— Sve je negativno — javi se napokon Roy. — Kao da je sve to ništa.

— Palo s neba?

— Ne, ne bi me zadovoljilo to tumačenje.

— Elektronski plin, plazma, hladna plazma?

— Nemoguće. To ne postoji.

— A ipak je ovdje. Plava. Jedna litra što teži deset kilograma i nabijena je snažnim magnetskim poljem. Opasno je. Nemamo prava pretpostavljati...

Telefon. Odjednom. Iz jednog iznenađenja u drugo. Oštro, vriskavo, neobično, prijeteći, odjekivala je zvonjava u svim sobama i probadala ih. Roy je pretočio Plavu tvar u posudu u kojoj je i bila i odnio je u oklopljenu sobu. Telefonska zvonjava nije prestajala. Činilo im se da vrišti cijelu vječnost.

— Pitam se... — počne lord Wellington — ne bi li bilo bolje... da se javimo?

— I što bismo odgovorili, pitam vas?

*

Nekoliko trenutaka poslije Roy i Patricia opet su bez riječi šetali dvorištem. Nije kišilo, nebo se raščistilo — izbole su ga zvijezde i tajnovitost.

— Nismo baš napredovali, zar ne Roy? — pitala je.

— Jedino smo sigurni u to da to nadmašuje naše snage. Pitam se: hoćemo li ikad doći do nekakva rezultata?

— Mislite da to nije slučajno?

Roy odmahne glavom.

— Ne može biti. Zašto tamnoputi čovjek? Zašto životinje koje su tako različite jedna od druge, zašto grmovi, zašto mahunarke. Tu je ključ zagonetke.

Vjerojatno je to jednostavno.

— Možda je to zato i tako zagonetno?

Patricijin je glas bio tako muzikalan, ali valja ga zaboraviti, a i njene usne i lice, jer, ovdje, u ovim zgradama, živi opasnost.

Iznenada je Roya počela mučiti ona pomisao da su nešto ispustili.

— Trebalo bi da doznamo imaju li mahunarke usporeni metabolizam. Oni odjeljci su pravljeni upravo za one koji su unutra. Da li je Griffin znao da će izraditi oružje za tako različite vrste? Ne bi se reklo? Koji je zajednički nazivnik svih tih vrsta? — pitao se Roy.

— Pronaći ćemo ga — razočarano je rekla Patricia.

— Možda bismo morali pozvati botaničara Hardleya Cummingsa.

Roy se sjetio svih razmišljanja kojima je pokušao prodrijeti u tajnu. Možda bi Hardley Cummings mogao...? Pokušati ponovo...

*

— Još nešto neobjašnjivo mi se događa neko vrijeme — nesigurno će Patricia. — Ne mogu to sebi protumačiti. Nisam dosad htjela o tome pripovijedati.

Još su se nalazili u dvorištu, sučelice tajanstvenim čahurama.

— Van s time, Pat — ohrabri je Roy.

— To je nešto u meni. Ne znam da li su to i drugi ovdje osjetili. Da li je to možda poremećaj pamćenja ili... Poslijepodne sam bila umorna pa sam sjela za klavsen.

— Dobro ste učinili. Ali ne sjećam se da sam čuo kako svirate.

— I nisam svirala.

— Treba da se smirite, Pat, od te atmosfere...

— Nije to, Roy. Volim sviranje... Ali ne znam više svirati! U pamćenju nosim sjećanje na klavsen, sjećam se da sam znala, ali prsti ne slušaju. Kao da nisam nikad učila.

Roy je razmišljao.

— Zaista čudno — reče napokon.

— Ima još nešto. Sjećam se nekih pojedinosti putovanja u Peru, nekih prizora na brodu... bila sam djevojčica, sjećam se iskrcavanja, hotela...

— Nema u tome ništa čudno... reče Roy.

— Ima: ja nisam nikad bila u Peruu.

— Dakle, sjećate se nečega što niste doživjeli? Tuđa sjećanja?

— Vidjela sam i roditelje. Ali nisu to bili moji roditelji!

Na Royevu se licu opažalo da je zabrinut. Pokušao se sjetiti nije li se to i njemu dogodilo.

— Još nešto strašnije i neobjašnjivo — nastavi Patricia.

Roy diže oči prema njoj.

— U meni žive sjećanja kao da sam ja Diana Rivers. Vi ste je upoznali na Strandu, zar ne?

Roy potvrdi kimanjem.

— Evo, točno se sjećam restorana na Strandu gdje ste objedovali s prijateljima. Ja sam bila s Margret Cunnighan, tamnoputom ljepoticom... Sjećate se. Rekli ste nam nešto jer smo se previše smijale za susjednim stolom. Ona i ja. Odnosno ona i Diana Rivers.

— Nemoguće! Što se to događa u ovoj kući?

— Sjećam se i kako ste mene, odnosno nju, pozvali na ples... Bojim se sve više, Roy. Što nam se događa? Što će se dogoditi? Oh, Roy, gledajte!

Patricia je pokazala čahure meteorita na mjesečini. Vidjele su se kao u pola bijelog dana.

— Hm... — promrmlja Roy. — Nešto će se uskoro dogoditi.

Na vrhu čahura pojavile su se izbočine poput svodova. Nešto se spremalo. Čulo se i neko dahtanje. Što će odavde izići? Čudovišta?

— Treba obavijestiti ostale — reče Patricia.

*

Budući da se sutradan nije ništa dogodilo, a radovi u podrumu nisu daleko odmakli, telefonirali su Hardleyu Cummingsu. Učenjak je došao vrlo brzo. Čim je stupio na prag prostorije, zaprepastilo ga je ono što je vidio. Kazali su mu što se ovdje događalo ovih dana i odveli ga u odjeljke gdje su živjele biljke. Počeo ih je testirati. Ustanovio je stanje usporena vegetiranja. Dakako, ništa novo za ostale.

— Od početka se mučimo da bismo doznali što je zajedničko svim tim vrstama živih bića — reče mu Roy. — Imaju li te biljke krvotok?

— Nemaju.

— To, dakle, nije zajednički element. Možda različne vrste pokazuju neku zajedničku otpornost prema Plavoj tvari?

— Sve se može samo pretpostavljati.

— Volio bih provjeriti ponovo vaše krvne grupe i hemograme.

I tada je Freddie otkrio gdje se potkrala greška. Patricia to nije mogla ustanoviti, bio je potreban specijalist. Freddie je sam uzeo uzorak krvi tamnoputog i stavio preparat pod mikroskop. Tada je uzviknuo od iznenađenja. Svi su se skupili oko njega.

— Jesam li nešto propustila? — javi se Patricia

Freddie digne glavu.

. — Ne može vam se ništa zamjeriti, Patricia. Ali gdje ste učili brojiti krvna zrnca?

— U bolnicama.

— Odlično to radite. Dobro razlikujete crvena krvna zrnca od bijelih. I ništa vas nije iznenadilo?

Patricia osjeti kako je pocrvenjela. Pogriješila je! Freddie uzdahne.

— Znam zašto je bolesnik Broj jedan ovdje, iako nam to neće mnogo pomoći. Patricia zna izbrojiti krvna zrnca, ali im ne zna pravi oblik.

— Okrugla su kao tanjurići — reče ona. — S profila kao ručica.

— Ima i nenormalnih oblika. A u nekih ljudi tamne puti su zaista nenormalne. Bolest, ta anemija, rijetka je i napada gotovo samo ljude s pojačanim pigmentom. Tamnopute. To je drepanocitoza. Vrlo ozbiljna bolest.

— Ali on ima gotovo normalan broj crvenih krvnih zrnaca — primijeti Patricia.

— Jest. Prikrivena anemija, ali sada ima 3,500.000 umjesto 5,000.000. Treba mu transfuzija krvi iste grupe, a i kisik. Obično su te bolesti praćene embolijom, ali to ne objašnjava njegovu iznemoglost. Ima li ovdje krvi?

Roy i Patricia su izišli, a lord Wellington je provjeravao krv nekih životinja. Nije bilo anemije. Krv je bila normalna. Broj i oblik krvnih zrnaca normalan. Dakle, imaju ovdje bolesnika s više pigmenta i nekoliko životinja koje imaju normalan krvotok. A svi vegetiraju usporenim životom.

Dakako, pretpostavljali su da je Griffin htio imati ovdje takva bolesnika kojeg će liječiti.

*

Neka je intuicija govorila Royu da će ubrzo otkriti rješenje i znati zašto, da će otkriti zajednički nazivnik. Cijelu je noć razmišljao. Nije isključeno da se Griffin nije na isti način služio i bijelcima. Oni čije su leševe pronašli. Eksperimentirao je s bijelcima i s tamnoputima. Ali zašto je ovaj ovdje bolestan? Da li je to Griffin želio? Roy je predosjećao da se iza toga nalazi nešto dodirljivo. Jasno je da nema razlike između bijelaca i tamnoputih. Ali što imaju zajedničko beskičmenjaci... crvi... Pa fetus? Biljke?

Dakle: jedno će pitanje morati postavit lordu Wellingtonu, drugo Cummingsu. Začudio se kako nitko od njih nije još došao na tu pomisao.

— Slušajte — počeo je — ima nešto zajedničko svim tim ovdje prisutnim vrstama. Nešto što je istodobno zajedničko i različno svakoj vrsti. Nedostaju mi, međutim, dva elementa.

— Na što mislite, Roy? — zapita Freddie Hamilton. — Možda svi mislimo na istu stvar...

Roy se odjednom pobojao postaviti pitanje. Prvo je postavio Wellingtonu u vezi s papučicama. Dobio je potvrdan odgovor. Roy je postao uzbuđen. Valjalo je to nemoguće pitanje postaviti i Cummingsu.

— Hardley — osmjeli se Roy — ima li grmlje... hemoglobin?

— Ima — Odgovori Cummnigs. — Korijenje mahunarki sadrži hemoglobin.

Tu smo, dakle. Tako dramatično jednostavno.

Nastala je neizreciva tišina. Svi su razmišljali kako je to jednostavno. I jasno, sada. Kako to da i prije nisu na to pomislili? Vjerojatno zbog prisutnosti biljaka. Biljaka što sadrže hemoglobin, ljudski proizvod. To nije bilo shvatljivo. Zajednički nazivnik bio je hemoglobin, tvar koju sadrže crvena krvna zrnca. Bijelci imaju nešto drukčiji hemoglobin nego neki tamnoputi. U njih je promijenjeni

hemoglobin, hemoglobin S. I majmuni rezusi, kičmenjaci i fetus imali su drukčiji hemoglobin.

Griffin je skupio najveći mogući broj različnih vrsta molekula hemoglobina. I onda je počeo eksperimentirati.

— Tako — reče odjednom Bob Hamilton. — Sad znamo.

Griffin je eksperimentirao s blokadom hemoglobina. Znamo da je hemoglobin važan prilikom primanja kisika i izdisanja ugljičnog dioksida. Bez neoštećena hemoglobina nema života. Za sve je, vjerojatno, kriva ona Plava tvar. Svi ovi organizmi imaju blokiran hemoglobin i ne mogu disati. Oni dolje su umrli od toga. Plava je tvar u stanju uništiti cijelo čovječanstvo. To je možda taj proces Z...

Svi su bili uzbuđeni. Otkrili su, ili su bar vjerovali da su pronašli Griffinovu tajnu. Griffin je bio kriminalac. Treba uništiti njegovo strašno otkriće. Ipak, Roy je znao da još nije sve protumačeno. Na primjer stadiji. Griffin je spominjao tri stadija. Što to znači? I kako, uostalom, da unište Plavu tvar?

Iznenada uđe Ray Coogan, kojega dotad nije bilo u sobi. Bio je blijed i uzrujan. Svi su se okrenuli prema njemu.

— Čahure! — dahtao je. — Bio sam u dvorištu! Čahure! Rascvale su se... otvorile... »Oni« su izišli, golemi strojevi, crni, živi, strašno je... oni dolaze.

Iznenada je odjeknula grmljavina što je potresla zidove. Tutnjava lavine.

— To dolazi odozdo — reče netko. — Da vidimo...

Ne znajući otkuda da počnu, svi siđu stepenicama u podrum. Zaboravili su čahure. Prošli su kroz otvor koji su sami iskopali. Bilo je svjetlo. Netko je razrušio zidove. Kamo je vodio put? U prostoriju gdje su mučili Griffina? Netko je ondje nešto tražio?

Prolaz je bio dovoljan da prođu samo ako se malo sagnu.

— Idemo — reče Roy. — Vi ćete, Patricia, ostati ovdje.

— A oni vani? — zaplašenim će glasom Pat.

Njezinu pitanju nitko nije obraćao pažnju. Sad je trebalo vidjeti gdje je Griffin, spasiti ga ako još ima vremena. Iščupati, iz njega, ako se može, strašnu tajnu. Nitko se nije usudio postavljati pitanja o onome što se događa vani. Za Royem su išli Freddie i Bob Hamilton, Ray Coogan, Wellington, Archie Kerby i Cummings. Roy stiže do čudnoga otvora na drugu stranu. Mladić uđe u prostoriju obasjanu neonskim svjetlom. Sve je ovdje bilo nevjerojatno, tiho i strašno. I Griffin je bio ovdje. I zaista je on ono bio urlao. Ali sad je bio mrtav. Bio je prikovan za zid, raspet, ruku i nogu probođenih sjajnim metalom. Kao ljudski insekt. Odjeća rastrgana. No to nije bilo najgroznije. Jezivo je bilo što je Griffinu bila otvorena lubanja, odignuto i skinuto tjeme, pa se vidio mozak, dvije polutke mozga. I u njih zabodene tanke igle. Na licu mu je i sada bio grč, grimasa od

neljudskih patnji. Maska strave, tisuću puta zgrčena.

Posvuda oko njega komadi željeza, bezlična masa oštroga metala. Roy je prvi ušao među krhotine metala. Ostali su ga oprezno slijedili. Freddie se približi Griffinu i pažljivo ga pogleda.

— Igle su zabodene u centre za uživanje i za bol. Griffin je osjećao najveće užitke, a zatim najgore muke i boli. Tko je izvodio pokuse na njemu?

Odgovor na takvo pitanje ubrzo je došao: komadi metala su oživjeli. Bezlični sjajni komadi počeli su se deformirati, treperiti, premještati, puštajući lažne nožice, oživljavajući pred njihovim očima.

— Bože moj! — promrmlja Roy. — Što je ovo? Pazite!

Mnogoobličnа bića, blještavi komadi željeza uzmicali su i grupirali su se. Čudno, prijeteća gomila. Premještanje i njihove kretnje izobličavanja i koračanja pravile su oštru buku. Struganje, kao da se tare metal o metal. Izrastali su produžeci nalik na udove, koji su se neprekidno izobličavali. Da li su ti metalni stvorovi mogli vidjeti? Da li su bili svjesni da su učenjaci ovdje? Jesu li oni podvrgli dra Griffina vivisekciji? To je bilo vrlo vjerojatno, jer u hermetički zatvorenoj prostoriji nije bilo nikoga osim njih. Vrlo vjerojatno, jer su se igle zabodene u lubanju nesretne žrtve izvukle uz štropot i pojurile prema bezličnim metalnim spodobama. Ondje su se doslovce upile u masu.

Roy je upravo htio narediti uzmak kad je u kutu opazio istrgnute listove razasute po podu. Podje prema njima i pokupi ih. Začuje se oštro i titravo psikanje i duga se igla zabode nekoliko centimetara od njegove ruke.

— Bježimo — naredi on — brzo!

Poletjeli su prema izlazu dok je mnoštvo metalnih bića oživljavalo u štropotu metala. Roy i grupa učenjaka našla se u hodniku. Smiješno se krećući, mnoštvo metalnih oživjelih bića krene za njima.

— Brzo! — reče Roy Patriciji koja je čekala. — Ima ondje koječega. — Kroz hodnik se čulo šuštanje i zveket metala što su se sudarali. Bilo je, međutim, još nečega. Izvana su odjekivali potmuli udarci od kojih su podrhtavali zidovi.

— Našli ste Griffina? — upitala je Patricia

— Jest, ubijenog, mučenog, mučila su ga bića od oživjela metala. Ona dolaze za nama. Pođimo, brzo!

Pojurili su prema stepenicama. Udarci odozdo bivali su sve snažniji i silovitiji. Netko je otvorio vrata. I tada su opazili uzrok one buke što je uzdrmala temelje. Halucinantan spektakl. Ugledali su ono što je bilo u čahurama. Što je klijalo u zvjezdanim valjcima.

Robote! Goleme crne robote, uglastih glava, antena — nalik na perjanicu, snažnih leđa, s udovima humanoidne strukture. Robote rođene u čahurama, što su nahrupile na mjesto gdje je radio engleski učenjak. Zemaljski učenjak.

Bića-roboti nagrnula su u susret metalnim stvorovima, bezobličnoj oživjeloj masi što se pojavila u podrumu. Ima li kakve veze između svih tih zagonetaka? Roboti su koračali polako, nezgrapno, smiješno se gegajući pri teškim, snažnim koracima. Zidovi su podrhtavali. Jedan se i sruši pod topotom svih tih bezizražajnih strojeva bez usta i nosa. Na njihovu je tijelu bezbroj malih aparata, kao neke elektronske bradavice. Fantomi, košmarska bića su napredovala, približavala se kao armija krvnika, kao komandosi... Okolica je podrhtavala.

Roy, Patricia i ostali nisu bili u stanju komentirati događaj. Roboti su nezaustavljivo koračali kamenim kockama dvorišta zlokobnim korakom. Iz prstiju im bijesnu crvene zrake. Oružje? Tko to zna? Metalna bića iz podruma počela su se pojavljivati. Činilo se da se dogovaraju. Vjerojatno su »vidjeli« robote.

— Moramo bježati — reče Roy. — Doći će do sukoba.

— Sukob divova — reče Kerby.

Roy povede Patriciju. Hoće li roboti srušiti kuću svojim teškim i nezadrživim korakom? Sukob je neizbježan. Roy i Patricia već su bili na izlazu. Tako je bolje. Ušli su brzo u kola što su bila parkirana pred zgradom. Ostali su bježali s druge strane. Bilo je to: spašavaj se tko može! Jurnjava! Roy je krenuo kad su crvena svjetla obasjala zgradu. Objašnjenja nije bilo. Jedan dio odgonetke našli su putem, u kolima, daleko od te strahote. Sivi je sumrak visio nad tim dijelom Engleske. Cesta je izmicala pred kotačima auta. Roy je pružio Patriciji istrgnute papire. Ona je prepoznala Griffinov rukopis. I počela čitati dok je Roy vozio:

»Plava tvar je jedna od zagonetaka života. Nije s ovoga svijeta. Plod je dugih godina istraživanja. Mogla je biti stvorena od potpunog hemoglobina. Ljudi su bili opčinjeni dezoksiribonukleinskom kiselinom, ali ipak, ne smiju se zanemariti mogućnosti hemoglobina. Fizikalno kemijski dotjerana do krajnjih granica, ona postaje sublimirana i pretvara se u proizvod kakva nema na Zemlji. Ona posjeduje tri stadija...«

Ovdje je nedostajalo teksta. Papir je poderan. Patricia je nastavila:

»Ta tri stadija o kojima sam govorio podijeljena su u neopasan stadij, bez aktivnosti, pa stadij epsilon. Radijacije ili nepoznato polje na udaljenosti blokiraju sve odlike hemoglobina. Strašno oružje u slučaju rata. Hemoglobin se blokira i u životinja i u ljudi. Usporen je metabolizam kod biljaka. Svi su moji asistenti umrli.«

Ovdje ponovo nema teksta.

»... napokon najzanimljiviji stadij, predmet mojih istraživanja: bezuvjetni stadij ili proces Z. Plava tvar proizašla iz hemoglobina oživljava metale. Sve. Stvara metalna bića. Ta se bića razmnožavaju. Posjeduju i urođenu inteligenciju i poseban psihički život. Saobraćaju sa mnom. U stanju su razgovarati sa mnom. No, ja sam paraliziran u

nekim svojim odlukama. Njihova sam igračka. Naređuju mi kako da postupam. Treba da pobjegnem... Da im izmaknem... Samo na nekoliko dana... U Francusku... Ili jug. Na mjesto mog djetinjstva... Pobjeći od ove strahote koju sam uspio zatvoriti u podrumske prostorije.

Što mogu učiniti sam? Ne mogu se boriti. A trebalo bi. Kakve su se glupe nesreće dogodile ovdje! Svi moji dobavljači hemoglobina zahvaćeni su stadijem epsilon. I tamnoputi Hoonestasty, kojem sam obećao da ću ga izliječiti. Moji pomoćnici su ubijeni. Nesporazum! Oni koje sam stvorio boje se oblaka što dolazi s mora i donosi oluju i uništenje. Što žele time reći? Bića s drugih svjetova? Goleme Čahure?

Znam da me žele secirati. Zanima ih moj mozak. Hoće li prodrijeti odozdo ili će me privući dolje? Postali su opasni, mogli bi opustošiti Zemlju. Valja pronaći način da se unište. Treba zaustaviti proces Z. Mogli bi stvoriti potomstvo nove metalne vrste, što bi preuzela mjesto čovjeka. Treba zaustaviti...

Patricia je zašutjela. U kolima je zavladala tišina. Misli su im se uskovitlale. Tako je to, dakle? Griffin je oživio kovine...

Nakon nekog vremena oni stanu i iziđu iz kola. Ostali nisu dolazili za njima. Okrenuli su se prema Tokaoda House. Nije trebalo dugo čekati. Odjednom je buknula neopisiva vatra, stup vatre do oblaka, popraćen eksplozijama, lomljavom. Dugo je zemlja podrhtavala kad je stup plamena već bio nestao.

Roy i Patricia su zaplašeni ušli u kola i napustili to mjesto. Dugo su vozili. Izgubili su pojam brzine i vremena. Samo što dalje od tih jezivih stvari što su se međusobno uništavale! Roboti su vjerojatno bili kamikaze. Uništili su sve, pa i sebe. Ništa nije ostalo od Plave tvari ni od Griffinova laboratorija i kuće. Vjerojatno su roboti stigli odnekud vođeni posebnom misijom i zatim isparili. U tome su, i ne sluteći, imali pravo. Ali to nije sve čemu će se začuditi.

Pošto su prešli Englesku s istoka na zapad, došli su na zapadnu obalu Newguaya i Bude. Ostavili su kola što je moguće bliže plaži i sišli. Osjećali su se obezličenim, uništenima iznutra, satrvenim. Udisali su ledeni zrak. Godilo im je. Bilo je sivo, ali se vidjelo. čudnovato sivilo. Patricia je pružila ruku Royu. Voljela ga je, bila je sretna, usprkos svemu... Kozmički, zvjezdano sretna. Gazili su po finom pijesku. Nije trebalo, međutim, ići daleko da bi vidjeli DA NEMA VISE MORA!

Raskolačili su oči i ukočili se od straha. Plaža je ostala plaža. Roy ju je češće bio posjećivao za mlađih dana. Ali nastavljala se i ondje gdje je moralo biti more: metalno prostranstvo unedogled. Kotlina metala umjesto mora. I široko, neobično nebo. Na rub kakva su to besmislena bezdana dovedeni?

EPILOG

Moćnici s Jupitera znali su da je sve prošlo dobro i da je pokus na orbitalnom prostoru uspio. Moćnici, izvanredna golema bića, gotovo neizmjerljive snage, krećući se polako svemirom, »vidjeli« su Roya i Patriciju na rubu bezdana, na eksperimentalnom prostoru okruženom atmosferom. Roy i Patricia upravo su nestajali.

Moćnici su nastali dugom evolucijom posebna oblika života, posebna na njihovu planetu. Bili su najrazvijeniji Jupiterovci. Promatrali su Roya i Patriciju i znali koliko su preneraženi. I sad su oboje nestajali kao što je nestalo i more. Bio je to golem zvjezdan pokus.

Moćnici su doznali preko pojasa inteligencije i misli oko Zemlje da postoji Griffin i da je otkrio oblik života što je vladao Jupiterom tisućama godina, da je stvorio rasu bića nalik na ona što su živjela na Jupiteru prije mnogo stoljeća i čiji su krajnji rezultat evolucije bili Moćnici. Saznali su da bi se takva bića brzo razmnožavala na Zemlji i zatim na svim planetima sunčeva sistema. Da bi im cilj prije ili kasnije postao Jupiter i da bi time ugrozili stoljeća izvanredne evolucije iz koje su proizašli Moćnici. I da se oni ne bi mogli boriti protiv toga zlokobnog pustošenja.

Svi prostori, kipući oceani psihičkog života na Jupiteru, inteligentna bića kompjutori, uređaji za pamćenje, sve je počelo vijećati. Odlučeno je da treba u zametku uništiti proces Z što ga je otkrio zemaljski učenjak. Zbog toga je trebalo poslati polužive robote kamikaze Mazmoke, komandose Jupiterove obrane, koji su svojom strukturom, oblikom i funkcijom bili prilagođeni za sve slučajeve šoka i zvjezdane opasnosti.

Počelo je serijom prijenosa energije. Stvaranjem i zgušnjavanjem umjetnog oblaka iznad mora, postizanjem visokog napona i prekidom komunikacija. Zatim materijalizacijom čahura s kukuljicama robota. Slijedila je dematerijalizacija i ponovo pojavljivanje čahura na željenu mjestu i spajanje više čahura u jednu. Zatim je došlo do inkubacije sve dok elektronske i kibernetske ličinke nisu dobile svoj oblik. Nakon toga izlaženje iz čahure sa strašnim razornim oružjem. Napokon samouništenje.

Ali Jupiterovci imaju inteligenciju i duhovne sposobnosti koje ljudski duh ne može ni pojmiti. Trebalo je uništiti proces Z ne zadirući u poslove Zemljana. Valjalo je ustanoviti da li je plan izvodljiv i prilagođen prilikama. Trebalo je pokusom saznati najbolji način i reakcije ljudi sa Zemlje. Onih što žive u Griffinovoj okolini.

Inteligentni slojevi su odlučili i Moćnici izvršili plan. Moćnici su obdareni sposobnostima da oblikuju, da reproduciraju područja prostor—vrijeme—tvar—energija. Da stvaraju prave duplikate dijelova planeta s njihovom atmosferom i živim bićima, gradovima, šumama, oceanima... Tako su načinili i duplikat terena Zemlje gdje je

živio Griffin. Model pravih živih bića koja su se vladala kao i ona originalna. To je bilo iznad zemaljskih pojmova. I tako je u putanji oko Jupitera lebdio čudan dio Zemlje, odnosno jedan dio Engleske s Londonom i njegovim stanovnicima, sa svim zemaljskim komunikacijama, radostima, ekologijom, atmosferom, nebeskim svodom...

I Moćnici su na tim dvojnicima promatrali kakve će biti reakcije Zemljana i koji je najbolji način da unište Plavu tvar. Generalni pokus prije »premijere«. Jupiterovci su izravno gledali kako će se to događati. Vidjeli su da je to moguće i da je to jedini izlaz. Taj pokusni dio sačuvao je, zahvaljujući sposobnostima Moćnika, dodir s ostatkom Zemlje. Jupiterovci su vidjeli da ništa neće spriječiti njihovu obrambenu ekspediciju, da će oni koji budu s Griffinom pasti pod utjecaj metalnih bića koje je stvorio učenjak sa Zemlje, želeći da djeluje sam i da nikoga ne obavijesti. Da će duševno zakočenje učenjaka biti takvo da neće odmah pomišljati na hemoglobin, da će ih mnoštvo životinja spriječiti da odmah dođu do pravog zaključka. Grešku pridošli učenjaci neće spoznati gotovo do kraja. Čak će pomišljati i da je telefon u Griffinovu laboratoriju povezan s narodnom obranom. A bio je povezan s Institutom za istraživanja. Mazmoci bi imali vremena da »sazriju« i da obave svoju misiju.

Evo, zbog toga su Roy i Patricia — njihovi živi dvojnici — bili na rubu bezdana, na rubu potpunog neshvaćanja, na rubu eksperimentalnog dijela o kojem nisu mogli ni sanjati. Zvjezdani zamorci. Nisu stvarno postojali. Nestat će kao dvojnici. Ali postojali su negdje na Zemlji i sad će se taj pokus stvarno dogoditi. Ponovo će se dogoditi. Zbog svoga kratkotrajnog postojanja moglo je doći do sitnih grešaka, kao na primjer, u Patricijinu sjećanju. Ali, nisu baš savršeni ni Jupiterovci.

Moćnici su se udaljavali polako u beskrajnu tamu svemira, u putanju oko Jupitera, s golemim pokusnim dijelom Zemlje u obliku sivkasto plave kupole... Sad se ne može reći da jedno biće, pa i Zemljanin, može ugroziti Sunčev sistem i posebno planet Jupiter.

Igra je, dakle, dobivena i tako treba djelovati. Razoriti metalna bića i Plavu tvar. Prekinuti proces Z. Što se tiče Griffina, za njega će se pobrinuti stvorenja njegova vlastitog mozga.

I kad su Moćnici s Jupitera vidjeli da je sve u redu, na horizontu se pojavila golema i zagonetna crvena pjega Jupitera...

(Objavljeno prema dogovoru sa VPA Zagreb)

Ljudi su drukčiji

Ivan Bloch

Men Are Different

Preveo *Zoran Milović*

Ja sam arheolog, i Čovjek je moj posao. Zanima me hoćemo li ikada saznati o Čovjeku — mislim DOISTA saznati što Čovjeka razlikuje od nas Robota — kopajući naokolo po mrtvim planetarna. Vidiš, jednom sam bio zajedno sa čovjekom, i znam da to i nije baš tako jednostavno kako su nam pričali u školi.

Imamo nekoliko bilježaka, naravno, ali sada, nakon onoga, mislim da doista nismo otkrili ništa bitno. Mi znamo, odnosno povjesničari kažu da znamo, da je Čovjek došao s planete zvane Zemlja. Znamo, također, hrabro su putovali sa zvijezde na zvijezdu; i gdjegod su stali, ostavili su kolonije — Ljude, Robote, ponekad oboje. Nikada se više nisu vraćali.

Bili su ti davni svijetli dani svijeta. Ali, jesmo li mi toliko stari sada? Čovjek je bio svijetao plamen — stari je svijet bio »božanski«, mislim — zato što se širio daleko duž noćnog neba, a mi smo izgubili nit tkanja što ga je on izatkao.

Naši su nam učenjaci rekli da je čovjek vrlo sličan nama — a skelet je Čovjeka, sasvim sigurno, gotovo potnuno jednak skeletu Robota, osim što je mahom sastavljen cd Kalcija umjesto od Titana. Uz tu, postoje i neke druge razlike.

Dogodilo se to na mojem posljednjem putovanju, na jednu od vanjskih planeta, kada sam susreo Čovjeka. Mora da je bio posljednji Čovjek u ovom sistemu, zaboravio je govoriti — toliko je dugo bio sam. Vrlo brzo je naučio naš jezik, sasvim dobro smo se sporazumijevali, i planirao sam da ga povedeni sa sobom. Međutim, mislim da mu se nešto desilo.

Jednog dana, na izgled bez ikakva razloga, potužio se na vrućinu. Provjerio sam mu temperaturu i zaključio da je termostatsko kruženje prekinuto. Imao sam kod sebe alat, on je očigledno bio izvan pogona, i dao sam se na posao. Otvorio sam ga bez problema. Gurnuo sam mu iglu u vrat da promijenim prekidač što se bio pokvario, i on se prestao micati, baš kao i Robot. Ali, kad sam ga otvorio, iznutra nije bilo

nimalo sličan Robotu. I kad sam ga nanovo sastavio, nikako mi nije uspijevalo da ponovo proradi. Zatim sam ga ostavio vani — i u vrijeme kada sam bio spreman poći kući, otprilike godinu dana kasnije, od njega nije ostalo ništa osim kostiju.

Da, Ljudi su, svakako, bitno drugačiji.

Klinika dra Vliperdiusa

Stanislaw Lem

Klinika doktora Vliperdiusa

Preveo *Božidar Stančić*

Svemu je kriv onaj zubar što mi je stavio metalnu krunu na zub. Prodavaču novina sam se, dakako, nasmiješio, pa me smatrao robotom. U to sam se mogao uvjeriti kad sam u metrou otvorio novine. Prodao mi je »Kroniku automata«. Ta me vrst štampe nije oduševljavala. Nije to bilo zbog nekih antielektričkih predrasuda. Držim da takva štampa podilazi ukusu čitalaca. Cijela je prva strana bila posvećena sentimentalnoj priči nekog matematičara zaljubljenog u svoj kalkulator. Dok je na njemu vježbao tablicu množenja, mogao se suzdržavati, ali kad je morao rješavati nelinearne jednadžbe, strasno je pritiskao tipke ponavljajući:

— Draga moja! Nikad te neću ostaviti! — I tako dalje.

Gadilo mi se, pa sam pogledao mondenu kroniku. Ali i to je bilo jednolično nabrajanje potomaka strojeva, ne propuštajući objašnjenje kada, gdje i s kim su se rodili ti potomci.

Književna rubrika počela je poemom, od koje citiram samo prvu strofu:

»Voljela se tako nježno robota dva
u dosadi tmurnog laboratorija,
ali eto nad njima tragične sjene,
jedan bez drugog u bijeli svijet krene.«

Negdje sam već bio pročitao ili čuo te stihove, ali se nisam mogao sjetiti gdje. Zatim je list donosio nekoliko anegdota sumnjive kvalitete o humanoidima. Imao sam još pola sata vožnje, pa počnem čitati male oglase. Ta rubrika zna biti i u osrednjim listovima zanimljiva. Ali i u njoj sam se razočarao. Netko je prodavao automat, drugi je davao dopisne satove iz kozmonautike, treći je uvjeravao da može razbiti atomsku jezgru. Kad sam sklapao novine, spazio sam velik uokviren oglas: »Klinika dra Vliperdiusa — njega živčanih i duševnih bolesnika«.

Oduvijek me privlačio problem elektrotehničkog ludila, pa sam odlučio da posjetim tu zdravstvenu ustanovu. Nisam osobno poznavao

dra Vliperdiusa, ali mi je njegovo ime bilo poznato. Profesor Tarantoga mi je pripovijedao o njemu.

Sve što planiram, obično odmah i izvršavam. Zato sam telefonirao dru Vliperdiusu čim sam se vratio kući. Doktor se najprije nećkao, ali je popustio kad sam mu spomenuo zajedničkog prijatelja prof. Tarantogu. Zamolio sam dra Vliperdiusa da mi dopusti posjet sutradan, u nedjelju.

I poslije doručka pošao sam izvan grada. U području gdje su se prostirala jezera nalazila se psihijatrijska klinika, smještena u slikovitim predjelima staroga parka. Rekli su mi da me Vliperdius čeka u uredu. Zgrada se kupala u suncu, zidovi su bili od aluminija i od stakla, što je danas u modi. Po stropovima višebojne slike robota. Nitko ne bi rekao da je to kuća nevolje. Odnekuđa je dopirala glazba. U trijemu je bilo raznobojnih albuma i jedna statua gologa robota.

Dr Vliperdius je sjedio iza golemog stola. Bio je vrlo ljubazan prema meni. Ustanovio sam da je čitao mnoga moja putopisna djela. Bilo je u njemu nečega starinskoga. Bio je, zapravo, pričvršćen za pod, kao starinski ENIAC. Opazio je da sam iznenađen pa je odmah objasnio:

— Znate, ja sam se toliko posvetio svome poslu i svojim bolesnicima da i ne osjećam potrebu da izlazim.

Nisam znao koliko su psihijatri osjetljivi u svom poslu. Može li zasmetati kad čovjek dolazi k njima i traži u duševnim nastranostima bolesnika egzotiku i monstruoznost? Zato sam oprezno formulirao pitanje u vezi s time. Doktor se nakašljao, razmislio, povećao pritisak u anodama i objasnio:

— Mislim da ćete biti razočarani. Danas više nema ludih robota, gospodine Tichy. To su stare priče. Mi se služimo suvremenim terapeutskim sredstvima. Metode iz prošlog stoljeća, kao podmazivanje kablova da bi omekšali, korištenje kalemova za isključivanje i druge metode mučenja, danas se ubrajaju u povijest medicine. Kako da vam to rastumačim? Možda bi bilo najjednostavnije da prošećete perivojem i upoznate se s našim štićenicima. Pristojna su to stvorenja. Nadam se da nećete osjetiti nikakve odvratnosti ni straha pred eventualnim sitnim anomalijama.

Uvjeravao sam ga da se nema čega bojati. Vliperdius se ispriča što ne može sa mnom, pokaže mi put i zamoli me da po povratku svratim k njemu.

Sišao sam stubama, prešao terasu i našao se u šljunkovitoj aleji. Posvuda cvijeće i palme, u pozadini jezero, na njemu labudovi. Nekoliko bolesnika bacalo im je hranu, ostali su igrali šah ili su čavrljali sjedeći na obojenim klupama.

Polako sam se približavao kad me netko iznenada zazove po imenu. Okrenem se i nađem licem u lice s nekim nepoznatim

čovjekom.

— Tichy, to ste vi? — reče on pružajući mi ruku.

Stisnem njegovu ruku pokušavajući uzalud pogoditi tko je moj sugovornik.

— Vidim da me ne prepoznajete. Ja sam Prolaps... Radio sam u »svemirskom almanahu«...

— Ah, da, oprostite — promucao sam. Naravno, bio je to Prolaps, pošteni strojoslagar, koji je bio slagao gotovo sva moja djela... Mnogo sam ga cijenio jer je radio bez zamjerke.

Uhvatio me prisno za ruku i zajedno smo se udaljili šetajući stazom. Neko smo vrijeme razgovarali o najnovijim izdanjima. I sad se kao i uvijek jasno izražavao s njemu svojstvenom pronicavošću. Bio je u izvanrednoj formi. Nisam opazio nikakve anomalije. Ali kad smo došli u sjenu i sjeli na kamenu klupicu za stolom, on snizi glas i zapita me:

— Što vi, zapravo, radite ovdje? Jesu li i vas zamijenili?

— Došao sam svojevoljno da bih...

— Dakako, i ja sam došao dobrovoljno — prekine me Prolaps. Poslije nezgode najprije sam se obratio policiji, ali sam ubrzo shvatio da je to uzalud. Prijatelji su mi preporučili Vliperdiusa. On je moj slučaj tretirao sasvim drukčije. On je istraživao i siguran sam da će jednoga dana naći...

— Što će to naći? — zanimalo me.

— Kako? Pa moje tijelo!

— Ah, dakako... — rekoh pokušavajući da ne pokažem iznenađenje.

— Sjećam se kao danas toga dana: bio je 26, lipnja — nastavi Prolaps mračno. — Sjeo sam za stol da pročitam novine kad sam odjednom počeo škripati. Počeo sam razmišljati. Priznat ćete, postoji li neki čovjek koji škriplje dok sjeda? Popipam noge: čudne su, tvrde. S rukama ista stvar. Pipnem se posvuda i iznenada shvatim da su me zamijenili. Netko je počinio falsifikat. Tražio sam u cijelom stanu. Ni traga. Vjerojatno su ga prenijeli noću kradom.

— Što to? — zapitam ga.

— Pa rekao sam vam: moje tijelo! Ono koje mi je priroda dala. Vidite li ovo — i on se udari po prsima da je odjeknulo. — Ovo je umjetno.

— Dakako — rekoh — nisam bio... siguran...

— Nisu li i vas slučajno? — zapita me Prolaps s prizvukom nade u glasu. I on iznenada zgrabi moju ruku i udari njome o kameni stol. Jauknuo sam jer je udarac bio žestok. On razočarano pusti moju ruku.

— Oprostite — promrmlja — pričinilo mi se da je nešto bljesnulo.

Shvatio sam: on je smatrao da mu je ukradeno tijelo. I kao i gotovo svi bolesnici volio bi imati kraj sebe drugove po nesreći. Potajno se

nadao da se i meni dogodila ista nezgoda.

Trljao sam ozlijeđenu ruku i pokušao skrenuti razgovor na drugu temu, a on se strasno i nježno bacio na opisivanje svoga bivšeg tijela. Na opis plave kose, baršunastih obraza. Nisam znao kako da se izvučem. Osjećao sam se sve gluplje. Međutim, muke me oslobodio sam Prolaps. Odjedanput se prekinuo i počeo vikati:

— Oh, mislim da ON dolazi! — I potrčao tratinom prema nekoj spodobi. Sjedio sam utonuo u misli kad začujem blagi glas iza svojih leđa:

— Oprostite, mogu li sjesti?

— Izvolite — rekoh.

Došljak se smjesti i promotri me čvrstim pogledom, kao da me želi hipnotizirati. Dugo je promatrao moje lice i ruke s izrazom sažaljenja. Zatim me pogleda ravno u oči tako blagim i sažaljivim pogledom da sam ostao zbunjen. Nisam znao što bi to moralo značiti. Tišina je bivala sve teža. Htio sam je prekinuti, alt nisam našao pogodne riječi. Pogled je istovremeno značio mnogo i malo.

— Jadniče moj — reče napokon čovjek tiho, s nježnošću u glasu — kako te žalim...

— Ja... ovaj... znate. . — počnem pokušavajući se bilo kako spasiti od toga nevjerojatnoga vala milosrđa koji me preplavljivao

— Nemoj ništa govoriti — pretekne me on — shvaćam sve. Znam i da me držiš ludim.

— Nikako! — htio sam uzviknuti, ali me on zaustavi kretnjom ruke.

— U određenom smislu to je istina: ja sam lud — napomene on gotovo svečano. — Kao Galileo, Newton, Bruno... Kad bi samo moje zamisli bile ostvarljive. Ali prevladavaju osjećaji. Kako te žalim, jadna žrtvo svijeta! Kakve li nesreće, život je klopka bez izlaza...

— Život je, bez sumnje, katkad mučan — rekoh brzo — ali kao prirodan fenomen...

— Tu smo! — vikne on uhvativši se za moje riječi. — Ima li nešto gore od Prirode? Učenjaci i filozofi su je oduvijek pokušavali dokazati i opravdati umjesto da je razore!

— Zar sasvim? — zapitam, očaran radikalnošću kojom je postavio problem.

— Sasvim! — odvrati on kategorično. — Pazite..! — I on pažljivo, kao da se radi o nečemu ogavnom, podigne moju ruku, držeći je između nas dvojice kao neki neobični primjerak, pa će odlučno: — Kako je sve to vodnjikavo... blatno... Šareno... Pa te bjelančevine! Ti proteini. Mliječni proizvodi što misle! Svi ti pokretni vragovi... Tragična posljedica mliječne zablude...

— Oprostite, ali...

Nije obraćao ni najmanju pažnju mojim riječima. Sakrio sam ruke

pod stol za kojim smo sjedili čim ih je spustio kao da su mu bile ogavne. Stavio je svoju ruku na moju glavu i pritiskao.

— Kako je to moguće? Kako se može proizvesti nešto takva? — ponavljao je i pritiskao. Nisam se usudio protestirati. — Ti prištići, te šupljine, pa siva masa... Sve se to zove inteligentno biće! Sramota! Mogu čestitati toj Prirodi na tome što joj je trebalo četiri milijarde godina da stvori nešto takva.

Rekavši to, gurne moju glavu tako snažno da mi se zavrtjelo.

— Kad bih ja imao na raspolaganju samo milijardu, vidjeli biste što bih bio u stanju stvoriti

— Dakako, nesavršenstvo biološke evolucije... — počnem, ali mi nije dao da dovršim.

— Nesavršenstvo! — prasnuo je. — Otpaci, bofl roba, tričarije! Ako netko ne zna napraviti kako treba, neka se ne upušta u to!

— Ne opravdavam ja ništa od toga — požurim da kažem — ali vidite, Priroda se služi onim čime raspolaže. U prvobitnim oceanima bilo je samo...

— Smeća! — zagrmi on. — Zar nije tako? Eksplodirala neka zvijezda, oblikovali se planeti, i od tih beskorisnih otpadaka, od toga bofla i ostataka nastao je život! Dosta! Dosta toga naduvenog sunca, dosta tih glupih galaksija, dosta te produhovljene sluzi...!

— Ali ipak — usudih se ja — atomi...

Opet nisam uspio reći do kraja. Tada sam opazio da se približavaju bolničari.

— Pljujem ja na te vaše atome! — dreknuo je. Zgrabili su ga sa svake strane. Nije se otimao, ali nije prestajao govoriti gledajući me uporno, jer je koračao natraske. Njegove su riječi odjekivale po cijelom perivoju.

— Treba pokrivati a ne otkrivati, Čuješ li ti, juho koloidna, pokrivati i samo pokrivati, involvirati, sve dok ne ostane ništa, ti lijepku na hrpi kostiju! Samo se regresijom može napredovati! Poništimo sve! Očistimo sve! Srušimo sve! Dolje Priroda! Sve u staro željezo!

Njegovo je vikanje bivalo sve slabije, sve dok opet nije mir prekrasnoga jutra ispunio park u kojem su zujile pčele i omamljivao miris cvijeća. Pomislio sam kako je dr Vliperdius pretjerao kad je rekao da nema više ludih robota. Nove terapeutske metode nisu, očito, tako djelatvorne. No ovo što sam doživio slušajući ovoga klevetnika prirode kako je ocrnjuje ne birajući riječi ipak je vrijedilo truda.

Poslije sam saznao da je taj robot, bivši analitičar Fourierova trigonometrijskog niza, izradio vlastitu teoriju opstanka. Prema njoj će civilizacija toliko ogoljeti sve će oko nas toliko prekoračiti prirodne rezerve da će sve ponovo morati regenerirati. Kad to bude gotovo, tada više neće biti mjesta ni za civilizaciju ni za svijet koji ju je

stvorio. Uslijedit će postupna likvidacija svega, sve dok se ciklus ne ponovi. A on sebe drži prorokom te druge faze regeneracije. U kliniku dra Vliperdiusa zatvorili su ga na zahtjev njegove obitelji kad je članove svoje obitelji i prijatelje pokušao rastaviti na proste faktore i demontirati neke strance.

Izašao sam iz sjenice i prišao labudovima. Nedaleko od mene neki je čudak bacao labudovima komadiće željezne žice.

Napomenuo sam da labudovi ne jedu takvu hranu.

— Pa meni i nije stalo do toga da je pojedu — odvrati on bacajući i dalje žicu.

— Ali labud se može ugušiti time. Bila bi šteta.

— Nema opasnosti, žica ne pliva jer je teža od vode — odvraća čudak znanstvenim tonom.

— Pa zašto im onda bacate žicu? — zanimalo me.

— Zato što volim hraniti labudove.

I time je ova tema bila iscrpljena. Dok smo se udaljavali od jezera, nastavili smo razgovor. Činilo se da sam imao čast da razgovaram sa slavnim filozofom prof. Urlipanom, tvorcem ontologije ništavosti, dakle, ništavologije. Nadugo i naširoko se raspričao o svim pojedinostima nedavnoga razvoja njegove teorije. Prema Urlipanu, ništa ne postoji, pa ni on. Ništavnost bića je stvar po sebi. Konstatacija da prividno postoji netko nema nikakva značenja, jer je umovanje, prema Ockhamovu modelu slijedeće: očito s jedne strane zbilja, s druge san. Ali pretpostavka o zbilji nije važna. Preostaje dakle, san. A zato je potreban sanjač. Zahtjev, pak, za takvim sanjačem je bezrazložna pretpostavka, jer iz sna proizlazi druga tlapnja. Sve je, dakle, samo neprekinut san iz sna. I svaki uzastopan san je manje stvaran nego pređašnji. San je neposredan susjed stvarnosti, a san sanjan u snu ima s tom stvarnošću samo posredne veze preko prvotnog sna. Granica toga niza je nula.

Oduševila me savršenost takva rezoniranja. Nisam samo shvaćao zašto je profesor Urlipan ovdje. Pokazalo se, kao što je i on sam priznao, da je nesretni filozof lud. Njegovo se ludilo sastojalo u tome što je prestao vjerovati u svoju doktrinu i pokatkad zamišljao da ipak ponešto postoji. Dr Vliperdius ga je trebao izliječiti od te zablude.

Posjetio sam zatim neke kliničke službe, upoznao stari hebrejski senilni računar, pošao sam među elektrasteničare koji su se liječili od manjih grešaka. Jedan od njih se lickao svime što mu je dopalo ruku, trebalo mu je takve predmete otimati iz ruku.

Novi elektronski mozak, nekad upotrebljavan u astronomskom opservatoriju, koji je godinama pokazivao oblike zvijezda, smatrao se sada zvijezdom i prijetio da će se eksplozijom pretvoriti u supernovu. Tako su mu, navodno, pokazivali njegovi proračuni.

Neki je robot usrdno molio da ga pretvore u električnu gladilicu.

Veselija je bila atmosfera kod manijaka. Svaki je sjedio na svom željeznom krevetu, natežući žice željeznih madraca kao harfu i svi su pjevali u zboru:

»Prolazio sam Lorrainu
s robotima tvojim, s robotima tvojim...
Oho, oho, o roboti,
roboti, na valovima, na valovima...«

Tada je došao Vliperdiusov asistent i dok smo koračali klinikom pričao mi da se u klinici nedavno nalazio i neki robot svećenik, koji je kanio ustanoviti novi red fratara kibernita. Dobio je, međutim, jedan terapeutski šok koji ga je izliječio pa se vratio svjetovnim dužnostima. Počeo je raditi bankovne poslove.

Vraćali smo se. U hodniku je neki bolesnik vukao teško natovarena kolica. Bio je sav opleten užetom.

— Imate li možda, čekić? — pitao nas je.

— Nemamo.

— Šteta. Boli me glava.

Pročavrljali smo s njime. Robot hipohondar. U škriputavim svojim kolicima vozio je hrpu rezervnih dijelova. Zatim smo saznali da ga poslije oluje bole slabine, da mu vrcaju iskre u očima kad netko miluje mačku i da pred televizijom dobiva grčeve. Bilo mi je to suviše jednolično. Zato sam se brzo oprostio i pošao direktoru klinike. Nije imao vremena. Eh, pa što ću?

— Prenesite moje srdačne pozdrave direktoru — rekoh njegovoj sekretarici i požurih kući.